

88-4
L 145

RĪGAS DĀRZI UN PARKI

I. DĀVIDSONE

IRĒNA DĀVIDSONE

**RĪGAS
DĀRZI UN PARKI**

WILLIAM GARDNER
RIGGS
DARTMOUTH COLLEGE

8501

L 88-4
145.

L
85

IRĒNA DĀVIDSONE

RĪGAS
DĀRZI UN PARKI

RĪGA «LIESMA» 1988

85.118.7
Da 938

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

88 ~~42.492~~

0304082181

Recenzenti:

VAIDELOTIS APSITIS,
KĀRLIS BARONS

Mākslinieks JURIS BRIEDIS

Fotogrāfi:

I. DĀVIDSONE, J. KRŪMIŅŠ (krāsainie attēli)

I. DĀVIDSONE, M. PEIČS (melnbaltie attēli)

Grāmatā izmantoti R. JOHANSONA un
V. RIDZENIEKA fotoattēli

D $\frac{4902010000-5}{M801(11)-88}$ 232-87
ISBN 5-410-00382-9

© Izdevniecība
«Liesma», 1988

Cilvēki arvien ilgojušies pēc atpūtas dabā, lai dzirdētu koku šalkoņu, putnu dziesmas, ūdens burbuļošanu, apbrīnotu puķu formu un krāsu burvību, ainavu skaistumu. Tāpēc dārzi un parki jau kopš senatnes ir kļuvuši par neatņemamu pilsētas sastāvdaļu.

Parka nozīme, tā labvēlīgā ietekme uz cilvēku būs pilnvērtīga, ja parks tiks izveidots kā mākslas darbs, kur visi kompozīcijas elementi savstarpēji saskaņoti un emocionāli izteikti.

Rīga — viena no senākajām pilsētām Baltijas jūras piekrastē — ir plaši pazīstama ar saviem dārziem un parkiem, tā īpaši lepojas ar savu zaļo rotu — pilsētas kanālmalas apstādījumiem, kas jau vairāk nekā gadu simteni ieskauj Vecrīgu un piešķir pilsētas centram sevišķu pievilcību.

Vēstures pagriezieni atstājuši savas pēdas ne tikai katras senas pilsētas apbūvē, bet arī dārzu un parku izveidē. Rīgas dārzu mākslas attīstībā liela nozīme bija arī atsevišķu speciālistu radošajam darbam (G. Kufalts, A. Zeidaks, K. Barons). Dārzu un parku veidotāju meistarība parādās prasmē konkrētos apstākļos radīt izteiksmīgu ainavisku vidi. Turklāt, risinot parka kompozīciju, arhitektam jādomā ne tikai par trim dimensijām, bet arī par ceturto — laika tecējumu, jo, piemēram, koki gadu gaitā izaug lielāki, līdz ar to mainās dārza

vai parka telpiskās īpatnības. Arī katrā gadalaikā tie izraisa citu noskaņu. To pašu varētu teikt par puķēm, kurām ir dažāds ziedēšanas laiks: atkarībā no tā dārzos un parkos mainās kolorīts. Tāpēc nepieciešams izvēlēties attiecīgu augu sortimentu, to izvietojumu un grupējumu, jāpārdomā celiņu plānojums, lai zināmā secībā parādītu ne tikai atsevišķus parka fragmentus, bet parku kā harmonisku vienību. Katrā atsevišķā gadījumā visracionālāko atrisinājumu nosaka attiecīgas vides apstākļu, kā arī cilvēka prasību (funkcionālo, estētisko u. c.) ievērošana.

Grāmatā apskatīti Rīgas dekoratīvie dārzi un parki, kas ierīkoti atpūtai, izpriecai (par dārziem sauc arī apstādījumus, kas domāti utilitārām vajadzībām vai zinātniskiem pētījumiem, piemēram, botāniskie dārzi). Dekoratīvie dārzi pazīstami jau kopš sirmās senatnes (ēģiptiešu, asīriešu, persiešu, babiloniešu, grieķu un romiešu dārzi). Slaveni ir Itālijas, Francijas un Krievijas 16. gs. un 17. gs., kā arī 18. gs. pirmajā pusē ierīkotie regulārie dārzi. Ar vārdu «parks» (angliski «*parc*») apzīmē angļu (ainavu) parkus, kas sāka veidoties 18. gs. Anglijā. Rīgā 18. gs. un 19. gs. pirmajā pusē ierīkotos apstādījumus sauca par dārziem (Ķeizardārzs, Vērmanes dārzs), bet 19. gs. beigās un arī 20. gs. sākumā

Vērmanes dārzu un arī jaunus apstādījumus sāka dēvēt par parkiem (Miera parks, Vērmanes parks, Torņakalna parks u. c.). Mūsu gadsimta 20. un 30. gados dažus parkus atkal nosauca par dārziem (Vērmanes dārzs, Miera dārzs), kā arī ierīkoja jaunus dārzus (Ziedoņa dārzu un Latgales dārzu). Pēc Lielā Tēvijas kara vairāki Rīgas vēsturiskie dārzi ir pārdēvēti par parkiem un tiem doti citi nosaukumi (par to stāstīsim katra parka aprakstā).

Celtniecības normās un noteikumos minēti kā parki, tā dārzi. Apstādījumus, kas domāti pilsētas mikrorajona iedzīvotāju vajadzībām, sauc par dārziem (mikrorajona dārzs). Savukārt apstādījumus, kas paredzēti plašāka dzīvojamā rajona vai visas pilsētas iedzīvotājiem, dēvē par parkiem.

Atšķirīga ir arī šo apstādījumu platība: pilsētas nozīmes parka platība ir ne mazāka par 15 ha, rajona parka — ne mazāka par 10 ha; dzīvojamā rajona dārzs — virs 3 ha, skvērs — virs 0,5 ha.

Grāmatā apskatīti raksturīgākie laikposmi Rīgas dārzu un parku mākslas

izveidē, kas saistīta ar pilsēt būvniecības kopējo attīstību.

Apcerējums iepazīstina ar ievērojamiem Rīgas dārziem un parkiem, to attīstības gaitu — kompozīcijas risinājumu, laika tecējuma noteiktajām pārvērtībām, attīstības perspektīvām nākotnē. Grāmatā dots arī īss Rīgas teritorijas apraksts un dabas apstākļu raksturojums. Aplūkoti galvenie principi, pēc kādiem vadījušies Rīgas dārzu un parku veidotāji, kā arī teorētiskās atziņas, kuras veicinājušas pilsētas apstādījumu tālāko izveidi. Šīs atziņas daļēji ir aktuālas vēl šodien.

Darbā izmantoti Latvijas PSR Centrālā Valsts vēstures arhīva, Latvijas PSR Centrālā Valsts Oktobra revolūcijas un sociālistiskās celtniecības arhīva un citu arhīvu materiāli, kā arī dažādi literatūras avoti.

Izdevums domāts arhitektiem, ainavu arhitektiem, mākslas zinātniekiem, daiļdārzniecības speciālistiem un ikvienam, kuru interesē Rīgas zaļās rotas attīstības gaita kopš senatnes līdz mūsdienām.

RĪGAS DĀRZU UN PARKU GALVENIE ATTĪSTĪBAS LAIKPOSMI

Sen to Rīgu daudzinaja,
Nu to Rīgu ieraudzīju,
Visapkārt smilšu kalni,
Pati Rīga ūdenī.

Kā liecina mākslas vēsture, viens no noteicošiem dārzu un parku kompozīcijas faktoriem bijuši vietējie dabas apstākļi. Piemēram, Itālijā, kur kalnains apvidus, Renesanses un baroka laika regulārie dārzi tika ierīkoti stāvajās terasēs. Šādiem dārziem raksturīgas lielas atbalsta sienas, kāpnes, ūdens kaskādes un ūdenskritumi (D'Estes villas dārzs Tivolī). Francijā daudzi grezni parki ierīkoti līdzenās vietās. Parka kompozīcija ir mierīga, svinīga, ūdeņi te plūst lēni, klusi (Versaļas parks). Krievijas dārzu māksla izveidojās 18. gs. Rietumeiropas dārzu mākslas ietekmē, tomēr vietējie dabas apstākļi rosināja pilnīgi patstāvīgu mākslas darbu rašanos. Pēterhofas (tagad — Petrodvoreca) parks ar savām ūdens kaskādēm, strūklakām un skulptūrām, ar brīnišķīgo skatu uz jūru ir viens no lieliskākajiem pasaules dārzu mākslas paraugiem.

Arī Rīgas dabas apstākļi ir ietekmējuši kā teritorijas izvēli parku un dārzu izveidošanai, tā arī parku kompozīciju, kurai raksturīgi plaši zālieni.

Rīga atrodas Piejūras zemienē — Rīgas smiltāju līdzenumā. Zemes virskārtu pārsvarā veido smilts, arī deltu un lagūnu nogulumu — dūņaina smilts, kūdra. Līdzenumā vietām paceļas kāpas — smilšu kalni (Nordeķos, Zasuļaukā, Katlakalnā, Jaunciemā, Meža-

parkā, Biķerniekos, Torņakalnā, Grīziņkalnā u. c.). Starp kāpu grēdām atradās nelieli purvi, kas tagad ir nosusināti (Zolitūdē, Purvciemā u. c.). 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā uz kāpām izveidoti vairāki parki — Grīziņkalna parks (tagad — 1905. gada parks), Torņakalna parks (tagad — Arkādijas parks) Dzeģuļkalna parks ierīkots Rīgas augstākajā vietā — uz Nordeķu kāpu grēdas.

Rīga atrodas līdzenā vietā un agrākajos laikos bieži cieta plūdus. J. Straubergs atzīmē, ka senajā Rīgā tikai divas vietas nekad nav applūdušas: Vecpilsēta un Bīskapa kalns. Rīgas teritorijas ietvaros Daugava veido daudz atteku un salu (Lucavsala, Zaķusala, Ķīpsala u. c.), kā arī uzņem vairākas upītes. Viena no tām ir Mārupīte, kas tek caur Arkādijas un Uzvaras parku. Rīgas pirmākajos Daugavā bija vairāk salu, palu laikā liela daļa no tām applūda. Daugavas straume daudzās salīņas gan aizskaloja, gan radija no jauna. Vairākas Daugavas attekas ir aizaugušas, bet salas saplūdušas ar cietzemi.¹ Arī Gustavsala un Kojusala, kur 18. gs. bija ierīkoti Rīgas pirmie dārzi (Gustavsala — tagadējais Dziesmu svētku parks, Kojusalā — Kojusalas dārzs), ir savienojušās ar cietzemi.

¹ Straubergs J. Vecā Rīga. R., 1951, 11., 13. lpp. Turpmāk: Straubergs J. Vecā Rīga...

Ipaši cieta no plūdiem Pārdaugava: vēl 17. gs. dambju nenoregulētā Dau-gava palu laikā pārplūdināja visu Pār-daugavas līdzenumu, sasniedzot pat Torņakalna kāpas. Tur, kur tagad at-rodas Uzvaras parks, kādreiz plūda Daugavas ūdeņi.

Līdz ar pilsētas izaugsmi apvidus rel-jefs manāmi mainījās, dažas kāpu grē-das tika nolīdzinātas, piemēram, Kubes kalni, kas daļēji iesniedzās tagadējā Komunāru laukumā, tāpat kāpas Āgen-skalna priedēs. Tika aizbērtas daudzas sīkas upītes un Daugavas attekas, nosu-sināti purvi; Daugavas palienes terases zemākajās vietās uzbērtā 1,5—3 m bieža zemes kārta, piemēram, tagadējā Uz-varas parka teritorijā.

Vecrīga tagad ir pacēlusies par 2—4 m augstāk nekā 13. un 14. gs., jo ar laiku, kad Rīgas tuvākās apkārtnes smilšu kalnus noraka, ar to smiltīm piepildīja zemākās vietas. To līmenis sevišķi pa-cēlās 19. gs. otrajā pusē pēc pilsētas nocietinājumu vaļņu norakšanas 1857. gadā. Daļu vaļņu izlietoja pilsētas un tās apkārtnes līmeņa paaugstināšanai, pārējo saveda vecajā Smilšu bastionā, izveidojot tagadējo Bastejkalnu.

Dabas apstākļi Rīgas teritorijā ne visur bija labvēlīgi dārzu ierīkošanai (vietām traucēja neauglīgā smilts augsne un pārlicekais augsnes mitrums), taču mērenais piejūras klimats veici-nāja augu attīstību. Bez vietējām kok-augu sugām ar laiku sāka audzēt arī svešzemju augus, kuru dabiskais izpla-tības areāls atradās vairāk uz dienvi-diem.

*

Rīgas parku un dārzu izveide cieši saistīta ar arhitektūras un pilsētībūv-niecības attīstību.

J. Straubergs, aplūkodams pilsētas iz-būves attīstību, atzīmē trīs posmus.¹

¹ Straubergs J. Vecā Rīga..., 29. lpp.

Šāds dalījums ir loģisks arī no šodienas viedokļa.

1) Rīga kā nocietināta feodāla pil-sēta;

2) Rīga kā cietoksnis, ko ierobežo vaļņi;

3) Rīga kā lielpilsēta, kad pēc vaļņu noārdīšanas tā saplūst ar priekšpilsētām.

Parki un dārzi savdabīgi atspoguļo sava laika sociālās un estētiskās pra-sības. Šādā skatījumā Rīgas parku un dārzu attīstībā saskatāmi vairāki laik-posmi.

Pirmais laikposms attiecas uz feodālo laikmetu un ilgst no 13. gs. līdz 18. gs. sākumam. Šajā periodā pil-sēta bija ieslēgta mūros, tāpēc dārzu te praktiski nebija, nemaz nerunājot par atklātajiem, visai sabiedrībai pieeja-majiem parkiem. Arī daudzie kari un ugunsgrēki neveicināja dārzu attīstību.

Otrais laikposms — no 1710. gada līdz 1860. gadam — aptver vēlā feodālisma un tā sairuma laikmetu, kad norisa pāreja no feodālisma uz kapi-tālismu. Šajā posmā savukārt var sa-skatīt divus raksturīgākos periodus:

1. periods ilgst no 1710. gada, kad Rīgu pievienoja cariskajai Krievijai, līdz 1812. gadam, kad sakarā ar Napo-leona karaspēka uzbrukumu likvidēja labi iekoptos priekšpilsētas dārzus un apbūvi;

2. periods ilgst no 1812. gada līdz 1860. gadam, kad nojauca Rīgas no-cietinājuma vaļņus.

Trešajā laikposmā — no 1860. gada līdz 1940. gadam — dārzus un parkus ierīkoja atbilstoši kapitālistiskā laikmeta pilsētībūvniecībai un arhitek-tūrai. Šajā laikposmā arī var izdalīt divus raksturīgākos periodus:

1. periods — no 1860. gada līdz Pir-majam pasaules karam;

2. periods — no Pirmā pasaules kara līdz 1940. gadam.

Ceturtais laikposms attieci-nāms uz apstādījumu attīstību sociālis-tiskajā Rīgā.

LAIKPOSMS NO 13. GADSIMTA
LĪDZ 18. GADSIMTA SĀKUMAM

Viduslaikos, kad pilsētas teritoriju iežogoja mūri, dārzu māksla nevarēja attīstīties. Dārzus ierīkoja galvenokārt utilitārām vajadzībām. Par apstādījumiem šajā laikposmā sīkāku ziņu trūkst. Tomēr literatūrā var atrast dažas ziņas par apstādījumiem viduslaiku Rīgā. J. Strauberga darbā «Rīgas plāns 14.—16. gadu simteņos» (rokraksts) ir ziņas, ka atsevišķos gruntsgabalos bez mājas un šķūņa ir bijuši arī dārzi.¹

Teritorijā starp klosteri un Bīskapa pili sākumā atradušies klostera dārzi, bet vēlāk laukumu apbūvēja. J. Strauberga izstrādātā Vecrīgas plānā uzrādītas vietas, kur bijuši šie apstādījumi. Klosters pagalms pie Doma baznīcas (tagad — Doma koncertzāle) bijis iekšpilsētas vecākais un lielākais dārzs.

Rīga bija ieslēgta mūros līdz 16. gs. vidum. Lai atvairītu ienaidniekus, bija nepieciešams uzbūvēt arī vaļņu nocietinājumus. Vaļņu būve sākās 1537. gadā un turpinājās līdz 17. gs. otrajai pusei. Starp vaļņiem un pilsētas mūriem izveidojās daļēji apbūvēta josla, ko sauca par starpvalni. Tur atradās tirgotāju noliktavas, šķūņi un dzīvojamās ēkas, bet teritorijas lielāko daļu aizņēma namnieku un Doma baznīcas dārzi.

Ārpus pilsētas mūriem atradusies plata josla daudzu sabiedrisko organizāciju un privātpersonu dārziem.² Šī dārzu josla redzama vecajos Rīgas plānos. Arhitekts P. Kampe savukārt uzskaita sabiedrības, kurām piederējuši dārzi.

Bazīlijs Plīnijs 1595. gadā savā darbā «Encomium incytae civitatis Rigae,

¹ Sk.: *Dāvidsone I.* Galvenie principi Vecrīgas apstādījumu izveidošanā. — Grām.: *Daiļdārzniecība*. R., 1971, 185., 186. lpp.

² *Kampe P.* Bijušais Ķeizara dārzs, tagad Viestura dārzs — Rīgas pirmais un mākslinieciski vērtīgākais publiskais dārzs. R., 1928, 3., 4. lpp. Turpmāk: *Kampe P.* Bijušais Ķeizara dārzs...

Metropolis Livoniae» («Slavenās Rīgas pilsētas, Livonijas galvaspilsētas, cildinājums») atzinīgi vērtē dārzu mākslas sasniegumus: Rīgas dārzos smaržojušas neļķes, lefkojas, tulpes, vijolītes, neaizmirstulītes, Indijas kreses un rozes.

Pilsētnieki turēja mājputnus un mājlopus, sakarā ar to aiz pilsētas nocietinājumiem bija ierīkotas ganības, uz kurām kopš 1330. gada veda bruģēts ceļš. Ganību apkārtnē no seniem laikiem kalpoja arī par pilsētnieku atpūtas vietu. Piemēram, 1416. gadā kādai strēlnieku biedrībai dārza ierīkošanai bija ierādīts laukums pilsētas ganībās. Tomēr minēto strēlnieku dārzu nevar uzskatīt par pirmo atklāto Rīgas dārzu, jo tā ir bijusi parasta birztala.¹

Sākot ar 15. gs., pļavas tika apbūvētas, izveidojās daudzas sīkas namnieku muižiņas. Iespējams, ka arī tajās bija ierīkoti dārzi. 17. gs. beigās muižu skaits un to platība pieaug. Kā redzēsīm vēlāk, 18. gs. vairākas muižiņas tika pārveidotas par izpriecības jeb atpūtas vietām ar plašiem dārziem. Tomēr līdz 18. gs. sākumam vēl nevar runāt ne par dārzu mākslu, ne par atklātiem, sabiedriskiem dārziem.

LAIKPOSMS NO 1710. GADA
LĪDZ 1812. GADAM

18. gs. pirmajā pusē, pēc Rīgas pievienošanas Krievijai, pilsētā sāka strauji attīstīties dārzu māksla. Pirmie ievērojamākie pilsētbūvnieciskie pasākumi bija divu dārzu — tā dēvēto Ķeizardārzu (Государевы сады) ierīkošana Gustavsālā jeb Pētersālā (Pirmais Ķeizardārzs) un Aleksandra skanstīs (jeb Aleksandra augstumos — Otrais Ķeizardārzs).

18. gs. sākumā Krievijā notika plaša cara rezidenču, kā arī augstmaņu muižu

¹ *Blumenbach A.* Zur Geschichte der öffentlichen Anlagen und Gärten der Stadt Riga. R., 1913, S. 6., 7. Turpmāk: *Blumenbach A.* Zur Geschichte...

celtniecība, greznu regulāro parku ierīkošana. Geometriskais regulārā dārza plānojums atbilda 17. gs. un 18. gs. pirmajā pusē valdošajiem estētiskajiem uzskatiem — regularitātei un simetrijai arhitektūras ansambļi.

Pētera I laika dārzu un parku mākslai bija raksturīga ne tikai Rietumeiropas ietekme, bet arī Krievijas agrāko laiku dārzu un parku mākslas tradīciju saglabāšana: arhitektūras ansambļu un apkārtējās ainavas saskaņa.

Pēterburgas piļu ansambļi bija parags, kuram sekoja citu Krievijas pilsētu, arī Rīgas, dārzu un parku kompozīciju veidotāji. Rīgā 18. gs. ierīkoja divus piļu un dārzu ansambļus — jau minētos Ķeizardārzus, kurus rīdlinieki varēja izmantot arī savai atpūtai.¹ 18. gs. un 19. gs. sākumā tie bija galvenie pilsētas apstādījumu masīvi. Abu minēto Ķeizardārzu izbūve sekmēja arī dārzu mākslas uzplaukumu Rīgas apkārtnes muižinās, kas piederēja turīgiem namniekiem un kalpoja par vasaras mītnēm.² 18. gs. beigās daļu no tām pārveidoja par izpriecas un atpūtas vietām ar greznām telpām, krāšņiem dārziem. Muižinās atradās aiz Pirmā Ķeizardārza, Ganību dambī, Sarkan-daugavā, pie Juglas ezera un Ķīšezera, pie Grīziņkalna (tagad — 1905. g. parks). Ganību dambja sākumā bija iekārtots Bulmeringa dārzs, ko rīdlinieki varēja izmantot atpūtai.

Rīgas teritorija pakāpeniski paplašinājās: 1786. gadā tajā iekļāva nelielu Daugavas kreisā krasta rajonu. Ap 1790. gadu Rīgas iedzīvotāji sāka arvien vairāk vēribas piegriezt Daugavas kreisajam krastam, it sevišķi Torņakalna apkārtnē: garā pakalnu virkne bija piemērota dārzu ierīkošanai un

vasaras atpūtai. Speciālajā literatūrā pieminēta skaistā Māras dzirnavu apkārtnē un vairāku muižuņu (Hammera, Benkina, Tarena u. c.) dārzi. Altonas muižinā savukārt bija pazīstama kā Jāņu vakara svinēšanas vieta. Rīdlinieki iemīloja arī Balto muižu ar skaisto parku un ozolu birzi. Minētas arī Esena, Nordeķu, Zolitūdes, Šampētera, Āgenskalna muižas, Ēbelmuižas, Zasumuižas, Švarcmuižas un citu muižu dārzi.

P. Kampe atzīmē, ka, piemēram, Zolitūdes muižinās dārzā bija izbūvētas grotas un izvietotas statujas, alejas mijās ar zālieniem un diķiem, regulāriem parteriem. Te bijuši arī trīs izprieču paviljoni (*Lusthäuser*), kur rīkoja piknikus.¹

Arī Hartmaņa muižinā (tās ēkas saglabājušās līdz mūsdienām) bija izvietota plašā parkā, kura stādījumi vēl tagad daļēji rotā Kalnciema un Kapseļu ielas.

Muižinā bez dārza šajā periodā nav iedomājama. Dārzs zināmā mērā bija mājas iekštelpas turpinājums. Iekštelpas arhitektoniskie uzbūves principi izmantoti arī mājas tuvākās apkārtnes — dārza veidošanā. Dārzos bija taisni ceļi, cirpti dzīvžogi, lapenes, paviljoni, atpūtas soli, ar eksotiskiem gliemežvākiem vai raibiem akmeņiem norobežotas puķu dobes, kas kopumā radīja intīmu, mājīgu noskaņu. Šo dārzu veidošanā izmantoti Holandes regulāro dārzu paraugi (dārzi līdzenumā). 18. gs. beigās muižuņu regulāros dārzus sāka pārveidot par ainavu dārziem, jebkura regularitāte tika noraidīta. Dārzos parādījās Draudzības tempļi un Ķīnas paviljoni ar puķu galvām līdzīgiem rotājumiem, urnas, tiltiņi un citi romantiskajiem ainavu dārziem raksturīgie objekti.

Priekšpilsētu tālāko attīstību ietekmēja 1769. gadā apstiprinātais Rīgas iz-

¹ Дубяга Т. Б. Русские регулярные сады и парки. Л., 1963, с. 207. Turpmāk: Дубяга Т. Б. Русские регулярные сады...

² Bērziņš J. Iedzīvotāju atpūtas vietas 19. gs. vidū līdz 20. gs. sākumam. — LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstis, 1977, № 3, 73.—87. lpp.

¹ Campe P. Otto Hermann v. Vietinghoff, gen. Scheel, Marienburg, der sogenannte «Halbkönig von Livland» (1722—1792). Sonderdruck aus Baltische Hefte, 6. Jahrgang, 1960, Heft 2.

būves projekts, kas paredzēja pastiprinātu pilsētas aizsardzību un nocietināšanu.

Lai pamanītu ienaidnieka tuvošanos, 1773. gadā ap pilsētu sāka veidot 130 asis platu klaju joslu — Esplanādi. Šo laukumu aizliedza apbūvēt, bet visas agrāk celtās ēkas nojauca. Rīgas drošību apdraudēja arī Kubes kalns, jo no tā varēja pārredzēt un ar lielgabaliem apšaudīt pilsētu. Tāpēc kalnu 1784.—1785. gadā noraka un ar iegūto zemi uzpildīja Esplanādi. Līdz ar to jau 18. gs. beigās iezīmējās vieta, kur 19. gs. otrajā pusē tika izveidota parku josla.

Šajā laikā tika ierīkoti vairāki specializēti dārzi, piemēram, Botāniskais dārzs pie toreizējām ganībām, kur tagad atrodas Rīgas pilsētas ātrās medicīniskās palīdzības slimnīca. Arī ap Nikolaja (tagad Gorkija) ielu atradās vairāki dārzi, to vidū «*Euphonie*» biedrības dārzs, kuru dēvēja par «mīlīgo parku»¹. Tomēr no šiem senajiem dārzjiem nekas nav palicis pāri. Tas pats sakāms par alejām, kas 1803. gadā bija iedēstītas no Smilšu vārtiem līdz Ganību vārtiem, bet 1812. gadā tika vai nu pavisam, vai arī daļēji nopostītas. Senajās litogrāfijās, zīmējumos un gravīrās redzami koki Jēkaba baznīcas apkārtnē, pie Lielās ģildes vecās ēkas, pie Pētera baznīcas un pils virsardzes ēkas, arī citadelē.²

Kopsavilkumā var teikt, ka šajā laikposmā dārzu māksla Rīgā bija sasniegusi augstu līmeni. Dārzu plānojumā un telpiskajā uzbūvē tika izmantoti regulāro parku kompozīcijas paņēmieni. Īpaša nozīme te bija Ņeļardārzam. Šajā laikposmā jau iezīmējās atklāto dārzu sākumi, kā arī koku rindu stādījumu izveidošana gar pilsētas galvenajiem ceļiem.

¹ Blumenbach A. Zur Geschichte..., S. 11

² Senā Rīga gleznās, zīmējumos un gravīrās R., 1937.

LAIKPOSMS NO 1812. GADA

LĪDZ 1860. GADAM

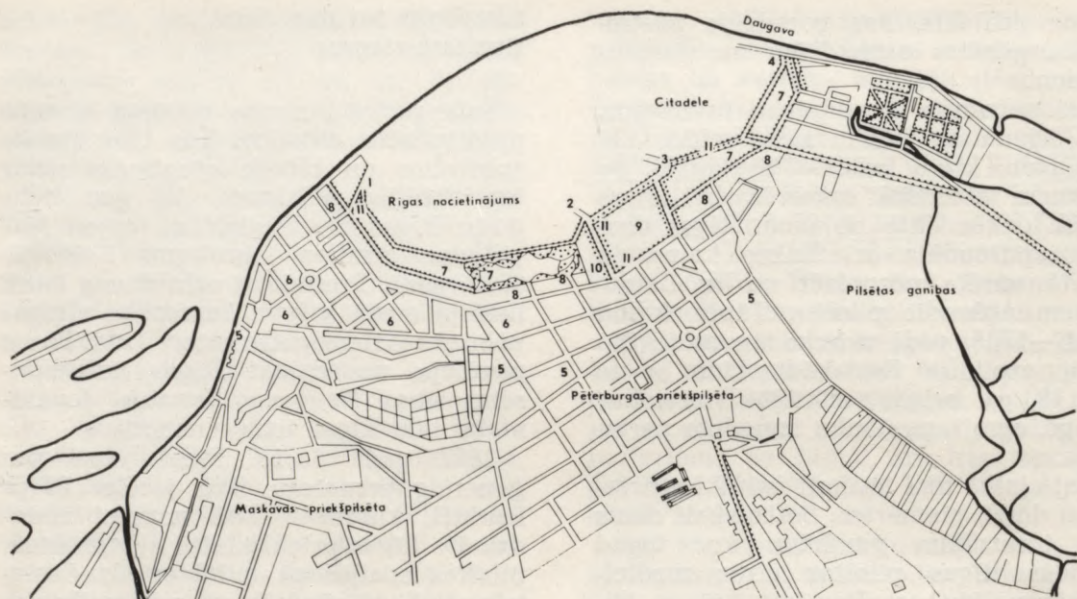
Šajā periodā norisa diezgan strauja priekšpilsētu attīstība. Tās tika vairāk apbūvētas un blīvāk apdzīvotas nekā iepriekšējos gadsimtos, lai gan lielu postu Rīgas priekšpilsētām atnesa Napoleona armijas iebrukums Krievijā 1812. gadā. Pretinieka uzbrukuma laikā Latvijā esošā krievu karaspēka virspavēlnieks ģenerālgubernators J. M. Esens pavēlēja nodedzināt Rīgas priekšpilsētas abos Daugavas krastos. Ienaidnieks līdz Rīgai tomēr nenonāca.

1812. gadā J. M. Esena vietā par ģenerālgubernatoru tika iecelts Filips Pauluči, kuram ir lieli nopelni nodedzināto Rīgas priekšpilsētu atjaunošanā, pilsētas izdaiļošanā un labierīcību iekārtošanā. Viņš rūpējās arī par satiksmes uzlabošanu, skolām, daudzu jaunu ēku celtniecību. 19. gs. 20. gadu beigās toreizējās Rīgas priekšpilsētas ieguva plānojumu, kas veido pamatu šodienas pilsētas centra (līdz Sarkanarmijas ielai) apbūvei.

Vispirms izstrādāja nodedzināto priekšpilsētu atjaunošanas plānu. Rīgas teritoriju ārpus vaļņiem sadalīja piecās distancēs. Pirmo un otro distanci aizņēma Esplanāde, kuru arī turpmāk nedrīkstēja apbūvēt. Esplanādi veidoja josla, kas ziemeļos sākās pie Pirmā Ņeļardārza (tagad — Dziesmu svētku parks) un gāja gar pilsētas ganībām tagadējo Dzirnavu un Turgeņeva ielu virzienā līdz Daugavai.

Pirmo distanci — šauru joslu pie pašiem vaļņiem — drīkstēja izmantot vienīgi pastaigām, te tika izveidotas kokiem apstādītas alejas. Otrajā distancē varēja ierīkot sakņu dārzus. Šajā distancē atradās karavīru mācību laukums, kā arī vieta siena, malkas un mājlopu pārdošanai. Celtniecība varēja sākties tikai trešajā distancē.

Jau 1813. gadā nodibināja Priekšpilsētu apstādījumu ierīkošanas komisiju,

Rīga. Daugavas labā krasta priekšpilsētu plāns 1813. gadā: 1 — Kārļa vārti; 2 — Smilšu vārti; 3 — Jēkaba vārti; 4 — Citadeles vārti; 5 — esošie kvartāli; 6 — atjaunojamie kvartāli; 7 — neapbūvētā Esplanādes daļa; 8 — sakņu dārziem paredzētā Esplanādes daļa; 9 — militāro mācību laukums; 10 — siena tirgus; 11 — aleju stādījumi.

kurai bija jārūpējas arī par apstādījumu tālāku iekārtošanu un kopšanu, par Esplanādes joslas (pirmā un otrā distance) izdaiļošanu ar dārziem un koku stādījumiem, tādējādi apvienojot Vecpilsētu ar priekšpilsētām. Komisija uzsāka ziedojumu vākšanu apstādījumu ierīkošanai un kopšanai un sekoja, lai kvartālu, ielu un māju teritorija tiktu iekārtota saskaņā ar plānu, ko bija izstrādājis mācīts dārzkopis J. Cigrs. Ganību dambī viņam piederēja liela koku, košumkrūmu un puķu dārzniecība, kas apgādāja ar dēstiem Rīgas apstādījumus. Apstādījumu ierīkošana guva lielu publikas atsaucību, un komisija savāca prāvus ziedojumus. Komisijas darbības pirmajā gadā tika iestādītas alejas, iesēti zālieni. Turklāt gubernators, uzklaudams komisijas lūgumu ņemt pilsētas dārzus un parkus valsts

aizsardzībā, līcis publicēt laikrakstos brīdinājumu, ka apstādījumu bojātājus stingri sodīs. 1814. gadā komisija atkal sāka vākt ziedojumus pilsētas izdaiļošanai.

1815. gadā tika izvirzīts priekšlikums nodibināt pastāvīgu komiteju, kas par saziemotiem līdzekļiem uzturētu apstādījumus kārtībā un ierīkotu jaunus. Ģenerālgubernators šo priekšlikumu pieņēma, un tajā pašā gadā tika publicēti šīs komitejas darbības pamatnoteikumi. Apstādījumu ierīkošana izvērtās arvien plašāk.

F. Pauluči ierosināja izveidot Rīgā uz tirgotāja Vērmaņa atraitnes dāvinātā gruntsgabala skvēru. Pēc dāvinātājas uzvārda to nosauca par Vērmanes parku (tagad — Kirova parks). Turklāt Vērmane dāvinājusi gruntsgabalu ar noteikumu, ka parkam jābūt atklātam —

visiem pilsoņiem pieejamam.¹ Ar laiku tas paplašinājās un kļuva par vienu no nozīmīgākajiem pilsētas parkiem.

Vienlaicīgi ar Vērmanes parku ierīkoja tā iesauktu Mazo Vērmanes parku, kas atradās tagadējo Stučkas un Kirova ielu stūrī. Pēc Lielā Tēvijas kara sarakā ar administratīvās ēkas otrā korpusa būvi šo nelielo dārzu likvidēja.

1817. gadā ar jauniem stādījumiem bija papildinātas alejas pirms Kārļa vārtiem un gar pastaigu ceļu starp Smilšu vārtiem un pilsētas ganībām. Pa ļabi no Smilšu vārtiem ierīkoja atpūtas dārzu ar koku un krūmu grupām, puķu dobēm, paviljoniem. Ceļš, kas veda no Smilšu uz Kārļa vārtiem, tāpat tika apstādīts ar kokiem. Jauni aleju stādījumi bija ierīkoti arī 1818. gadā. 1823. gadā pēc J. Cigra izstrādātā plānojuma sāka apzaļumot Lielos kapus. Samazinoties līdzekļiem, minētās komitejas darbs aprobežojās ar ierīkoto stādījumu kopšanu un uzraudzību. 1855. gadā komitejas aizgādībā bez Vērmanes parka un Mazā Vērmanes parka atradās arī visas alejas ar kopējo koku skaitu — 4610.²

Līdz ar Rīgas vaļņu likvidēšanu pilsētas attīstībā sākās jauns posms, radās jauni uzdevumi un pasākumi arī tās izdaiļošanā.

LAIKPOSMS NO 1860. GADA LIDZ 1914. GADAM

Pagājušā gadsimta beigās Rīga kļuva par vienu no rūpnieciski attīstītākajām pilsētām cariskajā Krievijā. Strauji pieauga arī pilsētas iedzīvotāju skaits: 1897. gadā Rīgā bija 282 000 iedzīvotāju, bet 1913. gadā — apmēram 517 000. Feodālisma laikmeta pilsētas plānojuma struktūra vairs neatbilda kapitālisma

¹ Latvijas FSR Centrālais Valsts vēstures arhīvs, 2927. f., 4. apr., 1152. lieta, 101. lp. Turpmāk: LCVVA.

² Blumenbach A. Zur Geschichte..., S. 52.

ekonomikas prasībām. Bija nepieciešamas izmaiņas kā pilsētas plānojumā, tā telpiskās vides organizācijā. Pilsētas nomalēs stihiski sāka veidoties jauni rūpniecības un dzīvojamie rajoni.

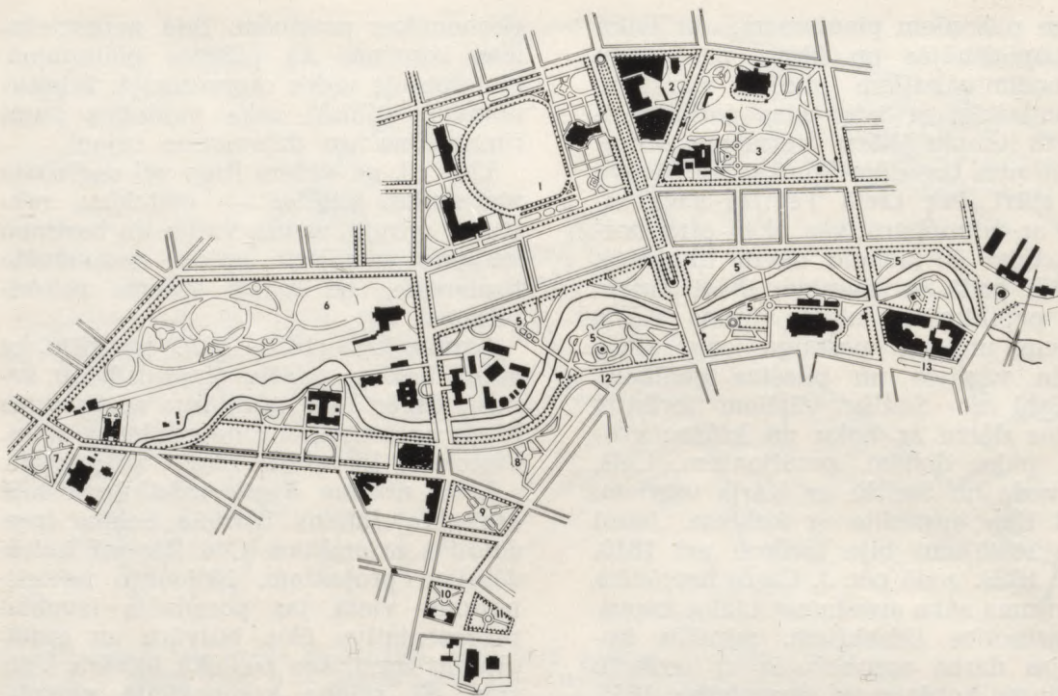
Līdz 19. gs. vidum Rīga vēl saglabāja viduslaiku pilsētas — cietoksņa raksturu: grāvju, zemes vaļņu un bastionu iekļauto vecpilsētu apjoza neapbūvēta Esplanāde, aiz kuras atradās priekšpilsētas.

Krimas karš (1853—1856) parādīja, ka vaļņu nozīme pilsētu aizsardzībā ir zudusi. Tāpēc 1856. gadā bija apstiprināts Rīgas nocietinājumu nojaukšanas plāns. Cietoksni likvidēja 1857.—1863. gadā.

Liela nozīme Rīgas izdaiļošanā bija arhitekta Johana Daniela Felsko (piedaloties arhitektam Oto Dīcem) izstrādātajam projektam. Nojaukto nocietinājumu vietā tas paredzēja izveidot reprezentatīvu ēku, bulvāru un apstādījumu zonu, kas puslokā ietvēra Vecrīgu. Šī rajona kompozīcijā galvenā loma bija kanālmalas apstādījumu ansamblim, kas iekļāva arī Vērmanes dārzu. Projekts bija apstiprināts 1857. gadā, bet jau 1858. gadā tika izveidotas alejas, gar kanāla malu izkārtoti pastaigu ceļi, iestādīti koki Bastejkalnā. 1862. gadā bija iedēstīta četru rindu liepu aleja Aleksandra (tagad Leņina) ielā starp tiltu un Elizabetes (tagad Kirova) ielu. Tur tā atrodas vēl šodien.

Apstādījumu un bulvāru pusloka izveidošanai ap seno pilsētas kodolu bija liela pilsētībūvnieciska nozīme: mainījās pilsētas plānojums un telpiskā struktūra. Bulvāru loks radīja gan zināmu atstarpi starp Vecrīgu un priekšpilsētām, gan arī apvienoja tās. Turklāt ap vecpilsētu izveidojās jauns Rīgas centrs — reprezentatīvā zona ar plašiem apstādījumiem un harmonisku apbūvi.

Atsevišķas pilsētas daļas attīstījās nevienmērīgi, kā tas bija raksturīgi kapitālisma apstākļiem. Iezīmējās kontrasts starp Rīgas centra arhitektoniski māksliniecisko un sanitāri higiēnisko

Dārzi un skvēri ar Vecrīgu un Vecrīgā 20. gs. sākumā: 1 — Esplanādes apstādījumi; 2 — Mazais Vērmanes parks; 3 — Vērmanes parks; 4 — skvērs pie dzelzceļa stacijas; 5 — Rīgas kanālmalas apstādījumi; 6 — Strēlnieku dārzs; 7 — skvērs pie Garīgā semināra ēkas; 8 — skvērs pie Basteja bulvāra; 10 — skvērs pie vecās virssardzes; 11 — skvērs ap Uzvaras kolonnu; 12 — skvērs pie Lielās Smilšu ielas; 13 — skvērs pie pasta ēkas.

labiekārtojumu un priekšpilsētām, kur lielo rūpniecības uzņēmumu tuvumā izveidojās slikti iekārtoti strādnieku rajoni.

1878. gadā saskaņā ar Krievijas pilsētu nolikumu mainījās Rīgas pārvaldes organizācija: Rīgas rātes vietā tika ievēlēta pilsētas dome, kas bija rīkotājs orgāns, bet izpildorgāns — pilsētas valde. Šajā laikposmā līdz pat Pirmajam pasaules karam liela nozīme pilsētas dārzu, parku un cita veida apstādījumu izveidošanā bija toreizējam Rīgas dārzu direktoram Georgam Kufaltam.

1879. gadā pilsētas valdē izskatīja un pieņēma priekšlikumu par pilsētas dārzu pārvaldes nodibināšanu, kā arī

izstrādāja tās statūtus.¹ Statūtos bija arī paredzēts, ka pārvaldei jāvada un jāuzrauga pilsētas apstādījumu uzturēšana, izdaiļošana, paplašināšana, pārveidošana, jauno dārzu ierīkošana, ievērojot pilsētas apbūves plānu.

1880. gada janvārī ar pilsētas valdes lēmumu par pilsētas dārznieku tika nozīmēts Georgs Kufalts, bet 1893. gadā viņš kļuva par Rīgas dārzu un parku direktoru.

Georgs Kufalts dzimis 1855. gada 6. jūnijā Vācijā, Pleunā (Plön) Šlēsvīgas—Holšteinas provincē. Pēc vietējās ģimnāzijas beigšanas viņš

¹ LCVVA, 2770. r., 1. apr., 51. lieta, 441., 442., 447. lp.

apguva dārzu mākslu vairākās mācību iestādēs un dārzniecībā, studiju nolūkos apmeklēja Austriju, Itāliju, Franciju, Beļģiju un ASV. 1879. gadā viņš ieradās Rīgā, kur viņa darbība guva ļoti atzinīgu vērtējumu. G. Kufalts saņēma daudz pasūtījumu gan muižu parku, gan pilsētas dārzu un izstāžu laukumu projektēšanai. Turklāt pasūtījumi nāca ne tikai no Krievijas, bet arī no Vācijas un Francijas. G. Kufalta vadībā ierīkoja apstādījumus Nižņijnovgorodas gadatirgu izstādē, pie Ziemas pils Pēterburgā. Viņš uzraudzīja ķeizara dārzu iekārtošanu Krimā un Kaukāzā,¹ vadīja ķeizara dārza ierīkošanu Dagomisā pie Sočiem,² tāpat Oranienbaumā un Carskoje Selo Pēterburgas apkaimē.

G. Kufalts izstrādājis plānojumus Cīravas muižas parkam Kurzemē.³ Plaši darbi tika veikti arī Igaunijā. G. Kufalts izstrādāja pilsētas apstādījumu paplašināšanas projektu Pērnavā (1888 — 1889), projektu Kadriorga parka atjaunošanai un pārkārtošanai Tallinā (1897—1900), vadīja arī daudzu veco parku rekonstrukciju.⁴

Rīgā G. Kufalts nostrādāja 35 gadus. Kā Vācijas pavalstnieku viņu 1914. gadā, sākoties Pirmajam pasaules karam, atbrīvoja no darba un apcietināja, bet pēc gada deportēja uz Vāciju.⁵ No 1915. gada līdz 1929. gadam viņš strādāja Steglicā par dārzu direktoru, bet vēlāk Berlīnē (Dālemā) par docentu jaunajā dārzkopības skolā. 70 gadu vecumā G. Kufalts aizgāja pensijā, bet palīkam turpināja strādāt, noslēgdamas līgumus ar Berlīnes maģistrātu par pilsētas apstādījumu dendroloģisko izpēti, lasīdams lekcijas par dārzkopību un dendroloģiju utt. G. Kufalts mira Berlīnē 1938. gadā 14. aprīlī 84 gadu vecumā.

G. Kufalta darbība savā laikā guva izteikti atzinīgu vērtējumu, viņu pamatoti uzskatīja par izcilu ainavu arhitektu. G. Kufalta veidoto apstādījumu kompozīciju galvenais elements ir gleznainie koku un krūmu grupējumi.

Jau 1880. gadā stādāmā materiāla audzēšanai G. Kufalts blakus Ķeizardārzam ierīkoja koku skolu un dārzniecību 9320 kv. asu platībā, kā arī

¹ LCVVA, 2770. f., 1. apr., 51. lieta, 46., 217., 224., 233. lp.

² Unsere Bilder — Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau 1901—1903. R., 1904, S. 84.

³ Kuphaldt, Georg Fridrich Ferdinand. — Deutsch — baltisches Lexikon 1710—1960. Köln, Wien, 1970, S. 432.

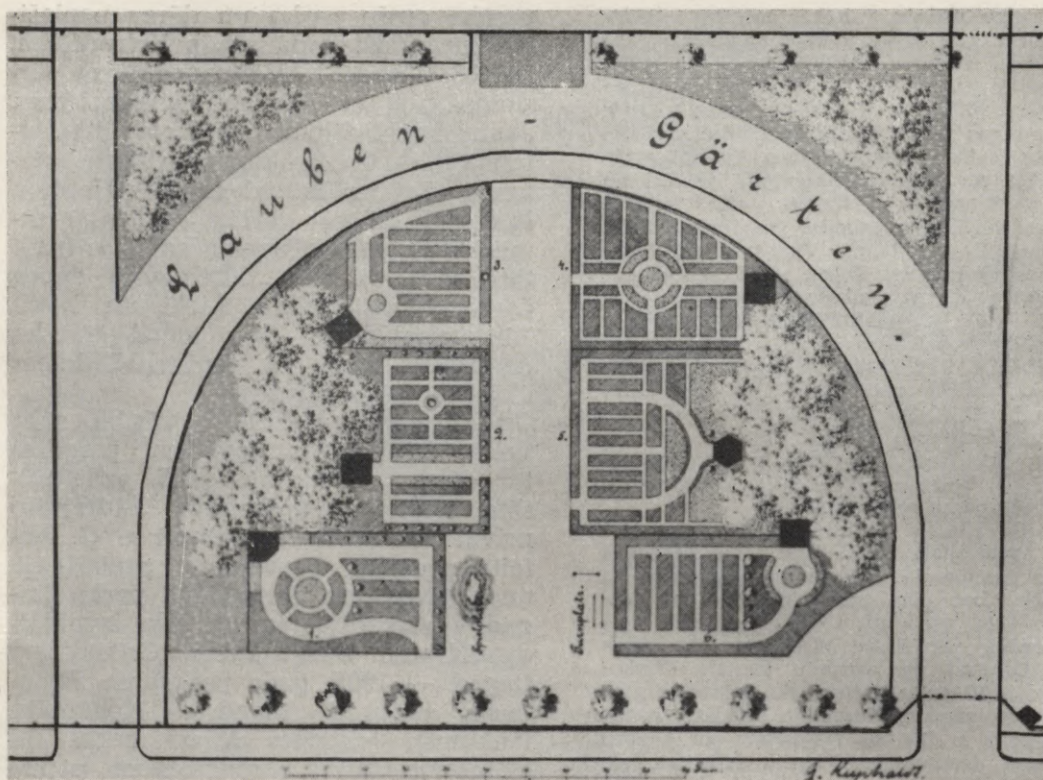
⁴ Kaaver A. Georg Kuphaldt 1853—1938. — EL Eesti loodus, 1978, separaat, 445.—450.

⁵ LCVVA, 2770. f., 1. apr., 51. lieta, 441., 442., 447. lp.

uzsāka esošo parku un dārzu paplašināšanu. 1880. gadā sākās Ķeizardārza, bet 1881. gadā — Vērmanes dārza pārveidošana un daļēja rekonstruēšana. Jaunus apstādījumus ierīkoja Pils laukumā, Jēkaba laukumā, Alberta laukumā, L. Smilšu ielas galā, Herdera laukumā un pie toreizējā Garīgā semināra (tagad — Rīgas Medicīnas institūta anatomikums). 1885. gadā daudz darba tika ieguldīts Lielā un Mazā Vērmanes dārzā (kur tagad atrodas Augstākās tiesas un Ministru Padomes ēkas) tālākā izveidošanā.

Pilsētas dome lielāku vērību sāka veltīt arī pilsētas nomalēm, paredzot tur dārzus un parkus. 1896. gadā pilsēta nopirka Pārdaugavā kādreizējo privāto dārzu, kuru saskaņā ar G. Kufalta projektu pārveidoja, paplašināja un ierīkoja tur Torņakalna parku (tagad — Arkādijas parks). Tika izveidoti apstādījumi Dzegužkalnā, Grīziņkalnā (tagad — 1905. gada parks) un Esplanādes laukumā (tagad — Komunāru laukums), iekārtots Miera parks un Kojusalas dārzs, pārveidoti un paplašināti kanālmalas apstādījumi, sāka Pētera parka (tagad — Uzvaras parks) izveide, ierīkoti skvēri pie Apgabaltesas (tagad — Augstākā tiesa), pie Rīgas—Daugavpils dzelzceļa stacijas, mazās Nevas ielas (tagad — Pērses iela), Jaunās Ģertrūdes baznīcas un citur.

Šajā laikā tika pārveidoti arī ielu stādījumi. Jāatzīmē, ka vairākās vietās bērzu alejas nomainīja ar liepu alejām, piemēram, Elizabetes ielā (tagad — Kirova iela) starp Ganību dambi un Puškina bulvāri (tagad — Kronvalda bulvāris), kā arī pretī ieejai Ķeizardārzā (tagad — Dziesmu svētku parks). 1912. gadā iestādītas liepu alejas Pārdaugavā — Liepājas, Pilsoņu, Ventspils un Tukuma ielā. 1905. gadā izstrādāja projektu Basteja bulvāra (tagad — Padomju bulvāris) apstādījumiem starp Lielo Smilšu ielu un Nikolaja (tagad —

Lapeņu dārziņu plānojumi.

Gorkija) ielu. Jauni koku rindu stādījumi ierikoti arī daudzās citās Rīgas ielās, kā stādāmo materiālu izmantojot galvenokārt Holandes liepas, atsevišķos ielu posmos arī ošus, vītulus, papeles, bērzus.

1912. gadā Rīgas pilsētas valde iznomāja Ķeizarmeža daļu (13 ha) pie Ķīsezera Zooloģiskā dārza ierīkošanai, kur jau 1911. gadā ieradās pirmie apmeklētāji.

1913 gadā Rīgas pilsētas dome toreizējā Ķeizarmežā atvēlēja 91 ha Meža kapu iekārtošanai. Zooloģiskā dārza un Meža kapu projektus izstrādāja G. Kufalts.

Meža kapu plānojumā izmantoti parku arhitektūras principi. Pirmie parki —

kapsētas parādījās ASV 1890. gadā, pēc tam — Vācijā (viena no skaistākām šāda veida kapsētām atradās Olsdorfā Hamburgas tuvumā. To G. Kufalts izmantoja kā paraugu Rīgas Meža kapiem). Meža kapu plānojums risināts kā ainavu parks ar vienu galveno aleju (*via funeralis* — bērū ceļš).

Lielu vērību G. Kufalts veltīja svešzemju augu introdukcijai, to pavairošanai un ieviešanai pilsētas apstādījumos.¹ G. Kufalts arvien ņēmis vērā kā pilsētas attīstības perspektīvas, tā arī sanitāri higiēniskos apsvērumus, lai

¹ Kuphaldt G. Die Praxis der angewandten Dendrologie in Park und Garten. Berlin, 1927, S. 389. Turpmāk: Kuphaldt G. Die Praxis...

uzlabotu pilsētnieku dzīves apstākļus. Jaunus pilsētas apstādījumu izveidošanas principus viņš izteicis daudzos priekšlasījumos un publikācijās. G. Kufalts pareizi uzskatīja, ka apstādījumi nebūt nav greznība, bet, tāpat kā gaiss un gaisma, nepieciešami vispārējai labajūtai. Kādā no viņa referātiem jau ir izteikta doma par vienotas pilsētas apstādījumu sistēmas nepieciešamību.¹

G. Kufalts sevišķi uzsver apstādījumu nozīmi pilsētas nomalēs — strādnieku rajonos, kur, pēc viņa domām, jāparedz arī sporta laukumi jauniešiem un ēnainas vietas vecāku cilvēku atpūtai, bet skolu pagalmos jāiekārto spēļu un vingrošanas laukumi. Pirmo reizi tiek runāts, ka parkos nepieciešamas aktīvās atpūtas zonas, ka apstādījumi jāiekārto atbilstoši dažādām iedzīvotāju vecuma grupām.

Lielu nozīmi G. Kufalts veltīja ielu apstādījumiem, kritiski novērtēdams līdz šim padarīto un izvirzīdams jaunus priekšlikumus, piemēram, ieteikdams dekoratīvos stādījumus arī laukumos pie sabiedriskām ēkām un baznīcām.

Jau tajā laikā G. Kufalts norādīja, ka augu sortimenta izvēlē un apstādījumu ierīkošanā noteikti jāņem vērā pilsētas ekoloģiskie apstākļi. Iepazinies Vācijā ar plaši izplatītiem lapeņu dārziem, kas bija ierīkoti blakus lielajām pilsētām, viņš sāka propagandēt tos arī Rīgā, pamatoti uzskatīdams, ka šādi dārziņi vajadzīgi ne tikai iedzīvotāju labklājības celšanai, bet ka tiem piemīt liela audzinoša nozīme. Lai ieinteresētu rīdziniekus, šādus dārziņus (platība — 35 kv. asis) sākumā ierīkoja izstāžu veidā.²

¹ Kuphaldt G. Städtische Gartenanlagen und ihre Bedeutung für die Stadt Riga. — Hefte der Gesellschaft für kommunale Sozialpolitik in Riga, 1909, № 10, S. 16.

² Kuphaldt G. Die Lauben — Gärten. — In: Das Arbeiter Wohnhaus auf der «Ausstellung für Arbeiter — Wohnungen u. Volksernährung». R., 1907, S. 41—44.

G. Kufalts pirmais no Latvijas dārzu arhitektiem ieteica iekārtot Rīgā lielu tautas parku ar izjādes, braucamiem un pastaigu ceļiem, ar ietilpīgiem sporta, spēļu un vingrošanas laukumiem (Mežaparks; Pārdaugavā — Koberskanste — tagadējā Uzvaras parka teritorija), kā arī izbūvēt villu — savrupmāju rajonus, risinātus pēc dārzu pilsētas plānojuma principiem. Lietderīgs šķita arī priekšlikums pārvērst Āgenskalna mežu par parku, nomainot vecās priedes ar lapu kokiem.

Jaunus principus G. Kufalts izvirzīja arī kapsētu plānojumā un labiekārtojumā, kapa kopiņu izveidojumā un kapu vietu sakārtojumā, augu sortimenta izvēlē: kapi iekārtojami kā parki, jālauž iesakņojušās tradīcijas veidot augstas kapu vietas, likt apkārt kapu kopiņai žogus, greznot kapus ar skārda un papīra vainagiem. Blakus vietējām koku sugām viņš ieteica stādīt arī introducētos kokus, mūžzaļos augus, lakstaugus, vītenaugus, viršus un alpinārija augus.

Parkos iedzīvotāju atpūtai jānodrošina vismierīgākie apstākļi, tāpēc ceļiem, kas šķērso parka teritoriju, jābūt iespējami īsiem, tie jāierīko tikai visnepieciešamākajos gadījumos.¹ G. Kufalta projektētiem apstādījumiem raksturīgi arī pusloces ceļi, pa kuriem ejot pakāpeniski atklājas interesanti veidotās parka ainavas perspektīvas un gleznainie motīvi.

G. Kufalta priekšlikumos bija daudz progresīvu ideju, kuras ir aktuālas vēl šodien. Pārsvarā viņš projektēja ainavu dārzus (toreiz Eiropā tas bija vadošais dārzu stils), kuru kompozicionālā risinājumā paredzēja arī regulārus plānojuma elementus, tādējādi panākdams dabas saistību ar ēku arhitektūru. Savos ainavu parkos G. Kufalts lieliski prata izmantot vietējās dabas īpatnības,

¹ Kuphaldt G. Rigas Parkanlagen. — Rigasche Rundschau, 1925, № 110.

par ko liecina, piemēram, Torņakalna (tagad — Arkādijas) parks.

G. Kufaltam bija plašas zināšanas dendroloģijā un dabas zinātnēs.¹ Tāpēc viņš, projektējams parku vai dārzu, lielu vērību veltīja augu izvēlei, kā arī koku un krūmu grupējumiem un apstādījumu saistībai ar ēku arhitektūru. Pēc dažu pētnieku domām, G. Kufaltam pieder 38 teorētiski darbi un 36 apstādījumu ieceres, kas realizētas saskaņā ar viņa izstrādātiem plānojumiem.

*

Laikposmā no 1880. gada līdz Pirmajam pasaules karam vairāki Rīgas dārzi un parki tika paplašināti, citi — ierīkoti no jauna. A. Zeidaks, runādams par iepriekšminētā perioda dārziem, augstu novērtēja Dārzu pārvaldes darbu, jo tā var lepoties ar ievērojamiem sasniegumiem — kanālmalas dēstījumiem, Bastejkalnu un citiem tajā laikā ierīkotiem parkiem.²

Tomēr jāatzīmē daži tālaika apstādījumu trūkumi: 1) blīvi koku un krūmu stādījumi, kas radīja parku un dārzu teritorijā lielu apēnojumu, kā arī mitrumu; 2) apstādījumos gandrīz nemaz neizmantoja ziemcietes, un viengadīgās puķes tika stādītas vienīgi pilsētas centrālajā daļā (galvenokārt pie pieminekļiem); 3) sarežģīts lokveida celiņu tīkls, kas neatbilda kājnieku plūsmu organizēšanai. Šos trūkumus asi kritizēja A. Zeidaks, kuram ir izcila nozīme Rīgas dārzu mākslas attīstībā. Savā darbībā viņš daudzējādā ziņā centās šīs nepilnības novērst.

¹ Kuphaldt G. Naturschutz und Vogelpflege. R., 1911; Kuphaldt G. Der rationelle Obstbau in den nordwestlichen Provinzen des russischen Reiches. R., 1896.

² Zeidaks A. Pilsētas atklātie dārzi un apstādījumi. — Grām.: Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. R., 1932, 475.—484. lpp. Turpmāk: A. Zeidaks. Pilsētas atklātie dārzi...

LAIKPOSMS STARP ABIEM PASAULES KARIEM (1914—1940)

Pēc G. Kufalta atbrīvošanas no darba par Rīgas dārzu direktora vietas izpildītāju kļūst dārznieks Andrejs Zeidaks. Bet 1915. gada oktobrī Rīgas pilsētas valde apstiprina viņu par pilsētas dārzu direktoru. G. Kufalts un A. Zeidaks daudzējādā ziņā likuši pamatus šodienas dārzu mākslas izveidei Latvijā.

Andrejs Zeidaks dzimis 1874. gadā 18. janvārī Kuldīgā. Tēvs strādāja par sargu, māte apkopa ģimeni. Mācījās Kuldīgas pilsētas skolā, kur uzrādīja labas sekmes, it īpaši zīmēšanā. Sakarā ar tēva pāragro nāvi mācības skolā bija jāpārtrauc. Ieguvis minimālo izglītību, A. Zeidaks kādu laiku strādāja rūpnīcā, bet 1891. gadā kļuva par mācekli Padures pagasta Ķimāles muižas dārzniecībā.

1894. gadā A. Zeidaks pārceļas uz Rīgu un strādā Rīgas parkos un dārzos par jaunāko dārznieku, vienlaicīgi papildinādams savu izglītību. Jau pēc gada viņš iestājas Rīgas dārzu un parku direktora G. Kufalta vadītā Dārzu pārvaldē par zīmētāju. Te viņš nostrādā septiņus gadus. Ziemā viņš izgatavo piānus, bet vasarā realizē tos dažādās vietās, piemēram, Nižņijnovgorodā, Pēterburgā pie Ziemas pils, Rēvelē (Kadriorgā) un citur. 1901. gadā A. Zeidaks piedalās konkursā kāda nozīmīga parka projekta izstrādāšanai Pēterburgā, iegūdamis pirmo prēmiju un zelta medaļu. A. Zeidaka projektam piemita tik izcila kvalitāte, ka citu autoru projektiem prēmijas nemaz nepiešķīra. Šie panākumi izraisīja nesaskaņas starp A. Zeidaku un G. Kufaltu. Kopš 1901. gada A. Zeidaks sāk strādāt patstāvīgi. No Krievijas centrālās un vidējās daļas viņš saņem daudz pasūtījumu muižu parku projektu izstrādāšanai.

No 1904. gada līdz 1914. gadam A. Zeidaks dzīvo un strādā Kijevā, kur viņa darbi izpelnījās daudzus godalgas. Šajos gados A. Zeidaks apmeklējis arī Dāniju, Zviedriju, Somiju, Vāciju, Angliju un Franciju, kur iepazinies ar dārzu arhitektūras sasniegumiem. 1915. gadā A. Zeidaks atgriežas dzimtenē un, kā jau teikts, sāk strādāt par Rīgas dārzu un parku direktoru. Ilgajos kara un nemiera gados viņš nevar realizēt savas ieceres. Jauns etaps Rīgas dārzu un parku attīstībā sākās ap 1922. gadu. Otrais pasaules karš pārtrauca A. Zeidaka radošo darbu. Viņš nomira 1964. gadā tālu no dzimtenes.

Pēc Pirmā pasaules kara dārzu un parku kopšana pamazām turpinājās,

kaut gan apmēram līdz 1923. gadam Dārzu pārvalde vēl nespēja uzkopt un uzraudzīt dārzus un parkus tikpat priekšzīmīgi kā pirmskara gados. Turklāt kara laikā nomaļu dārzi bija tik stipri izpostīti, ka radās nepieciešamība tos radikāli pārkārtot, pielāgojot jaunām prasībām. Šajā laikā Dārzu pārvaldi pārdēvē par Dārzu nozari un pievieno pilsētas valdes Nekustamu īpašumu nodaļai.

Jauna tipa dārzu ainavas vispirms parādījās Vērmanes dārzā un Bastejkalnā, kur lielos laukumos tika iedēstītas ziemciešu puķes. 1925. gadā A. Zeidaks pilnveidoja arī Operas laukumu, kas, kā atzīmēts tālaika presē, bija izrotāts ar skaistām koniferu un ziedošu krūmu grupām, kuras šķīra un vienoja tūkstošiem ziemciešu puķu.¹

A. Zeidaks pilnīgi pārveidoja Strēlnieku dārzu, Grīziņkalna un Dzegužkalna apstādījumus, Miera un Arkādijas parkus. Saskaņā ar viņa izstrādātiem projektiem iekārtoja apstādījumus Daugavas krastmalā, pirmo reizi Rīgā izveidoja dārzu dzīvojamās apbūves teritorijā — Ziedoņa dārzu, sāka ierīkot Latgales dārzu (tagad — Maskavas dārzs).

Šajā periodā izveidotajiem dārziem raksturīgs mērķtiecīgs celiņu tīkls, plaši, atklāti zālieni, kas veido fonu koku un krūmu grupām, pie kurām piekļaujas ziemciešu puķes. Rīgas apstādījumos plaši ieviesa ziemciešu puķu stādījumus, kas kā progresīva tradīcija turpinās arī šodien. Ziemciešu stādījumos augu izvēle bija atkarīga no vietējiem ekoloģiskiem apstākļiem, ņemot vērā apgaismojumu, augsnes īpatnības un mitrumu, bet puķu stādījumu kompozīcijās — puķu augstumu, ziedēšanas laiku un ilgumu, krāsu saskaņu, lapu kontrastus. Arī rozāriji ir jauns elements

¹ *Lasmanis F.* Ziemciešu puķes un viņu uzdevums. — Rīgas Dārzkopības biedrības gadagrāmata, R., 1925, 85. lpp. Turpmāk: *Lasmanis F.* Ziemciešu puķes...

Rīgas parkos (Vērmanes dārzs, 1905. gada parks). Vairākos parkos tika ierīkoti bērnu rotaļu laukumi ar smilšu kastēm un bradājamiem baseiniem (1905. gada parks, Miera un Ziedoņa dārzs u. c.), izbūvētas mūzikas un brīvdabas izrāžu estrādes ar sēdvietu laukumiem.

Parku kompozīcijā maksimāli izmantota attiecīgās teritorijas reljefu, bagātinot ainavu ar dažādiem arhitektūras un dekoratīvās tēlniecības elementiem — kāpnēm, atbalsta mūriem, strūklakām, dārzu skulptūrām.

Izcila nozīme bija A. Zeidakam Rīgas Brāļu kapu izveidojumā: viņš ir šā izcilā memoriālā ansambļa plānojuma un apstādījumu kompozīcijas autors. Te jau var runāt par monumentālo dārzu mākslu. Brāļu kapu centrālās daļas kompozīcija ir stingri simetriska. Tikpat simetriski abpus galvenajam ceļam izvietoti liepu un ozolu stādījumi. Izmantojot zemes virsmas līmeņu starpību, kapu teritorija sadalīta trijās daļās, kas ļāva panākt visa ansambļa izteiksmes kāpinājumu, emocionālo spriegumu, arhitektonisko, tēlniecisko un ainavas elementu nevainojamo saliedētību. Pēc A. Zeidaka projekta izveidoti arī Raiņa kapi.

A. Zeidakam pieder vairākas publikācijas, kurās viņš izteicis vērā ņemamas atziņas par nākotnes dārzu veidošanu.¹ Atzīmēdams, ka visas kultūrvalstis atzīst divus dārzu tipus: brīvām kustībām, sportam, rotaļām piemērotus, kā arī atpūtai un dabas baudīšanai domātus, A. Zeidaks uzskata, ka pirmā tipa dārzi pilsētām ir visvajadzīgākie

¹ *Zeidaks A.* Mūsu nākamības dārzi. — Krāj.: Otrās Rīgas Dārzkopības biedrības gadagrāmata un kalendārs 1920. gadam. R., 1920, 22.—25. lpp.; *Zeidaks A.* Moderno pilsētu dārzu un zāllauku uzdevumi un viņu iekārtas pamatprincipi. — Latvijas inženieru un tehniķu kongresa biroja Tehniskais žurnāls. R., 1925, № 1, 27.—31. lpp.; *Zeidaks A.* Šolaiku pilsētas dārzu veidošana. — Krāj.: Rīgas Dārzkopības biedrības gadagrāmata 1927. R., 1928, 39.—47. lpp.

un to novietojumam jāizvēlas vislabvēlīgākās vietas — viegli sasniedzamas, ar labvēlīgiem gruntsapstākļiem, bez caurvējiem. Taču viņš nenoliedz arī otra tipa dārzus, kuru mērķis ir tuvināt pilsētas iedzīvotājus dabai. Šādiem dārziem jābūt «visaugstākā pilnībā un krāšņākā ietērpā» iekārtotiem, «izslēdzot visu, kas pilnības noskaņu traucē». «Dārzā tikpat savā izteiksmē var būt līdzvērtīgi kā formālie, tā arī veidojumi pēc dabas motīviem, ja vien tie ieskaņoti apkārtnes dominējošā fizionomijā (t. i., ainavā — *I. D.*). Dārzs nav dabas kopējums, bet viņa veidojumā jāpanāk augstākais kāpinājums, visbagātākais augu, krāsu un krāšņuma ietērps, kādu vien klimatiskie apstākļi pielaiž un vietējā daba varētu radīt.»

Tomēr krāšņākie ainavu dārzi ar rūpīgi koptiem mauriem un izlocītiem celiņiem aktīvai atpūtai — sporta nodarbībām un rotaļām — nav piemēroti. Šim nolūkam jāiekārto jauna tipa dārzi ar plašu zālienu uz cieša pamata, kur varētu pulcēties lielas ļaužu masas, to nebojājot. Arī šādos dārzos nepieciešamas klusas, ēnainas atpūtas vietas. Lielu vērību A. Zeidaks veltīja bērnu un pusaudžu rotaļu vietām («vislabākā vieta dārzā vēl nav par labu priekšmazajiem») un izvirzīja priekšlikumu par dārzu teritorijas zonējumu atkarībā no iedzīvotāju vecuma grupām.

A. Zeidaks uzskatīja, ka parkos nepieciešami «gara kopšanas laukumi» — mūzikas estrādes, brīvdabas teātri un brīvdabas muzeji.

Ja ir iespējams, parkā jāierīko arī sporta laukumi, turklāt tie nedrīkst mazināt kopējo zaļumu platību. A. Zeidaks nemitīgi uzsver saules, svaiga gaisa un aktīvās atpūtas nozīmi cilvēka veselības saglabāšanā. Savā rakstā «Mūsu nākamības dārzi» viņš īpaši akcentē domu, ka tie «jāveido no saules, zaļumiem (t. i., kokiem un krūmājiem — *I. D.*) un ziediem», jo «bez ziediem dārzs ir kā bērns bez smaida, kā

zvaigzņu tukšas debesis». Lai izsauļotu bērnu rotaļu laukumus un puķu stādījumus, pilsētas centrālās daļas dārzos vajadzēja izcirst daļu koku.

Jāatzīmē, ka A. Zeidaks ir šādu parku un dārzu ainavu celmlauzis, jo citās Eiropas pilsētās līdzīgus veidošanas paņēmienus sāka lietot ievērojami vēlāk. Viņa darbības rezultātā samērā vienveidīgie ainavu dārzi ar bieziem koku un krūmu stādījumiem un daudziem likumotiem celiņiem iegūst funkcionālu skaidrību: tiek iztaisnoti un paplašināti galvenie kājnieku ceļi, radīti plaši zālieni un kontrastējošas koku grupas, izmantojot šim nolūkam skuju kokus un spilgtus ziemciešu puķu klājienu.

LAIKPOSMS PĒC LIELĀ TĒVIJAS KARA

Laikposmā starp Pirmo un Otro pasaules karu daudz veikts, lai pilnveidotu Rīgas dārzu un parku telpisko kompozīciju un labiekārtojumu, augstākā līmenī celtu ainavu arhitektūru un daiļdārzniecību. Tomēr apstādījumu platība pieauga ļoti lēni.

Pēc Lielā Tēvijas kara Rīgas apstādījumi tiek veidoti kā vienota sistēma saskaņā ar pilsētas ģenerālo plānu, kas paredzēja novērst pretrunas starp bijušajām pilsētas nomalēm un centru. Izcilu nozīmi iegūst jauno dzīvojamo masīvu apzaļumošana un visu pilsētas apstādījumu savstarpējā vienotība un saistība ar piepilsētas mežiem un pļavām, kā arī apstādījumu sanitāri higiēniskās nozīmes palielināšana.

Pēc padomju varas atjaunošanas Latvijā 1940. gadā bija pārveidota Rīgas parku un dārzu saimniecības organizatoriskā forma, kas ir vairākkārt mainījusies.

Kara gados, fašistiskās okupācijas laikā (1941—1944), Rīgas dārzi un parki bija krietni sabojāti — zālienos tika izveidotas pazemes patvertnes. Vislielākie bojājumi bija Viestura dārzā

(tagadējā Dziesmu svētku parkā), 1905. gada parkā, arī Daugavmalas un kanālmalas apstādījumos un Kronvalda dārzā. Pēc Lielā Tēvijas kara, kad Rīgā novāca sagrauto namu drupas, palika brīvas vietas (sevišķi Vecrīgā), kur ierīkoja skvērus, piemēram, Ļeņina, Padomju bulvāra un Vaļņu ielas stūrī (tas bija pirmais pēckara gados iekārtotais skvērs), pie Krievu drāmas teātra, bijušajā Rātslaukumā u. c.

Skvērus izveidoja ne tikai krāsmatu vietās, bet arī neapbūvētās teritorijās un pie lielākajām sabiedriskajām ēkām. Pirmos jauno skvēru plānus izgatavoja Pilsētu celtniecības projektēšanas institūts (arhitekti P. Seļeckis un N. Rendelis) un Rīgas pilsētas izpildkomitejas Labiekārtošanas pārvaldes Dārzu un parku trests, kur no 1947. gada līdz 1967. gadam strādāja LPSR Nopelniem bagātais agronoms dendrologs Kārlis Barons, kurš projektēja un rekonstruēja daudzus Rīgas skvērus.

1949. gadā Mežaparkā sāka iekārtot pirmo Kultūras un atpūtas parku Rīgā. Tas ir jauna tipa parks ar daudzveidīgu funkcionālo saturu.

1951. gadā tika sastādīts pirmais perspektīvais Rīgas apstādījumu izveidošanas plāns. Turpmākajos gados bija ierīkoti daudzi jauni skvēri ar strūklakām, rozārijiem, dekoratīvām skulptūrām, goda plāksnēm. Jaunus apstādījumus iekārtoja Komunāru laukumā, Daugavas labajā un kreisajā krastā, ap Māras ezeru. 1961. gadā tika pieņemts lēmums par PSKP XXII kongresa parka — tagadējā Uzvaras parka — izveidošanu.

Lielu nozīmi pilsētas ainavā iegūst jauni apstādījumi pie daudzām sabiedriskajām ēkām — pie J. Raiņa Dailes teātra, LPSR ZA augstceltnes, Jūras pasažieru ostas, Proletāriešu rajona izpildkomitejas, kinoteātra «Maskava», viesnīcas «Rīdzene» un citās vietās.

1975. gadā ar LPSR Ministru Padomes lēmumu arī jaunie dzīvojamie rajoni

nodoti Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas Labiekārtošanas pārvaldes Dārzu un parku tresta rīcībā. Tā, piemēram, jau 1976. gada jaunā dzīvojamā masīvā Imanta — IV tirdzniecības un sabiedriskajā centrā ierīkoja alpināriju, 1977. gadā Komarova prospektā iestādīja jaunu aleju. Rīgas jaunajos dzīvojamajos rajonos liela uzmanība tiek pievērsta apstādījumiem, dekoratīvai skulptūrai, oriģināli veidotiem bērnu rotaļu laukumiem, mākslinieciski augstvērtīgai vizuālai informācijai.

Lielu daļu Rīgas teritorijas aizņem mežaparki un meži (apmēram 17,7% no pilsētas platības). Visintensīvāk atpūtai izmanto mežu masīvus jauno dzīvojamo rajonu tuvumā, piemēram, Kleistu mežu, Biķernieku mežu, Mežaparku. Tāpēc tur vērojami mežu bojājumi. Lai saglabātu mežaudzes, nepieciešama šo apstādījumu rekonstrukcija un labiekārtošana.

Rīgas apstādījumu sistēmā tiks ietilpināti arī mežu masīvi Buļļu kāpā, Berģos, Imantā, Šķirotavā, Jaunciemā, kurus pārveidos par mežaparkiem.

Apstādījumu rekonstrukcijas pamatuzdevums — apzaļumoto teritoriju iekļaušana vienotā sistēmā, paredzot diferencētu izmantošanu un atbilstošu labiekārtojumu. Atsevišķus apstādījumu masīvus savienos zaļumu joslas un kājnieku, velosipēdistu un slēpotāju trases.

Ainavas, dabas fragmentu organiska iekļaušana mūsdienu jaunajos apbūves kompleksos, apbūves tuvināšana dabai ir viens no raksturīgākajiem meklējumu lokiem arhitektu radošajā darbā. Mūsu arhitektūrā tas ir simtgadīgu tradīciju turpinājums.

Rīgas ģenerālajā plānā parki izvietoti arī jaunos dzīvojamajos rajonos. Topošo dārzu, parku un skvēru kompozīcijā tiek izmantoti un papildināti gan progresīvie paņēmieni, kādus bija izstrādājuši G. Kufalts un A. Zeidaks, gan ievērotas mūsdienu prasības. Priekšroka tiek dota

Dārzu un parku izvietojums Rīgas pilsētas teritorijā 1986. gadā: 1 — Dziesmu svētku parks; 2 — Kronvalda parks; 3 — Kanālmalas apstādījumi; 4 — Komunāru laukums; 5 — Kirova parks; 6 — Ziedoņa dārzs; 7 — 1905. gada parks; 8 — Memoriālais parks «Lielie kapi»; 9 — Sarkandaugavas parks; 10 — Aldara parks; 11 — Kultūras un atpūtas parks; 12 — Bērnu parks «Bābelīte» (projekts); 13 — parks «Bīķernieku mežs» (projekts); 14 — Draudzības parks; 15 — Maskavas dārzs; 16 — Kojusalas dārzs; 17 — Komunistisko brigāžu parks; 18 — Kijevas dārzs; 19 — Miera dārzs; 20 — Arkādijas parks; 21 — Māras diķa apstādījumi; 22 — Mazā Arkādija; 23 — Uzvaras parks; 24 — Meteora dārzs; 25 — Jaunatnes dārzs; 26 — Dzegužkalna parks; 27 — Nordeķu parks; 28 — mežaparks «Kleisti» (projekts); 29 — Imantas dzīvojamā rajona parks (projekts); 30 — Tēlnieku parks; 31 — Tautu draudzības parks.

ainavu parkiem ar diferencētu ceļu un celiņu sistēmu: galvenie ceļi paredzēti kājnieku plūsmām, pakārtotie — atpūtai. Rīgas parkiem raksturīgi plaši, brīvi, labi izgaismoti zālieni, kas veido fonu kokaugu, krūmu un ziemciešu puķu grupām, kuru apmēri atkarīgi no attiecīgā parka platības. Augu savstarpējā sakārtojumā bieži lietots pakāpenības princips: koku grupām piekļaujas krūmu grupas, bet tām savukārt — puķu grupas, kuru kompozīcijā arī izmantots tas pats terasveida grupējums. Parkus rotā arī plaši dažādu ziemciešu puķu stādījumi, kas izvietoti lielos brīvos laukumos. Viena vai divas no šīm grupām ir dominējošās un kompozicionāli vieno puķu stādījumus dažādās parka daļās. Viengadīgās puķes izmantotas parku nozīmīgāko vietu noformējumam — pie sabiedriskām ēkām vai celiņu krustojumiem kā vienas krāsas laukumi. Parteros ornamenta veidošanai izmanto arī paklājaugus. Pirms paklājpuķu stādīšanas parteros zied sīpolpuķes — tulpes un narcises vai arī atraitnītes.

Tāpat kā vēsturiskajos parkos, arī mūsdienās parku ainavu kompozīcijā maksimāli izmanto gaismēnu, formu un krāsu kontrastus, reljefa īpatnības, ūdensbaseinus, kas veido atsevišķas parka daļas vai pat visa parka dominanti. Dažos parkos (vai to daļās) kompozīcijas centra akcentu veido vai nu piemineklis — monuments, vai sabiedriskā ēka, vai arī strūklaka. Šādām parka teritorijām raksturīgi rozāriji, kā arī ceļu plānojuma un augu izkārtojuma regularitāte, stingrība.

Salīdzinājumā ar vecajiem parkiem jaunajos apstādījumos mazās arhitektūras formas — bērnu rotaļu laukumu iekārtas, apgaismes ķermeņi, strūklakas, atpūtas soli un citi tamlīdzīgi elementi — ir daudzveidīgākas. Vairākus parkus rotā mākslinieciski augstvērtīgas dekoratīvas skulptūras, ievērojamu politisko un kultūras darbinieku pieminekļi un krūšutēli (piemēram, Komunāru laukumā), kā arī izciliem sabiedriskiem notikumiem veltītie monumenti (1905. gada parkā, Uzvaras parkā).

Senākie Rīgas dārzi, kas saglabājušies līdz mūsdienām, ierīkoti 18. gs. pirmajā pusē. Šā laikposma dārziem un parkiem raksturīgs regulārais stils — geometriski precīzs teritorijas plānojums un augu izkārtojums.

Vispirms aplūkosim dārzus, kas bija iekārtoti Rīgā Pētera I valdīšanas laikā. Daži no tiem (vai arī to fragmenti) saglabājušies līdz mūsdienām.

1717. gadā Pēteris I apmeklēja Franciju un iepazīstas ar slavenajiem Versaļas, Trianona un Marli dārziem. Īpaši rūpīgi viņš pētīja Holandes dārzus, jo šīs zemes daba bija diezgan līdzīga Baltijas jūras līdzenai piekrastei jaundibinātās pilsētas — Pēterburgas apkaimē.

Holandē Pēteri I it sevišķi ieinteresēja Hristofera Branda dārzs pie viņa pils Utrehtā. Brands bieži sūtīja caram koku un citu augu stādus un pat uzdāvināja viņam sava dārza plānu.

Bet tagad aplūkosim Pētera I laikā Rīgā iekārtotos dārzus, kuri pārveidotā vai fragmentārā veidā saglabājušies līdz šodienai.

DĀRZS PIE PĒTERA I PILS VECRĪGĀ

Pēc Rīgas iekļaušanas Krievijas impērijas sastāvā Pēteris I pavēlēja nopirkt viņam māju vaļņu tuvumā Daugavas pusē. Šādu namu ierīko pie Jaunajiem vārtiem (tagad — Palasta un

Jaunielas stūrī). 1730. gadā šī nama vietā uzbūvēja daudz staltāku ēku un nosauca to par Ķeizara pili (pats cars dzīvoja visai pieticīgā mājā, ko sauca vienkārši par cara namu.) Pie šīs ēkas Pēteris I lika ierīkot dārzu. Tā kā vietas bija maz, cars ieteica iekārtot otrā stāva līmenī «gaisa dārzu», novietojot to uz atklātas terases virs masīviem balstiem. Interesanti atzīmēt, ka šis dārzs bija paredzēts ne tikai cara vajadzībām, bet arī to rīdzinieku atpūtai, kuri «nebija tik bagāti un kuriem nebija savu vasarnīcu».

Dārzs acīmredzot izveidots 1717. gadā. Bet 1720. gada martā Pēteris I rakstījis Rīgas ģenerālgubernatoram kņazam Nikitam Reņņinam, lai tas pasūta Dancīgā 30 vai vairāk kastaņu un izmēģinājumam trīs vai četrus iestāda piemērotā vietā cara mājas priekšā. Bez minētajām kastaņām dārzā augušas arī peonijas, baltās un dzeltenās narcises, tulpes, lilijas, Holandes pildītās nelķes, dažādi aromātiski un ārstniecības augi. Rīgas plānā, kas atrodas Ļeņingradas Centrālajā Valsts vēstures arhīvā, parādīti arī stādījumi, kas atradās šajā vietā vēl 18. gs. beigās.

Līdz mūsdienām saglabājušies šīs ēkas pamatmūri un dārza terase, jo jau 18. gs. beigās bijusi pils tika izmantota gan kā tiesas nams, gan kā skolas ēka u. c.

DZIESMU SVĒTKU PARKS

Dziesmu svētku parks (kādreizējais Pirmais ķeizardārzs, pēc tam — Viestura dārzs) sagaida mūs ar senatnes elpu. Aiz triumfa arkas, kas atsauc atmiņā Krievijas armijas uzvaru pār Napoleonu, slejas staltu Holandes liepu aleja. Visā parka teritorijā dižskābarži mijas ar liepām un bērziem. Pa labi no triumfa arkas zems metāla žogs apvij granīta akmeni, kas vēstī, ka Pēteris I reiz iestādījis šeit gobu. Ūdensbaseinu, kas atrodas parka vidū, no divām pusēm aptver Dziesmu svētku simtgadei veltītais ansamblis. Tas vēsta, ka latviešu dziesmu skaņas jau 1873. gadā piepildījušas parku un atbalsojušas augstoku vainagos.

Izsekosim šī parka vēsturei. Pēc Rīgas iekarošanas cārs Pēteris I nolēma celt ārpus pilsētas vasaras pili un ierīkot ap to plašu dārzu. Šim nolūkam viņš izvēlējās vienu no Daugavas salām — Gustavsalu (ko tad sauca par Pētersalu), kas atradās upes krasta tuvumā. Priekšdarbi iesākās 1721. gadā.

Pēteris I pats uzmetis savas rezidences plānu un licis uzcelt garu divstāvu koka ēku ar diviem spārniem un fasādi pret Daugavu (ar laiku šo ēku iekārtoja par ģenerālgubernatora vasaras mītni). Viņš piedalījās arī dārza plānošanā un ierīkošanā.¹

Dziesmu svētku parkam laika gaitā bijuši vairāki nosaukumi. Pirmajos gados tas tika saukts par Viņa Majestātes dārzu priekšpils cietoksnī, arī par Forburgas dārzu. No 1729. gada līdz 18. gs. vidum to dēvēja par Pētersalas dārzu, bet 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā — par Pirmo Ķeizardārzu (atšķirībā no Otrā Ķeizardārza Aleksandra augstu-

¹ Bucholtz A. Die vom Peter dem Großen in Riga angelegten Gärten. — In: Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Rußlands aus dem Jahre 1899. R., 1900, S. 35—59. Turpmāk: Bucholtz A. Die vom Peter dem Großen in Riga...

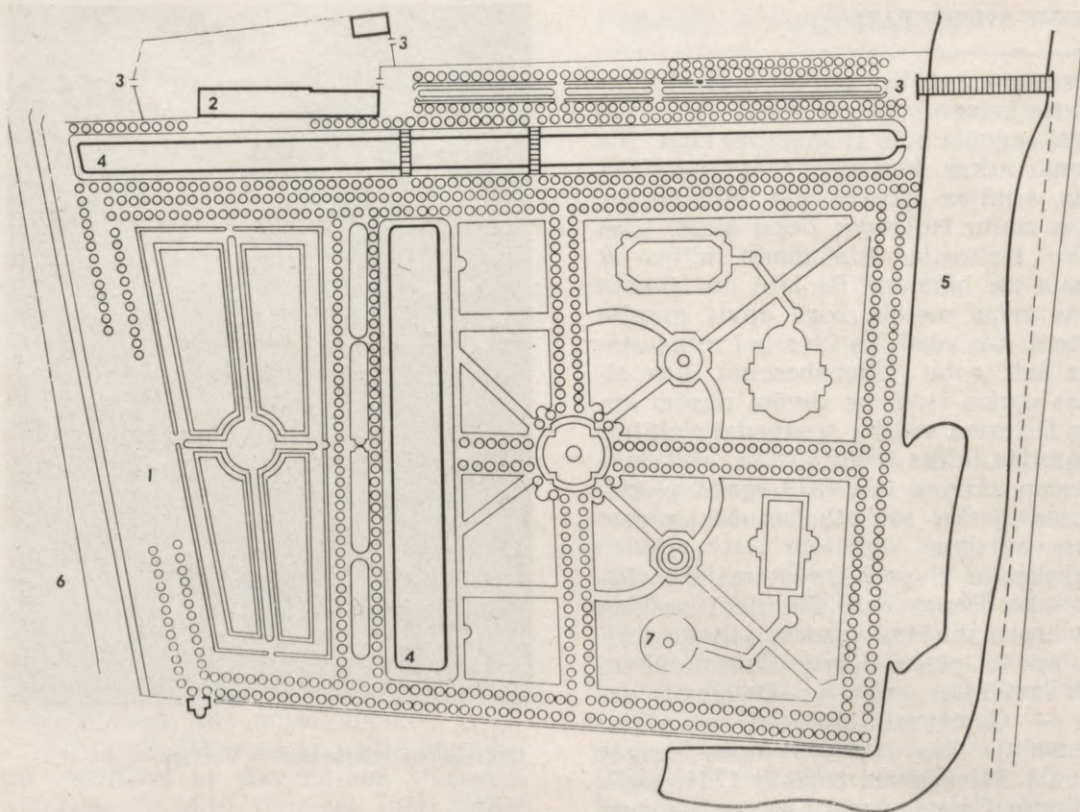
Kādreizējais «Gaisa dārzs» Vecrīgā.

mos) un vēlāk — vienkārši par Ķeizardārzu. 19. gs. vidū, kad tas pāriet Rīgas pilsētas īpašumā, to sāk dēvēt arī par Pilsētas dārzu, bet kopš 1923. gada — par Viestura dārzu. 1973. gadā dārzs tiek pārdēvēts par Dziesmu svētku parku.

Daži pētnieki uzskata, ka parka veidošanai izmantots kāds no tipa projektiem, kas ņemts no tajā laikā tikko iznākušās Leblona un Daržanvila grāmatas, kas bija domāta parku ierīkošanai. Tomēr parka plānojumā bijušas arī būtiskas atšķirības.¹

Ir saglabājušies vairāki Pirmā Ķeizardārza plāni (sīkākais no tiem atrodas Valsts Celtniecības arhīvā Ļeņingradā).

¹ Дубяга Т. Н. Русские регулярные сады и парки. М., 1963, с. 210.

Keizardārza (tagad Dziesmu svētku parks) plānojums ap 1790. gadu:
 1 — kādreizējās vasaras pils atrašanās vieta; 2 — dārznieka dzīvoklis;
 3 — vārti; 4 — kanāli; 5 — «Piļu diķis» — kādreizējā Daugavas
 atteka; 6 — Daugava; 7 — Pētera I stādītā goba.

Arī republikas Centrālajā Valsts vēstures arhīvā atrodas vairāki šī dārza plāni.¹ Vienā no tiem, kas darināts 18. gs. vidū, parādīts dārzs tā ziedu laikā.² Tas bija sadalīts ar kanālu divās daļās — reprezentācijas daļā un saimniecības daļā (kopā ar «virtuves» dārzu). Dārza galvenās kompozīcijas ass izejas punkts bija pils. Šī kompozīcijas ass virzījās stateniski Daugavai cauri visam

dārzam. Šķērskanāls sadalīja teritoriju divās nevienādās daļās. Mazākā no tām (kas aizņēma dārza trešo daļu) — parters — atradās pils priekšā. Lielāko daļu aizņēma teritorija starp šķērskanālu un diķi dārza austrumu pusē.

Trapeceveida parters pils priekšā ar kompozīcijas išāko asi bija orientēts uz parka centrālo daļu. Tas nebija veiksmīgs risinājums, jo no pils puses dārzs nav optimāli uztverams. Jāpiebilst, ka šāds kompozīcijas veidojums nav raksturīgs citiem tālaika parkiem. Parters bija sadalīts četros laukumos. Ceļu

¹ LCVVA, 6828. f., 2. apr., 605., 612., 620. lieta.

² LCVVA, 6828. f., 2. apr., 605. lieta.

krustojuma vietā ierīkoja apaļu laukumu ar puķu dobi vidū. Spriežot pēc plāna, šo dārza daļu veidoja puķu parters.

Dārza otrā daļa arī bija sadalīta laukumos. Šis daļas ceļu krustojums veidoja dārza centru. Krustojuma vietā redzams apaļš laukums ar krustveida dobi vidū. Tās centrā atradās strūklaka. Visi dārza ceļi bija apstādīti ar kokiem. Dārza četros bosketos bija ierīkoti laukumi. Dienvidrietumu bosketā apaļa laukuma vidū auga Pētera I stādītā goba. Ziemeļrietumu bosketa taisnstūra laukumā kādreiz atradās putnu nams. Bosketos, tāpat kā Pēterburgas dārzos, bija stādīti arī augļu koki.

Dārzā auga daudz Holandes liepu un citu koku un krūmu. Stādus audzēja speciāla kokskola, kura vēl 1734. gadā pastāvējusi pie Pētersalas dārza ar nosaukumu «rekrūšu dārzs» (rezerves kokus dārzu stādīšanai Pēteris I dēvēja par «rekrūšiem»).

Sākumposmā Ķeizardārzam, tāpat kā franču regulārajiem dārziem, visapkārt bija ūdeņi: no rietumiem — Daugava, no citām pusēm — kanāli.

Dārzu ietvēra vairākrindu koku aleja. Šķērskanāla rietumu pusē tāpat atradās aleja, ko veidoja 100 Holandes liepu. Spriežot pēc plāna, alejas bija arī pie kanāla dārza ziemeļu pusē.

No trim pusēm dārzu apjoza sēta (palisāde), gar kuru arī bija iestādītas vairākrindu alejas. Cirptie dzīvžogi, labirinti, lapenes, tumšās, ēnainās alejas, augļu koku stādījumi, zivju dīķi, strūklakas, ūdeņu bagātība un ainavas ciešā saistība ar Daugavas plašumiem piešķīra šim ar vērienu veidotam dārzam lielu pievilcību. P. Kampe pat uzskata, ka no mākslinieciskā viedokļa Ķeizara dārzs vērtējams augstāk par Pēterpils Vasaras dārzu: «Rīgas Ķeizardārzs stāv uz augstākas attīstības pakāpes nekā Pēterpils Vasaras dārzs. Tas attiecas vispirms uz Rīgas dārzu un pils lielāku viengabalainību. Nams un dārzs šeit

izjūtams kā sakarīgs, savstarpēji papildinošs mākslas darbs.»¹

Dārza ierīkošanai nepieciešamais stādāmais materiāls piegādāts gan no Rīgas apkārtnes mežiem, gan pasūtīts ārzemēs.

Liela nozīme dārza izveidošanā un pienācīgā uzturēšanā arvien bijusi dārzniekam. 1721. gadā par «Viņa Majestātes dārznieku» iecēla Nikolaju Lagebandu, kas tur nostrādāja līdz 1730. gadam. Viskrāšņāk dārzs izskatījās laikposmā no 1730. gada līdz 1755. gadam, kad par dārznieku šeit strādāja Miķelis Šindlers. 1734. gadā viņš ierīkoja arī koku skolu, kur dārza vajadzībām audzēja stādus. P. Kampe piemin arī dārznieku Grīneru, kas uzraudzīja dārzu no 1829. gada, un dārznieku Vitu, kas strādāja šajā amatā līdz 1868. gadam. Pēc viņa dārzu uzraudzīja virsmežzinis H. Friče.

Ķeizardārzu pēc tā pabeigšanas pārzināja ģenerālgubernators, kas ar saviem adjutantiem dzīvojis pilī. Viņu lietošanā bija nodots arī parters pils priekšā (līdz šķērskanālam), bet otrā — atklātā dārza daļa, kas stiepās no šķērskanāla līdz dīķim parka austrumu pusē, bija paredzēta pilsētas iedzīvotāju brīvai lietošanai.

19. gs. vidū dārza kopējā platība bija 31 450 kv. asis, no kurām atklātā dārza daļa aizņēma 19 469 kv. asis un ūdens platība tajā 2 344 kv. asis. Augļu dārzs aizņēma 4 614 kv. asis.²

19. gs. pirmajā pusē Ķeizardārzs bija ļoti iecienīta pastaigu vieta. Uz turieni nāca gan kājām, gan brauca ar karietēm, gan jāja ar zirgiem.

Arī ģenerālgubernators F. Pauluči vasarā dzīvoja Ķeizardārza pilī. Pētera I stādīto gobu viņš lika aptvert ar koka žogu un izgatavot divas metāla piemiņas plāksnes ar attiecīgiem uzrakstiem.

¹ Kampe P. Eijušais Ķeizara dārzs . . . , 12. lpp.

² Rīgasche Stadtblätter für das Jahr 1868. S. 147.

1840. gadā žogs un piemiņas plāksnes tika atjaunotas. Sabojājušos plāksņu vietā 1903. gadā uzstādīja granīta akmeni, bet koka žogu nomainīja ar metāla režģi.

Ar laiku dārza popularitāte mazinājās, jo rīdzinieki labprātāk devās brīvā dabā. Tikai svētdienās, kad šeit notika dažādi priekšnesumi, ēnainās alejas pildījās ar ļaudīm. Līdzekļu trūkuma dēļ dārzu nevarēja uzturēt kārtībā, un tas pamazām zaudēja savu pievilcību. Lai atbrīvotos no rūpēm par dārzu, kārtējais ģenerālgubernators izvirzīja priekšlikumu nodot dārzu Rīgas pilsētai, lai tā gādātu par apstādījumiem.

1842. gadā dārzs tika nodots Rīgas pilsētai, un, sākot ar 1853. gadu, šeit tika rīkoti dažādi pasākumi: uzstājās akrobāti, atlēti, spēlēja mūzika, notika teātra izrādes, izstādes, ugunošana. Dārzā tika rīkoti arī Šilleram veltītie «diela stila» svētki ar svinīgu, krāšņu gājienu, kura dalībnieki bija tērpti viņu lugu varoņiem atbilstošos kostīmos.

Tomēr dārza uzturēšanai trūka līdzekļu. Tāpēc Rīgas rāte 1867. gadā lūdza ģenerālgubernatoru atteikties no savas vasaras mītnes dārzā, lai to varētu iznomāt un tādējādi gūt ienākumus. Pēc kāda laika dārzā ierīkoja jaunus apstādījumus, restaurēja celtnes, kur vakaros notika koncerti un dažāda veida izrādes. Velosipēdistu vajadzībām dārzā izveidoja celiņus. Ziemā uz dīķiem darbojās slidotavas. Kamaniņu sportam ierīkoja leduskalniņus. Atjaunotais dārzs 1871. gadā nosvinēja savu 150 gadu jubileju.

Ar šo veco parku saistās izcils notikums Latvijas kultūras vēsturē — 1873. gadā šeit notika 1. vispārējie Dziesmu svētki.

Kopš 70. gadu sākuma dārza apmeklētāju skaits arvien samazinājās. Rīdzinieki brauca atpūsties uz jūrmalu. Dārzs vairs netika rūpīgi kopts, pieauga ar krūmiem. Dīķi aizsērēja. No jauna tas atplauka 1879. gadā, kad pie pilsētas

valdes nodibināja Dārzu pārvaldi ar Rīgas dārzu direktoru G. Kufaltu priekšgalā. Jau pirmajos darbības gados G. Kufalts daudz darba ieguldīja Ķeizardārza izkopšanā un atjaunošanā.

Šajā laikā, kad regulāros parkus nomainīja ainavu (angļu) parki, arī Ķeizardārzs saskaņā ar G. Kufalta izstrādāto plānu daļēji tika pārveidots par ainavu dārzu, līdz ar to zaudēdams kompozīcijas skaidrību un viengabalainību. Jāpiebilst, ka nebija vairs arī dārza galvenās dominantes — pils, kurai sākotnēji tika pakļauta visa dārza kompozīcija.

Dārzu paplašināja dienvidu pusē, kur atradās galvenā ieeja, bet Daugavas pusē par 10 metriem samazināja. 19. gs. 60. gados Daugavu izbagarēja. No smilšu uzbēruma radusies Andrejsala, kas atrodas starp dārzu un Daugavu. Nokaltušos un slimos kokus izcirta, purvainās daļas nosusināja, dīķus iztīrīja. Ierīkoja ainavu dārziem raksturīgus ceļus un zālienus. Sākās plaši koku un krūmu grupu stādījumi, it īpaši tajā dārza daļā, kas atradās starp šķērskanālu un dīķi. Vēl tagad tur zaļo G. Kufalta laikā stādītie dižskābarži un citi koki. Dīķī tika ierīkota strūklaka. Ap 1880. gadu dārzs no jauna atguva košumu un tika atvērts publikai.

Dārza daļu pie Rūpniecības ielas (tagad tur atrodas tenisa laukums) kopš 1887. gada uzturēja I Rīgas Riteņbraucēju biedrība, ierīkodama tur velodromu, bet ziemā — slidotavu.

Pēc 1893. gada dārzs vairs netika pārveidots. Galvenā vēriba bija veltīta apstādījumu uzturēšanai un kopšanai. 1896. gada 26. jūnijā Ķeizardārzs atzīmēja 175 gadu jubileju: laikraksti slavēja tā svinīgo skaistumu un ainavu gleznieciskumu, jūsmoja par koku — simtgadīgo liepu, gobu, bērzu, ozolu, kastaņu, vītolu — daudzveidību, par košajiem zālieniem, «sapņojošiem dīķiem» ar zilās debess un mākoņu atspulgu.

Paviljons «Aukstā pīpe» Keizardārzā.

Keizardārzā bijis daudz dažādu celtnu, kas laika gaitā tika gan pārbūvētas, gan nojauktas. Pirmo lielo ēku — pili uz cēla 1721. gadā un nojauc 1770. gadā.

1790. gada, 1797. gada un 1811. gada plānos dārza ziemeļrietumu stūrī redzama šaura celtnē ar piebūvi, kas plāna eksplikācijā apzīmēta kā dārznieka nams. 1811. gadā tajā pašā vietā uzcelta daudz lielāka un greznāka ēka, ko dēvēja par «Keizardārza lustūzi» (otrais stāvs uzbūvēts 1880. gadā). Celtnes plānu izgatavoja Rīgas pilsētas būvmeistars Johans Daniels Gotfrīds (1768—1831). (Jāpiebilst, ka šai būvvietai nebija nekāda arhitektoniska sakara ar parku.) 1877. gadā Keizardārzs

cieta ledus iešanas laikā. 1878. gadā iepretī «lustūzim» uzcēla mūzikas estrādi — skatuvi ar nojumi. Pirms Pirmā pasaules kara «lustūzim» dienvidu pusē piebūvēja verandu ziemas dārza ierīkošanai. No tās pavēries skats uz Daugavu. Līdz ar piebūvēm ēka kļuva stipri neizteiksmīga, varbūt tāpēc 1927. gadā verandu nojauc.

Kāda maza ēka atradusies Pētera I gobas tuvumā. Sākumā tur bijis restorāns, bet vēlāk to izmantoja kā dārznieka dzīvokli. 1880. gadā restorānu pārvietoja uz tā saukto «zaļo paviljonu», kas arī atradās Pētera I gobas tuvumā. Tā bija maza astoņstūru ēka ar kolonādi visapkārt. Tauta to dēvēja par «Auksto

pīpi» (*kalte Pfeife*), arī par «mazo paviljonu». 1926. gadā šajā ēkā ierīkoja bērnu grāmatu izstādi, bibliotēku, rotalietu muzeju. 30. gados tur atradās Piena restorāna nodaļa. Līdz mūsdienām šī celtnē nav saglabājusies.

1873. gadā, kad notika 1. vispārējie Dziesmu svētki, dziedātājiem tika uzcelta īpaša vaļēja estrāde (arhitekts J. Baumanis). Šeit bijusi lieliska akustika, jo milzīgie koki kā īsta siena atstarojuši skaņas uz svētku laukumu.

Minēto celtni izvietojumam nav nekāda sakara ar sākotnējo dārza plānojumu, kas bija pakārtots pils novietnei. Laika gaitā šī kompozīcijas risinājuma ideja ir pilnīgi zudusi. Turklāt Pirmā pasaules kara laikā dārzs bija cietis.

1923. gadā Keizardārzu pārdēvēja par Viestura dārzu. Tanī pašā gadā tika sastādīts un pieņemts plāns, saskaņā ar kuru Viestura dārzu paredzēja pārkārtot atpūtas, sporta un rotaļu vajadzībām. Dīķa galu gar Rūpniecības ielu (pie Hanzas ielas) aizbēra, jo tas bija stipri piesērējis.

Pēc A. Zeidaka priekšlikuma dārzā pārkārtoja ceļu sistēmu (dažus ceļus sašaurināja), pārveidoja parka vidējo daļu, likvidējot smilšainu laukumu un ierīkojot bērnu rotaļu vietu. Ēkā, kas vēl tagad atrodas parka ziemeļrietumu stūrī, iekārtoja Dabas muzeju. A. Zeidaks izstrādāja apstādījumu projektu arī bijušajam Vašingtona laukumam (tagad — J. Fabriciusa laukums).

Viestura dārzā notika dažādi sarīkojumi — koncerti, bērnu svētki, ziemsvētki un Jaungada tirdziņi. Ziemā šeit darbojās slidotavas.

1936. gadā dārzā uzstādīja Aleksandra vārtus — triumfa arku, kas tika uzcelta 1815. — 1817. gadā par godu krievu armijas uzvarai 1812. gada Tēvijas karā un atradās toreizējās Pēterburgas priekšpilsētas galvenajā ielā (tagad — Leņina iela). Mūsu gadsimta sākumā vārti sāka traucēt transporta kustību,

un tos pārcēla tālāk (uz šosejas), bet pēc tam — uz Viestura dārzu.

Aleksandra vārti celti ampīra stilā pēc arhitekta Johana Daniela Gotfrīda projekta.¹ Tie darināti no kaltiem gaišā smilšakmens blūkiem un greznoti ar joniskām kolonnām, dzegu, bronzas medaljoniem. Vārtiem ir harmoniskas proporcijas un atturīgs dekoratīvais noformējums. Tie izteiksmīgi iekļaujas apkārtējā ainavā, akcentējami galveno ieeju sirmajā parkā. Jāpiebilst, ka Aleksandra vārti ir vienīgā triumfa arka mūsu republikā.

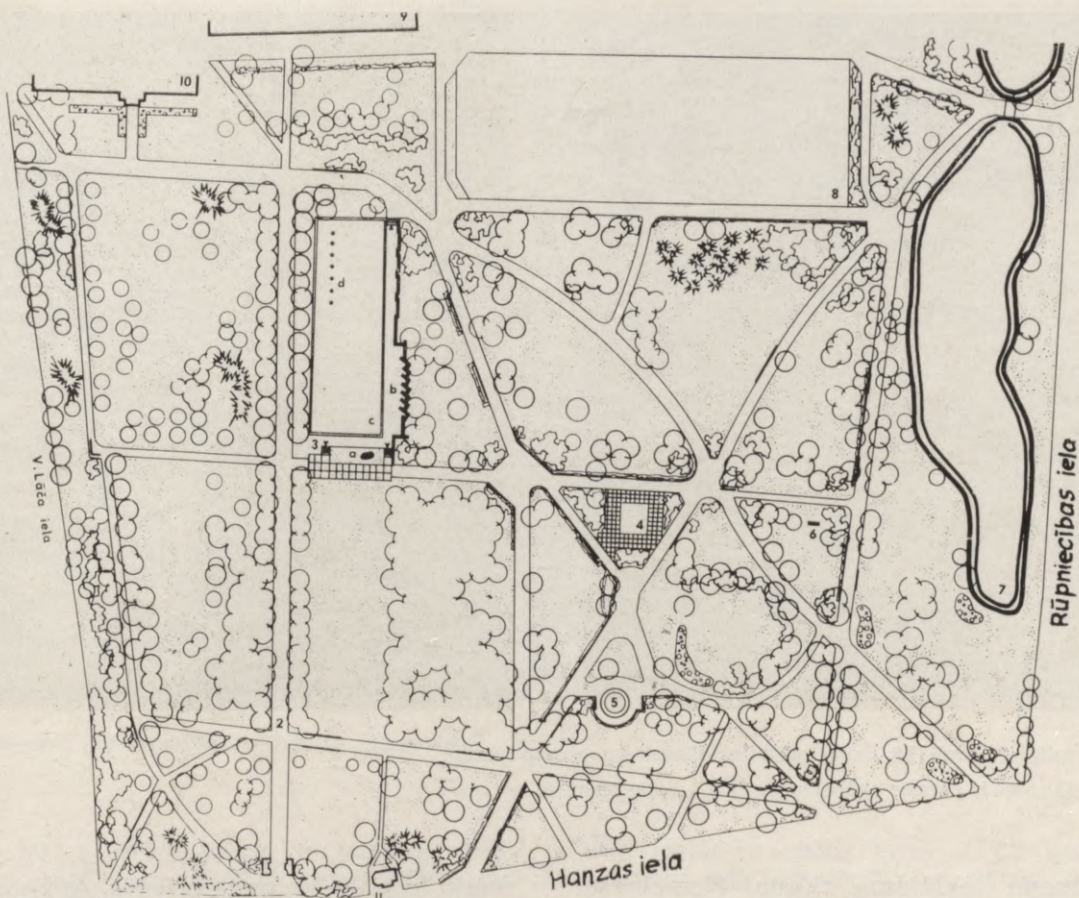
Bargajā 1939./40. gada ziemā dārzā izsala daudz koku. Arī kara laikā te bija daudz postījumu. 1952. gadā, kad tika nojauktas veco celtnu paliekas, to vietā ierīkoja apstādījumus. Lieli stādījumu un celiņu atjaunošanas darbi notika arī 1958. gadā. Senatnīgais parks atkal sāka jaunu dzīvi.

Līdz mūsu dienām saglabājusies daļa no sākotnējā šķērskanāla, liepu aleja, kā arī dīķis dārza austrumu daļā. Pētera I stādītā goba iznikusi, arī tās atvase nokaltusi. Bet 1979. gadā blakus tai iestādīta jauna goba (*Ulmus procera* — angļu goba).

60. gados parkā uzstādīta tēlnieces Viktorijas Pelšes mākslīgā akmenī darinātā skulptūra «Leopardi».

Atzīmējot Dziesmu svētku simtgadi, Viestura dārzu nosauca par Dziesmu svētku parku un 1973. gada 21. jūlijā šeit atklāja Dziesmu svētku simtgadei veltīto ansambli, ko veido memoriālā siena, milzu akmens (4,7 m augsts) un ūdensbaseins ar septiņām strūklakām. Baseina malā uz 27 m garās sienas baltās plaknes salasāmi V. I. Leņina vārdi: «Māksla pieder tautai». Tālāk memoriālā siena veido septiņus locījumus, kas veltīti izcilākajiem latviešu komponistiem: Jānim Cimzem, Jurjānu Andrejam, Jāzepam Vitolam, Emīlam

¹ LCVVA, 2724. f., 2. apr., 63. lieta, 9., 10. lp.

Dziesmu svētku parka plānojuma shēma (ap 1980. gadu): 1 — triumfa arka (Aleksandra vārti) — galvenā ieeja parkā; 2 — liepu aleja; 3 — Dziesmu svētku simtgades memoriāls: a — piemiņas akmens, b — memoriālā siena, c — ūdens baseins (bij. šķērskanāla daļa), d — strūklakas; 4 — bērnu rotaļu laukums; 5 — vieta, kur Fēteris I iestādīja gobu; 6 — skulptūra «Leopardi»; 7 — dīķis (tā sauktais «Pīļu dīķis»); 8 — tenisa laukumi; 9 — Rīgas pilsētas 66. vidusskola; 10 — projektēšanas institūta «Kūrtprojekts» filiāle; 11 — labierīcību telpas.

Dārziņam, Emilim Melngailim, Pēterim Barisonam, Alfrēdam Kalniņam, kuru dziesmas visvairāk iemīļotas, visdziļāk ieskaņojušās tautā, visbiežāk izpildītas dziesmu svētkos. Uz katra locījuma atrodams bronzas cilnis ar komponista portretu, bet līdzās — šī komponista paraksta atveidojums un dzīves dati. Uz locījuma šaurākās plāksnes redza-

mas attiecīgā komponista populārākās dziesmas pirmās rindas notis un vārdi. Pelēkais milzu akmens atvests no Tukuma rajona un sver 35 tonnas. Tajā lasāmi vārdi: Padomju Latvijas darbaļaudis Dziesmu svētku simtgadei.

Ūdensbaseina krastmala izklāta ar betona plāksnēm, bet priekšlaukumu veido betona plāksņu un pelēko kalto

Parastie skābarži kā dabas veidotas skulptūras grezno parku. Izteiksmīgi ir parasto skābaržu pelēkie, gludie stumbri.

akmeņu ieklājuma raksts. Kompleksa kopējais garums — 84 metri.

Memoriālā ansambļa autori — tēlnieks Ļevs Bukovskis un arhitekts Georgs Baumanis.

Vienlaicīgi ar ansambļa izbūvi parkā izdarīti pārkārtojumi — uzstādīti jauni soli, labiekārtots bērnu rotaļu laukums, atjaunots zāliens. Parka galveno aleju tagad noslēdz jaunceltā skola. Un seno parku piepilda skaļas, dzīvespriecīgas bērnu čalas.

Dižens šodien ir Dziesmu svētku parks. Kopējā saimē tur zaļo vietējie un svešzemju kokaugi. Rudeņos, kad lapas kļūst dzeltenī sārtas, īpaši skaisti ir dižskābarži ar savu stumbru īpatnējo zīmējumu un lapotnes nokrāsu. Parkā aug arī pie mums retāk sastopami sveš-

zemju koki — Veimuta priedes, Amūras korķkoki, spilvenveida tūjas un citi.

Parka pašreizējā platība — 7,6 ha.

*

18. gs. sākumā ierīkoja dārzu arī Aleksandra augstumos jeb Otro Keizardārzu, tāpat dārzus un apstādījumus Ganību dambī. Kaut arī no šiem apstādījumiem līdz šodienai saglabājušies tikai atsevišķi fragmenti, tomēr Rīgas dārzu mākslas attīstībā tiem bijusi visai ievērojama nozīme.

A. Buholcs atzīmē, ka Aleksandra augstumu dārzu dēvēja arī par Pētera augstumu dārzu (1732—1741).¹

¹ Bucholtz A. Die vom Peter dem Großen in Riga . . . , S. 50, 51, 58.

Dziesmu svētku simtgadei veltītais ansamblis.

Dārzs Aleksandra augstumos bija iecerēts grandiozāks nekā Pētersalas dārzs (Pirmais Ķeizardārzs). Tā ierīkošana saistās ar Pētera I ieceri pārvietot Rīgas tirdzniecības daļu uz Sarkandaugavu, kur bija ļoti labvēlīgi apstākļi ostas ierīkošanai. Sarkandaugava bija pietiekami dziļa, lai tur varētu iekārtot kuģu piestātni.

1710. gadā Rīgas aplenkšanas laikā feldmaršāls kņazs Aleksandrs Meņšikovs pavēlēja īpaši uzmanīt zviedru kuģus, ja tādi parādītos Rīgas jūras līcī. Tādēļ Sarkandaugavas labajā krastā pie pašas ietekas ierīkoja skanstis (no turienes varēja pārredzēt visu apkārtni). Meņšikovam par godu tās nosauca par Aleksandra skanstīm. Tās atliekas saglabājušās līdz 18. gs. beigām. Pēc Pētera I norādījuma Daugavas augstajā krastā

tika iestādīta ozolu birzs. 1721. gadā sākusies pils celtniecība un dārza ierīkošana, kas sevišķi intensīvi noritējusi nākamajos četros gados.

A. Buholcs norāda, ka Pēterim I bija nodoms celt šeit akmens būves. 1721. gadā cars rakstījis kņazam Reņņinam, ka jaunā celtnē jāapgādā ar būvakmeņiem, ķieģeļiem, kaļķi. Ķieģeļus vajadzēja pasūtīt Lībekā vai Holandē. No Maskavas cars atsūtīja dārza plānu, pavēlēja uzmeklēt un iestādīt kokus. 1722. gadā piegādāja un iestādīja vairāk nekā 30 000 dažādu sugu koku. Vēlāk — 1741. gadā — no Birona pils Jelgavā bija atvesti siltumnīcu stādi. Tā kā nebija telpas, kur tos novietot, tos aizsūtīja atpakaļ.

Kā norāda T. Dubjaga, Otrā Ķeizardārza kompozīcijas pamatā izmantots

Leblona¹ izstrādātais tipa projekts, kas bija pielāgots vietējiem dabas apstākļiem. Dārzs tika ierīkots stāvā nogāzē terasveidīgi. Tā kā šeit bija daudz dabīgu ūdens avotu, radās iespēja ūdensbaseinu un strūklaku ierīkošanai.

Kādā aprakstā (tā autors ir arhitekts M. Šons), kas atrodas Ļeņingradas Centrālajā Valsts arhīvā, teikts, ka Pēteris I Aleksandra augstumos pašā kraujas malā uzcēla vasaras pili, kas jau 18. gs. beigās bija sagrūvusi.² Kalna nogāzi nostiprināja ar varenu atbalsta sienu, kurā bija izmūrētas divas dziļas nišas. Dārza augšējā terasē ierīkoja baseinu (ūdens te satecēja no pazemes avotiem). No tā ūdeni novadīja uz apakšējo terasi, kuru greznoja strūklakas. Apakšējā dārzā centrā atradās pati lielākā strūklaka. Galveno aleju rotāja bosketi, kas pēc formas bija ļoti līdzīgi Pirmā Ķeizardārza bosketiem. Tos greznoja segtas zaļas ejas, ko veidoja dažādi koki. Dārzā bijušas daudzas liepu un kastaņu alejas.

M. Šons savā apcerējumā atzīmē, ka parkā bijis liels rožu parters ar diviem četrstūra baseiniem, kuri saņēma ūdeni no augšējā baseina. Dārzs bija ļoti gleznains, no tā pavērās skaists skats uz upi un krastmalu, kas bija apbūvēta ar ārpilsētas vasarnīcām.

Pēc Pētera I nāves dārzs ātri zaudējis greznumu. 18. gs. beigās pils un lappenes bija sagrūvušas, diķi aizauguši, fontāni nedarbojušies, koki vairs netika cirpti.

1750.—1754. gadā Aleksandra augstumos uzcēla lazareti, bet dārza atliekas pievienoja lazaretē teritorijai un norobežoja ar žogu. Līdz šai dienai saglabājies apaļais diķis un viens no taisnleņķa diķiem, arī aleja.

¹ Žaks Batists Aleksandrs Leblons (1679—1719) — franču arhitekts. Kopš 1716. gada darbojies Krievijā.

² Дубяга Т. Б. Русские регулярные сады... , с. 211, 213.

1819. gadā pēc ģenerālgubernatora Pauluči ierosinājuma Otro Ķeizardārzu uzdāvināja Vispārējās aizgādības un labdarības iestādei. Līdz ar to tika likti pamati šodienas Republikāniskajai psihoneiroloģiskajai slimnīcai.

GANĪBU DAMBIS

Pēc Pētera I ierosinājuma gar Daugavu bija izveidots piecus kilometrus garš, ar vītoliem apstādīts pastaigu ceļš. Tas savienoja abus Ķeizardārzus. 18. gs. sākumā gar Ganību dambi abpus ceļam bija iestādītas četras vītoli rindas, tāpēc Ganību dambi sauca arī par Zaļo ielu un par Veīzu dambi (*Weidendamm*). Skaistā vītoli aleja savā laikā atstāja varenu iespaidu. Vēlāk ap dambi izveidojās Rīgā pirmais vasarnīcu rajons. Pie vasarnīcām bija ierīkoti mazāki atklāti dārzi, kurus apmeklēja «smalku» šķiru ļaudis.

Pēteris I lielu uzmanību veltīja Ganību dambja dārzu izveidošanai; tas sekmēja visas apkārtnes uzplaukumu. Cars mīlēja uzkavēties Švarca (vēlākajā Vasaras) dārzā. No turienes viņš vadījis arī abu Ķeizardārzu ierīkošanu. Turīgi pilsoņi savukārt sacentās savā starpā par viņiem piederošu vasarnīcu un dārzu skaistāku izveidojumu. Viskrāšņāki tie izskatījās un vislielāko slavu ieguva 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā. Arī šo dārzu izveidē (protams, mazākā mērogā) izmantoti tie paši telpiski arhitektoniskie principi kā Ķeizardārzos.

Ganību dambis bija iemīļota rīdziņieku pastaigu vieta — «kas nemīlēja Veīzu dambi, tam nebija garšas un tam trūka dabu saprotoša prāta un daiļu jūtu».

Parka ainava rudens pievakarē.

Ganību dambī bija ierīkota Rīgā vienīgā stādu audzētava. Iegūstot no turienes stādus, ar laiku izveidojās arī citas dārzniecības. 1830. gadā minēts Grotkes rožu dārzs, kur cauru gadu varēja dabūt puķes. Ziedus pārdeva arī citos dārzos. Sevišķi slavens bija Holandera (agrākais Švarca) dārzs ar puķēm, ogu krūmiem un augļu kokiem. Sakarā ar šo komerciālo dārzu ierīkošanu Ganību dambis zaudēja līksmības un svētku vietas nozīmi. Rīdzinieki vairāk sāka pievērsties Pārdaugavai, tāpat Juglas un Ķīsezera krastiem.

Atliekas no pastaigu ceļa, kas stiepās gar Ganību dambi, bija saskatāmas vēl 50. gados. Tagad šis rajons ir pilnīgi pārveidots un apbūvēts.

KOJUSALAS DĀRZS

Viens no vecākajiem Rīgas dārziem ir nelielais Kojusalas dārzs, kuru daudzi rīdzinieki nemaz nezina. Šī dārza ierīkošanas laiks nav precīzi zināms. G. Kufalts norāda, ka, spriežot pēc koku vecuma, tas ierīkots tajā pašā laikā, kad Pirmais Ķeizardārzs.¹ Literatūrā arī minēts, ka šo dārzu ierīkojis zviedru ģenerālis Koja, saņemdams to kā dāvinājumu no karaļa Gustava Ādolfa.²

Kādreiz šajā vietā atradās Blomen-tāla muižas krogs, bet Rīgas pilsēta šo teritoriju ieguva 1636. gadā. Dārzs atradās Maskavas priekšpilsētā (tagad — Maskavas rajons) starp Kojusalas un Grēdu ielām un toreizējo lielo malkas laukumu. 19. gs. šis dārzs kļuva par iemīļotu Maskavas priekšpilsētas iedzīvotāju izprieces un atpūtas vietu: te augušas varenas liepas un bērzi, apmeklētāju vajadzībām bija ierīkots

restorāns. Tomēr biežo sabiedriskās kārtības traucējumu dēļ dārzu un restorānu 1868. gadā vajadzēja slēgt. Līdz ar to dārzs vairs netika kopts un bija ļoti nolaists.

Tomēr, ņemot vērā, ka šajā pilsētas daļā citas atpūtas vietas nav bijis, Dārzu pārvalde nolēma šo dārzu saglabāt un rūpējās par tā uzturēšanu un apsardzi. 1888. gadā dārzu iznomāja Rīgas Latviešu palīdzības biedrībai uz divpadsmit gadiem ar tiesībām ierīkot restorānu un pienākumu uzturēt dārzu kārtībā. 1901. gadā malkas laukumā, kas atradās dārza tuvumā, izcēlās ugunsgrēks, kas nopostīja daļu dārza ēku, kā arī pusi no dārza — 100 kokus vajadzēja nocirst. Nākamajā gadā tur uzcēla jaunu māju un apstādīja nopostīto dārza daļu. Projektu Kojusalas dārza pārkārtošanai izstrādāja G. Kufalts.

Šajā projektā dārza plānojums risināts, izmantojot ainavu dārza kompozīcijas paņēmienus celiņu tīkla izveidošanā un krūmu grupu brīvā kārtojumā. Saglabāti arī vecie koki. No plānojuma var spriest, ka sākotnēji tas bija regulārais dārzs ar taisnām alejām. Tas norāda, ka dārza ierīkošana saistīta ar 18. gs.

Pēc iepriekš minētā līguma izbeigšanās dārza kopšanu pārņēma Dārzu pārvalde un nodeva to iedzīvotāju brīvai lietošanai. Pilsētas valde aizliedza dārza ēkā pārdot alkoholiskos dzērienus.

No 1911. gada līdz 1914. gadam svētdienās te notika pirmie brīvkoncerti, kurus iedzīvotāji bija ļoti iecienījuši.

Pirmā pasaules kara laikā dārzs bija smagi cietis. Pēc kara, 20. gadu sākumā, Rīgas pilsētas Dārzu nozare ir atļāvusi dažādām biedrībām un organizācijām izmantot dārzu svētku (dārza svētki, sporta svētki) rīkošanai. 1927. gada rudenī sākās Kojusalas dārza restaurācija pēc A. Zeidaka izstrādātā projekta. Saskaņā ar to izkopa zāliena laukumus, iestādīja vairākus tūkstošus krāšņuma krūmus, puķes, ierīkoja kon-

¹ Kuphaldt G. Die öffentliche Gärten. — Riga und seine Bauten, 1903, S. 309. Turpmāk: Kuphaldt G. Die öffentliche Gärten...

² Sirmie Rīgas parki. — Mūsu īpašums, 1936, Nr. 33, 6. lpp.

certlaukumu, mūzikas podestu, bērnu rotaļu laukumu un atpūtas zālienu. Atjaunotajā dārzā atkal notika brīvkoncerti. Plaši dārza atjaunošanas darbi (tāpat kā iepriekš — pēc A. Zeidaka projekta) tika veikti arī 1928. gadā.

Dārzā vēl tagad saglabājušās augsto liepu ēnainās alejas vai arī to paliekas. Parka zaļo lapotni veido gan vīksnas un gobas, gan parasto ošu grupas, gan parastie skābarži, zirgkastaņas, parastās kļavas un daudzi citi koki.

Zem liepām zaļo neīstie jasmīni. Ēku

tuvumā iestādīta vilkābeļu grupa, gar ceļiem stiepjas klinteņu un alpu jāņogu dzīvžogi. Šur tur redzamas Vanhuta spirreju grupas, to noliektie zari pavasarī pilni baltiem ziediem. Saldi smaržo Lemuāna jasmīns. Svarīga kompozicionāla nozīme ir trauslajam vītolam pie ieejas parkā. Mūsdienās apkārt dārzam izaugusi jauna dzīvojamā apbūve, un šo māju iemītniekiem Kojusalas dārzs ir laba atpūtas vieta. Perspektīvā šo nelielo (1,5 ha) dārzu paredzēts piemērot jauna mikrorajona vajadzībām.

Pēc Rīgas cietokšņa vaļņu nojaukšanas apkārt Vecrīgai izveidojās viens no skaistākajiem Rīgas arhitektūras ansambļiem — kanālmalas apstādījumu loks. To veido gan pilsētas kanālmalas apstādījumi, Bastejkalns, gan Kronvalda parks, Komunāru laukums, Kirova parks un daudzie skvēri, gan bulvāri, ielu stādījumi un ēku priekšdārziņi.

KANĀLMALAS APSTĀDĪJUMI

Rīgas skaistāko rotu veido brīnišķīgie kanālmalas apstādījumi. Daudzi speciālisti apgalvo, ka tik krāšņi parki un apstādījumi pašā pilsētas centrā — pāris soļu no ministrijām, bankām, veikaliem un teātriem — nav redzēti nevienā citā pilsētā. Var jau būt, ka viņiem taisnība...

Dārzu un parku attīstības vēsture apliecina, ka ūdensbaseini veido vienu no galvenajiem parka ainavas elementiem. Parka kompozīcijā ūdens virsma rada gaišu, atklātu telpu, kas kontrastē ar blīvajiem apstādījumu masīviem. Ūdens mirgojums, krastmalas koku, krūmu, puķu, mākoņu un zilā debesjuma atspulgs, ūdensaugi un ūdensputni atdzīvina ainavu, vairo tās gleznainību. Ūdensbaseini bieži veido parka kompozīcijas centru, kā tas ir Rīgas kanālmalas apstādījumos. Šie baseini turklāt

ievērojami uzlabo apkārtnes mikroklimatu.

Bet tagad pievērsīsimies kanālmalas apstādījumu izveidošanas gaitai.

Pilsētas kanāls ierīkots bijušā nocietinājumu grāvja vietā, kuru izraka 1650. gadā. Nojaucot vaļņus, pārveidoja arī nocietinājumu grāvi, padarot to ievērojami šaurāku (agrāk tas aizņēma gandrīz visu zemes platību starp tagadējiem Padomju un Raiņa bulvāriem). Gar grāvja krastiem pacēlās apmēram 11 m augsts, ar zaļām velēnām klāts zemes valnis, kas gandrīz no visām pusēm ietvēra Vecpilsētu. Sākumā grāvis bija sekls, bet vēlāk to padziļināja un tanī izbūvēja vairākus trīsstūrveida ravelīnus. Pret grāvja vidu tika izvirzīti vairāki nocietināti bastioni ar liелgabaliem. Viena šāda bastiona vietā 19. gs. vidū uzcēla tagadējo Operas un baleta teātri, bet uz otra izveidoja Bastejkalnu. Nolidzinātie ravelīni un bastioni saplūda ar krastmalu, un bijušais nocietinājumu grāvis pārvērtās likumotā pilsētas kanālā, bet abpus tam rezervēja vietu daudzstāvu dzīvojamajiem kvartāliem, administratīvām, kultūras un izglītības iestādēm, dzelzceļa stacijai, reprezentācijas un tirdzniecības laukumiem.

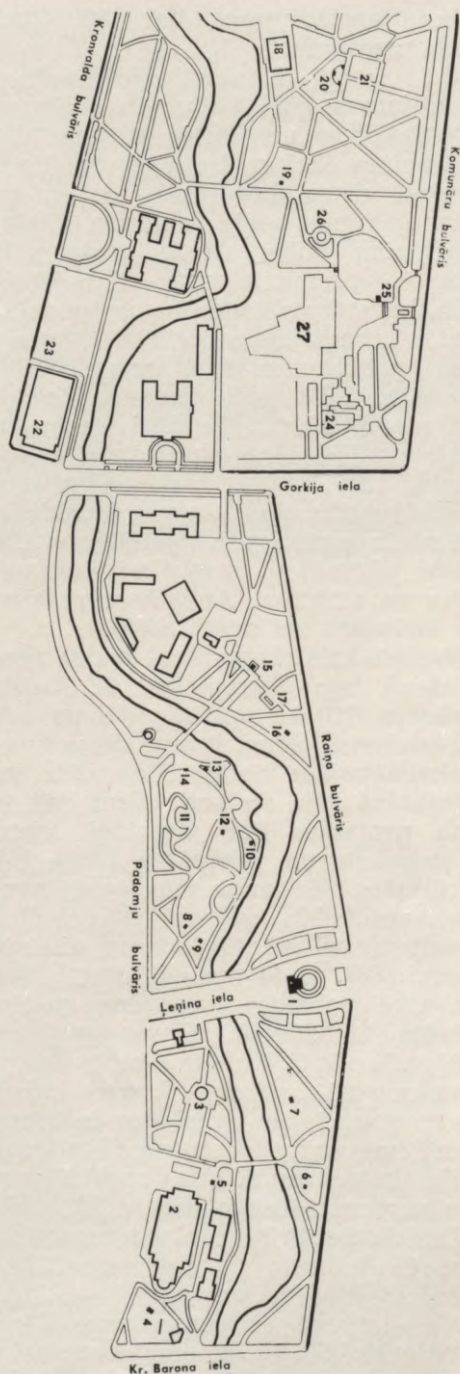
Vienlaicīgi ar vaļņu nojaukšanu pāri kanālam uzcēla pirmos kapitālos tiltus Nikolaja (tagad Gorkija), Aleksandra (tagad Ļeņina) un Suvorova (tagad

K. Barona) ielās. (Tiltu nosaukumi atbilda attiecīgo ielu nosaukumiem.) Šie tilti ir vienāda tipa, un to celtniecībā izmantoti nocietinājuma vaļņu materiāli. Tilti bija pabeigti 1858. gada rudenī. 1859. gadā sākās tilta celtniecība arī Marijas (tagad Suvorova) ielā. Nedaudz vēlāk ierīkoja tiltu pār Kārļa slūžām. Tas uzlaboja satiksmi ar Maskavas priekšpilsētu. Trīs iepriekš minētie kapitālie tilti ar laiku bija paplašināti: Aleksandra tilts — 1902. gadā, Nikolaja tilts — 1911. gadā, Suvorova tilts — 1913. gadā. Nikolaja tilta režģotās margas projektējis pilsētas arhitekts K. Bergmanis.¹

Pirmos apstādījumus kanāla abās pusēs no tagadējās Gorkija ielas līdz tagadējai K. Barona ielai ierīkoja pēc Lībekas inženiera A. Vendta uzmetuma. Saskaņā ar viņa projektu Smilšu bastionu pārvērta paugurā, kuru nosauca par Bastejkalnu. Uz tā jau 1859. gadā

¹ Carlsberg N. Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in Jahren 1878—1900. R., 1901, S. 43. Turpmāk: Carlsberg N. Der Stadt Riga Verwaltung...

Rīgas pilsētas kanālmalas apstādījumu un Kronvalda parka plānojuma shēma (ap 1980. gadu): 1 — Brīvības piemineklis; 2 — Operas un baleta teātris; 3 — strūklaka ar skulpturālu grupu; 4 — keramikas grupa «Brīnumputni»; 5 — A. Kalniņa piemineklis; 6 — M. Keldiša krūšutēls; 7 — skulptūra «Mana zeme»; 8 — skulptūra «Rīts»; 9 — skulptūra «Pavasaris»; 10 — skulptūra «Kāju mazgātāja»; 11 — Bastejkalns; 12 — skulptūra «Kumeliņš»; 13 — skulptūra «Pretī saulei»; 14 — dekoratīvs stabiņš un cilnis; 15 — R. Blaumaņa piemineklis; 16 — skulptūra «Miera deģa»; 17 — bērnu rotaļu laukums; 18 — restorāns «Ainava»; 19 — Sudrabu Edžus krūšutēls; 20 — ūdensbaseins ar strūklakām un skulptūrām «Bārenīte», «Mātes meita» un «Sumpurnis»; 21 — atpūtas vietas un ziemciešu puķu grupas; 22 — Drāmas teātris; 23 — tenisa laukumi; 24 — strūklakas; 25 — A. Upiša piemineklis; 26 — paviljons; 27 — LKP CK Politiskās izglītības nams.

ierīkoja apstādījumus, bet 1860. gadā uzcēla paviljonu.

Šajā un arī nākošajā gadā ierīkoja apstādījumus gar Aleksandra ielu un starp Suvorova un Marijas tiltiem. 1862. gadā notika Aleksandra ielas regulācija, paredzot divas braucamās daļas, kas savienojās pie apaļa laukuma. Blakus braucamām daļām ierīkoja kājnieku ceļus — promenādes ar dubultkoku rindu, bet starp abām braucamām daļām atradās promenāde ar četrām koku rindām. Apstādījumu ierīkošanu no 1863. gada līdz 1879. gada rudenim (kamēr pastāvēja Priekšpilsētu apstādījumu komiteja) vadīja dārznieks Reims.

Kopš 1880. gada, kad pie pilsētas valdes nodibināja Dārzu pārvaldi ar G. Kufaltu priekšgalā, apstādījumi tika būtiski pārveidoti, ņemot vērā strauju satiksmes attīstību. Augstākas prasības tika izvirzītas arī dārzu mākslai.

Sarežģītākais posms kanālmalas apzaļumošanā bija Bastejkalns. G. Kufalts izstrādāja lielisku apstādījumu un ceļu pārkārtošanas plānu, izveidodams vienu no skaistākajām vietām Rīgā. Līdz tam Bastejkalnā bija ierīkoti taisni ceļi no kalna pamatnes līdz virsotnei. Lietus tos izskaloja, un uzkāpšana kalnā bija apgrūtināta. Pēc jaunā plānojuma izveidoja spirālveida celiņus ar nelieliem kāpumiem un pieeju kalnam no trim pusēm. 1887. gadā apstādījumu ierīkošana tika pabeigta un kalna galotnē izbūvēta tā dēvētā Vīnes kafejnīca. 1898. gadā pēc G. Kufalta ieceres Bastejkalna nogāzē ierīkoja akmens krāvumus un ar nelielām kaskādēm un ūdenskritumiem rotātu strautiņu, kas atgādināja kalnu upīti. To apstādīja ar Alpu augiem. Mūsu gadsimta 20. gados A. Zeidaks te ierīkoja plašus ziemciešu puķu stādījumus.

Pēc Lielā Tēvijas kara — 1951. gadā — sakarā ar gatavošanos Rīgas dibināšanas 750. gadadienai Bastejkalnā veica nopietnus izbūves darbus (arhitekts J. Ģinters). No jauna ierīkoja at-

balsta sienas (Saulkalnes gliemeždolomīts), kurās iekļāva karā sagrauto Vecrīgas vēsturisko celtnu portālu detaļas un citus nelielos dekoratīvos fragmentus, kas veiksmīgi papildina Bastejkalna ainavas senatnīgo noskaņu.

Bastejkalna dienvidastrumu nogāzē 1963. gadā ierīkoja akmeņdārzu (autors K. Barons), bet kalna galā no jauna uzcēla paviljonu (arhitekts O. Ostensbergs) un izveidoja nelielu ūdensbaseinu. Tomēr tas izrādījās nelietderīgi un pēc desmit gadiem paviljonu nojauca, bet baseinu aizbēra.

1974. gadā Bastejkalna nogāzēs pabeidza atbalsta mūru izbūvi, lai novērstu zemes nobrukumus. Dažus celiņus paplašināja, to stūrus pagriezīenos noapaļoja, lai varētu mehanizēt ceļu kopšanu. Lai izaugušie koki neaizklātu skatu uz pilsētu, atsevišķi zari tika izzāģēti. Bastejkalna strautiņš līdz šai dienai priecē rīdziniekus.

1881. gadā ierīkoja apstādījumus arī pie Pilsētas teātra (tagad — Operas un baleta teātris), kas bija uzcelts 1863. gadā pēc arhitekta L. Bonšteta projekta kādreizējā Pankūku bastiona vietā. 1882. gadā, kad teātrī izcēlās ugunsgrēks, apstādījumi aizgāja bojā, bet 1888. gadā tie tika atjaunoti.

G. Kufalts bija iecerējis izveidot šeit otru skaistāko vietu kanāla malā. Zemākā terasē pie teātra ierīkoja regulāru parteru, apstādījumu kompozīciju pieskaņojot ēkas arhitektūrai. Terasē gar taisnajiem ceļiem tika iestādīti Persijas ceriņi, kurus apvija mežvītenī. Parterā no teātra puses varēja nokļūt pa četrām kāpnēm. Vēlāk kāds apstādījumu mīlotājs divu vidējo vienkāršo kāpņu vietā ierīkoja pulēta granīta kāpnes, kuras saglabājušās līdz šodienai.¹ Partera galā 1887. gadā uzstādīja strūklaku — skulpturālu grupu cinka lējumā (tēlnieks A. Folcs). Strūklaka

¹ Carlsberg N. Der Stadt Riga Verwaltung . . . , S. 211.

Bastejkalns ap 1863. gadu.

Skats no Bastejkalna uz Pilsētas teātri 19. gs. beigās.

Senlaiku dekoratīvs cilnis Bastejkalna atbalsta mūra sienā.

Ūdensbaseins Bastejkalna pakājē.

Bastejkalna strautiņš sāk savu tecējumu starp mākslīgajām klintīm.

Gleznainie kanālmalas apstādījumi. Dzeltenlapu Kanādas apse Universitātes apstādījumu kompozīcijā.

Apstādījumi pie Nacionālās operas 1939. gadā.

darbojas vēl šodien. 1986. gadā tā tika rekonstruēta bronžā (tēlniece M. Lukaža) un tagad lieliski rotā kanālmalas apstādījumus, noslēgdama simetriski veidoto parteru.

A. Zeidaka darbības laikā neapmierinātību izraisīja tas, ka Operas apstādījumos viņš izcirta dažus kokus. Bet tas bija nepieciešams teātra fasādes labākai uztverei.¹ Zaļais parteris, kuru greznoja simetriski izkārtotas puķu dobes un jauni skuju koku stādījumi, harmonēja ar ēkas arhitektūru un ļāva A. Zeidakam izveidot vienotu izteiksmīgu ansambli. Arī tagad parteru rotā gar ma-

lām simetriski iekārtotas puķu joslas. Agri pavasarī ziedošos tulpju stādījumus vēlāk nomaina viengadīgas puķes, kas zied līdz vēlam rudenim.

1891. gadā Dārzu pārvalde bija iesniegusi pilsētas domei G. Kufalta sastādīto priekšlikumu, ka pilsētas kanāla kreisajā krastā starp tagadējām K. Barona un Suvorova ielām būtu izveidojams skvērs. Šai nolūkā minētā teritorija jāatbrīvo no kokmateriālu noliktavām, sēklu šķirotavām, smago ormaņu stāvvietām, kā arī jālikvidē nepievilcīgā liellaivu piestātne, kur iekrāva ķieģeļus, kokmateriālus, granti un citus būvmateriālus. Pilsētas dome šo priekšlikumu pieņēma un nevilcinādamās apstiprināja jaunā skvēra projektu, ko bija izstrādājis G. Kufalts.

¹ K. Barons, kurš darbojās līdz A. Zeidakam, atceras, ka A. Zeidaks ne vienu reizi vien kritizēja G. Kufalta pārāk blīvos koku stādījumus.

Puķu kompozīcija parterā pie Operas un baleta teātra.

Puķu dobes fragments pie Operas un baleta teātra.

Dārzu pārvalde rūpējas par apstādījumu ierīkošanu arī mazos laukumīņos, piemēram, izveidoja puķu stādījumus mazā skvēriņā pie viesnīcas «Bellevue» (tagad — viesnīca «Baltija»), pie toreizējās galvenās dzelzceļa stacijas. Pakāpeniski, gadu no gada tika iekārtoti apstādījumi arī pārējā kanālmalas teritorijā. Jāpiebilst gan, ka 19. gs. beigās šie apstādījumi vairākkārt tika pārveidoti gan sakarā ar jaunu kājnieku tiltnu celtniecību, gan jaunu ēku būvi.

Jau 1883. gadā pie Bastejkalna pēc iedzīvotāju lūguma izbūvēja koka tiltnu kājniekiem, bet 1892. gadā to nomainīja pilsētas galvenā inženiera A. Agtes projektētais mūra tilts. Nākošajā gadā tilta apkārtne tika labiekārtota. Līdz ar tilta uzstādīšanu Rīgas Putnu audzēšanas

biedrība 1893. gadā uzdāvināja Dārzu pārvaldei divus gulbju pārus, kuriem pēc arhitekta H. Šēla projekta uzcēla vasaras mītni — gulbju mājiņu japāņu stilā, kura saglabājusies līdz šodienai.

Otra kājnieku tilta projektam pie tagadējā Operas un baleta teātra 1898. gadā tika izsludināts konkurss. Saskaņā ar konkursa rezultātiem pilsētas valde nolēma tiltnu izbūvēt pēc inženiera I. Krapivjanska projekta. Tiltnu pabeidza 1899. gadā un nosauca par profesora Timma tiltnu (pēc profesora novēlējuma viņa atraitne ziedoja līdzekļus šā tiltna būvei). Tomēr tiltna celtniecības laikā daļa kanālmalas apstādījumu gāja bojā. Tāpēc 1900. gadā pilsētas valde apstiprināja G. Kufalta izstrādāto projektu apstādījumu pārkārtošanai. Šajā laikā

Pētera I piemineklis Rīgā 1910. gadā.

tika iestādīti pie mums reti sastopami svešzemju koki — ošlapu pterokārija, baltā robīnija, krāsu irbulene, trejlapu pteleja. Šie apstādījumi vēl tika papildināti ar šodien slaveno divdaivu ginku, augsto ailantu, melno riekstkoku. Šeit aug arī Kanādas ragukoks, kizila krūms, kas pavasaros, kad vēl nav nevienas lapiņas, jau ir pilns ar maziem dzelteniem ziedu čemuriem.

Kanālmalā pie universitātes uzmanību saista dzeltenlapu Kanādas papele un augumā varenā parastā liepa — piemiņas koks, ko stādījis pats G. Kufalts.

Mazāku vērību G. Kufalts pievērsa kājnieku celiņiem. Viņa izstrādātajam kanālmalas apstādījumu projektam raksturīgi loka ceļi, piemēram, pie ta-

gadējās LVU, kā arī kanāla labajā krastā iepretī Bastejkalnam. Šie ceļi nebija virzīti tieši uz ēkas ieeju, kā tas ir pie universitātes. G. Kufalts uzskatīja, ka gājējiem jādod iespēja bez steigas uztvert gleznainās ainavas, kaut arī šajā sakarā jāpaiet dažī solī tālāk. Apstādījumos cilvēkiem jāizbauda netraucēts miers un atpūta. Vēl 1925. gadā G. Kufalts rakstīja, ka celiņš, kas šķērso kanālmalas apstādījumus taisnā virzienā no tagadējā Gorkija ielas stūra uz Bastejkalna tiltiņu, ir kļūda.¹

G. Kufalta ceļu trasējumu mainīja nākamais Rīgas dārzu direktors —

¹ Kuphaldt G. Rigas Parkanlagen. — Rigasche Rundschau, 1925, № 110.

Ziedošā kalnu kļava pie Operas un baleta teātra tiltiņa.
Kanālmalā pie LVU pavasari sveic kizila krūms.

A. Zeidaks, pievērsdams lielu uzmanību gājēju virzībai. Sakarā ar to 1925. gadā presē izraisījās diskusija par loka ceļu un taisno ceļu priekšrocībām. Tomēr jau pēc pāris gadiem tika atzīnīgi novērtēts pēc A. Zeidaka priekšlikuma ierīkotais taisnais ceļš uz LVU ēku no kājnieku tilta pie Operas un baleta teātra.

1910. gadā Aleksandra bulvārī, liepu alejas galā, atklāja pieminekli Krievijas caram Pēterim I (bronzas jātnieks uz pjedestāla, kas aplikts ar sarkanā granīta plāksnēm). Tas bija izgatavots pēc Berlīnes profesora Šmita-Kosseļa projekta un uzcelts par vidzemnieku un rīdzinieku ziedojumiem. Piemineklis tika uzstādīts, atzīmējot 200. gadadienu

kopš Vidzemes pievienošanas Krievijai. Literatūrā aprakstīti apstādījumi pieminekļa apkaimē.¹

Pirmā pasaules kara laikā sakarā ar frontes tuvošanos Rīgai pieminekli 1915. gadā nomontēja. To paredzēja ar kuģi nogādāt Petrogradā, bet Somijas jūras līcī ienaidnieks kuģi torpedēja, un tas nogrima pie Igaunijas krastiem Vorskmas salas tuvumā. 1934. gadā šo pieminekli izcēla un atveda atpakaļ uz Rīgu. Skulptūra bija stipri bojāta, tāpēc pieminekli vairs neuzstādīja. Pētera I pieminekļa pēdējās paliekas novāca 1931. gadā, lai liktu pamatus Brīvības piemineklim.

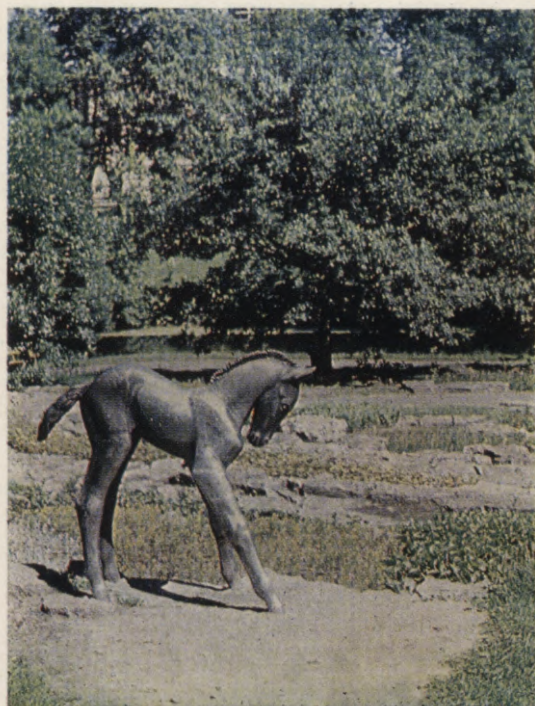
¹ Blumenbach A. Zur Geschichte ..., S. 89.

Strūklaka pie Operas un baleta teātra.

Krāšņā veigela Operas un baleta teātra apstādījumos.

Bastejkalna austrumu nogāze ar strūklaku un skulptūru «Rīts».

Skulptūra «Kumeliņš» pie Bastejkalna.
Skulptūra «Pavasaris» pie Bastejkalna.
Skulptūra «Miera deļa».

1930. gadā kanālmalas apstādījumos netālu no Bastejkalna tiltiņa atklāja Teodora Zaļkalna granītā cirsto pieminekli rakstniekam Rūdolfram Blaumanim. Tas ir ne tikai pirmais Rīgas apstādījumos novietotais latviešu tēlnieka darinātais veidojums. Tas ir pirmais mūsu tautas kultūras darbiniekam veltītais piemineklis. (Savulaik tam mēģināja rast citu vietu. Kopš 1935. gada piemineklis atradās skvērā K. Barona un Blaumaņa ielu stūrī, bet 1948. gadā to pārcēla sākotnējā vietā.)

1935. gadā Rīgā atklāja Brīvības pieminekli (tēlnieks K. Zāle, arhitekts E. Štālbergs). Līdz ar pieminekļa celtniecību tika paplašināta tagadējā Ļeņina iela, arī apstādījumi pārveidoti atbilstoši pieminekļa kompozīcijai.

Kopš 1968. gada gleznainajos kanālmalas apstādījumos tiek izkārtotas arī dekoratīvās skulptūras. Kanāla kreisajā krastā netālu no Bastejkalna novietota M. Lukažas darinātā skulptūra «Kāju mazgātāja», ūdens kaskādes tuvumā — tēlnieka J. Zariņa veidotais «Rīts», akmeņdārzā — tēlnieces G. Grundbergas «Kumeliņš», bet dažus gadus vēlāk — tēlnieces L. Rezervskas skulptūras «Pavasaris» un «Preī saulei». Raiņa bulvāra malā zālienā izvietota P. Zaļkalnes kompozīcija «Miera deja», bet pretī LVU — tēlnieces A. Briedes darbs «Mana zeme». Aiz Operas un baleta teātra uzkalniņā atrodas mākslinieces A. Zīles dekoratīvā keramikas grupa «Brīnumputni».

1978. gadā kanālmalā pie LVU atklāja pieminekli izcilajam zinātniekam trīskārtējam Sociālistiskā Darba Varonim akadēmiķim Mstislavam Keldišam, kurš dzimis Rīgā (tēlnieks Ļ. Bukovskis, arhitekts G. Baumanis). 1979. gadā, atzīmējot LPSR Tautas mākslinieka komponista Alfrēda Kalniņa 100. dzimšanas dienu, pie Operas un baleta teātra atklāja viņam veltīto pieminekli (tēlnieks T. Zaļkalns, izpildītājs K. Baumanis, arhitekts I. Batrags).

Apstādījumi pie Operas un baleta teātra ir bagāti puķēm un ziedošiem krūmiem. Ne velti šī daļa ir nosaukta par ievērojamu dārzu mākslas pieminekli.

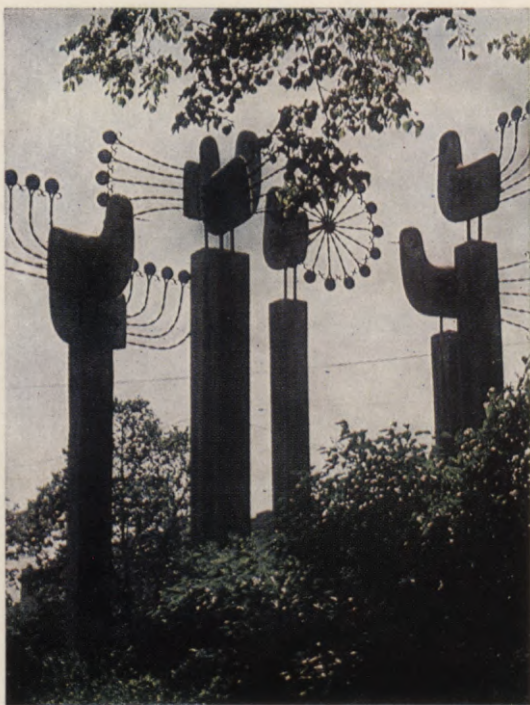
Kanālmalas apstādījumos prasmīgi pielietoti ainavu parka kompozīcijas principi — apgaismojuma, formu un krāsu kontrasti. Atklāti un izsauļoti laukumā mijas ar kuplo koku aizēnotām vietām, uz gaišā zāliena iezīmējas tumšās koku ēnas.

Arī augu izvēlei raksturīgs formu un krāsu kontrasts: kanālmalas apstādījumos aug gan trauslie vītoli, gan sudrabkļavas (katram kokam ir «individuāla» vainaga forma), gan parastie ozoli ar krāšņo lapotni, gan piramidālie ozoli. Pie LVU vienā klajuma pusē aug varena parastā liepa, bet otrā pusē — staltā dzeltenlapu Kanādas papele. Gaišā zālienā spilgti iezīmējas tumši zaļais zema kazaku paeglis. Asus kontrastus rada melno priežu grupa kanāla malā. (Vienu no šīm priedēm, kas bija iegāzies kanālā, 1950. gadā dendrologa K. Barona vadībā atcēla atpakaļ krastā.)

Kontrasta princips ievērots arī augu grupējumos: blakus augstajiem kokiem ziedos likst zemie krūmu stādījumi, bet lielākai koku grupai pretstatīta varena, vientuļa sudrabkļava. Citu koku vidū sevišķi izdalās melnalkšņi un sudrabkļavas ar īpatnēju stumbra zīmējumu. Koku izvietojums kanālmalā bieži veido ietvaru (kulises), lai pievērstu gājēju uzmanību attiecīgam objektam — apbūves vertikālei (kādai ēkai), atsevišķam kokam vai koku grupai, tiltam vai saules apmirdzētam klajumam.

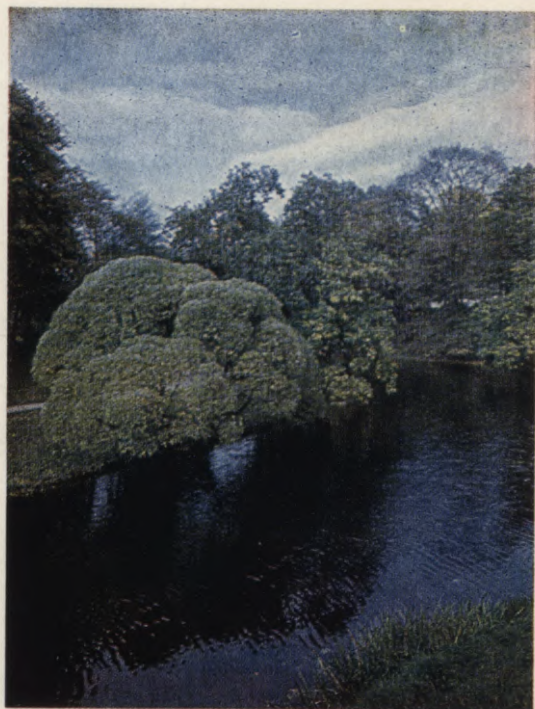
Liela nozīme kanālmalas ainavā ir tiltiem — tie sadala telpu un vienlaikus kalpo par atsevišķa pastaigu maršruta skata perspektīvas noslēgumu. No tiem var pārredzēt plašākas ūdens virsmas, kā arī pilsētas apbūvi.

Kanālmalas ainava ar koku un krūmu grupām telpiski ir izolēta no apkārtējās apbūves un vienlaikus organiski saistīta

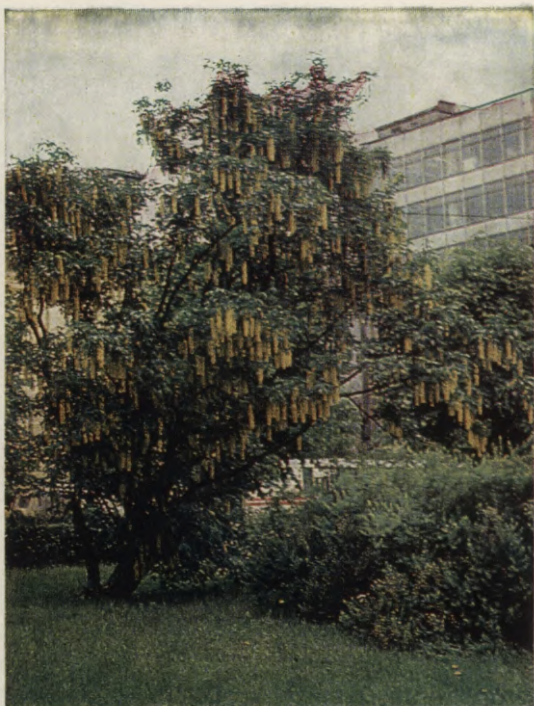
Skulptūra «Mana zeme» LVU apstādījumos.
Keramikas grupa «Brīnumputni» pie Operas un
baleta teātra.
Strūklaka kanālā pie Bastejkalna.

Piemineklis akadēmiķim M. Keldišam pie LVU.
Piemineklis komponistam A. Kalniņam pie Ope-
ras un baleta teātra.

Rīgas apstādījumiem raksturīgi koku lāpu vai-
nagu formu kontrasti. Apaļie trauslie vītoli starp
citiem kokiem spilgti izdalās kanāla krasta
ainavā.

Savdabīgs ir sudrabkļavas stumbra raksts.

«Zelta lietus» kanālmalas apstādījumos
pie K. Barona ielas.

Zied dzeltenais rododendrs.

Dekoratīvā purpurlapu ābele kanālmalā pie Operas un baleta teātra.

ar to. Šī iezīme raksturīga arī citiem Rīgas parkiem un dārziem.

Kanālmalas apstādījumu celiņu trasējums atbilst gājēju galvenajām plūsmām. Blakus tiem izveidoti celiņi, kas domāti mierīgai pastaigai; tas dod iespēju apstādījumus izmantot kā satiksmei, tā arī atpūtai. Pilsētas kanāla apstādījumu josla, kas jau vairāk nekā gadsimtu kalpo par Rīgas krāšņāko rotu, vēl aizvien tiek papildināta un pilnveidota.

Tagadējā kanālmalas apstādījumu platība no Gorkija ielas līdz Suvorova ielai ir 10,5 ha.

*

Pie kanālmalas apstādījumiem pieder arī skvērs Padomju bulvārī starp Lielo Smilšu un Gorkija ielu. Tas ierīkots

pagājušā gadsimta beigās neapbūvētā, smilšainā teritorijā starp Jēkaba kazarmām Torņa ielā un Basteja (tagadējo Padomju) bulvārī. Daudzi koki, kas vēl tagad aug šajā vietā, saglabājušies no tā laika. Plānu skvēram 1904. gadā izstrādāja G. Kufalts. 1930. gadā skvēru pārkārtoja pēc A. Zeidaka projekta, bet 1968. gadā arhitekte G. Sāmoviča izstrādāja skvēra rekonstrukcijas plānu, kas arī tika realizēts dzīvē. Skvērā aug āra bērzu grupa, Pensilvānijas oši, dažādas papeles, kļavas, oši, lapegles. Daudz arī krūmu grupu — Vanhuta spirejas, forsītijas u. c.

Ziedošā forsītija kanālmalas apstādījumos.

Rīgas apstādījumiem raksturīgs krāsu kontrasts un pakāpienveida puķu kārtojums.

Jau vasara. Zied zeltslotinas.

Balto skaraino flokšu grupa pie Operas un baleta teātra.

Sudrabkļava kanālmalas apstādījumu kompozīcijā.

Agrā pavasara klusinātie pasteltoni.

Zelta rudens kanālmalas apstādījumos.

Kādreizējā artēziskā aka ar skulptūru «Zelta bruņinieks» Smilšu ielas galā pie Bastejkalna. 19. gs. beigas.

*

Kanālmalas apstādījumos ietverams arī mazais trīsstūrveida skvērs (platība 0,04 ha) Lielās Smilšu ielas sākumā iepretī Bastejkalnam. Tas ir zāliena laukums, kura vidū aug zema kalnu priede. Šajā laukumā 19. gs. beigās izurba artēzisko aku. Iedzīvotāji vēlējās, lai tā būtu mākslinieciski noformēta, savāca ziedojumus un pasūtīja veidojumu — uz kolonnas novietotu cinkā lietu apzeltītu tēlu — «zelta bruņinieku». Kolonna un cokols bija darināti no pulēta granīta, kapitelis — no smilšakmens. Statuju izgatavoja tēlnieks

A. Folcs pēc V. Neimaņa zīmējuma (tagad skulptūra glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja fondos). Ap šo aku pēc G. Kufalta projekta izveidoja nelielu skvēru, gar kura malām iestādīja piramidālās apsēs un krūmu grupas. Laika gaitā dažādu iemeslu dēļ (saticsmes intensitātes pieaugums utt.) skvērs pilnīgi mainīja izskatu.

Kanālmalas apstādījumu tuvumā pie Rīgas pasažieru stacijas atrodas liela apaļas formas puķu dobe. Tās malā vasarā zied spilgtas krāsas viengadīgās puķes (salvijas). Šai dobei ir ne tikai dekoratīva nozīme, tā kalpo arī par transporta plūsmas sadalītāju, tāpēc tur vienmēr stāda košus ziedus.

KRONVALDA PARKS

Kronvalda parks (bijušais Strēlnieku dārzs) ir kanālmalas apstādījumu sastāvdaļa. To norobežo Gorkija un Kirova ielas, Kronvalda un Komunāru bulvāri. Kanāls sadala parku divās daļās, katra no tām veidojās visai savdabīgi.

Apstādījumu izveidošana kanāla labajā krastā saistās ar Rīgas Vācu strēlnieku biedrību (dibināta 1859. gadā), kura pēc Rīgas vaļņu norakšanas ierīkoja šeit slēgtu atpūtas vietu — Strēlnieku dārzu, bet 1860. gadā atklāja biedrības namu, šautuvi un bumbotavu. 1863. gadā biedrība ieguva papildplātību kanāla pretējā krastā — Citadeles priekšlaukumā.

1864. gadā Rīgā ieradās Krievijas cars Aleksandrs II. Viņš apmeklēja Vācu strēlnieku biedrību, apsveica labāko sacīkšu šāvēju — «strēlnieku karali», iestādīja dārzā piramidālu ozolu un piešķīra biedrībai dārza īpašnieka tiesības, lai gan Rīgas rāte tam pretojusies, norādīdama uz F. Pauluči apstiprināto plānu, ka šeit ierīkojams dārzs «pilsētai par krāšņumu un iedzīvotājiem par atpūtas vietu». Pilsēta šo dārzu neieguva.

Apstādījumu iekārtošana un paviljonu būve turpinājās. Desmit gadus vēlāk biedrība pievienoja dārzam tuvākos vēl neapbūvētos laukumus. 1865. gadā lika pamatus jaunam Strēlnieku namam (arh. R. A. Pflugs). 1873. gadā šajā koka ēkā izcēlās ugunsgrēks. Tomēr nākošajā gadā namu atjaunoja un atvēra lielu zāli, kurā laika gaitā notika daudz sviņģu pasākumu.

Dārza iekārtošanu sāka no Strēlnieku nama puses. Pārējo dārza daļu veidoja dabiska koku audze, kuru papildināja ar ozoliem, gobām, ošiem un citiem lapu kokiem. Dārzu apjoza žogs.

20. gs. sākumā dārzā ierīkoja strūklaku un novietoja nelielu paviljonu (to cēlis mūrniekmeistars H. Kergalvs), ko atveda no 1901. gadā notikušās Rīgas 700 gadu jubilejai veltītās rūpniecības un amatniecības izstādes, kas bija sarīkota Esplanādes laukumā. Paviljons vēl tagad atrodas Kronvalda parkā.

Šis dārzs bija pieejams tikai Strēlnieku biedrības biedriem un viņu ģimenes locekļiem, kā arī tiem, kas par samaksu bija ieguvuši tiesības to apmeklēt. Skaisti uzturētais dārzs bija ļoti iecienīts, jo tur bijuši ēnaini celiņi, tenisa laukumi, notikuši arī labi koncerti.

Kanāla kreisā puse, kas atradās iepretim Strēlnieku dārzam, tika saukta par «putnu pļavu». Jādomā, ka šis nosaukums cēlies no izpriecās — koka putnu šaušanas. (Kopš viduslaikiem Vācijā un arī Rīgā pilsoņi svētdienās pulcējās speciāli iekārtotajos ārpuspilsētas strēlnieku dārzos, lai ar stopu šautu uz augstās kārtīs uzstādītiem koka putniem. Rīgas rāte šo paražu atbalstīja.)

«Putnu pļavā», t. i., laukumā starp pilsētas kanālu un toreizējo Jēkaba ielu (tagad — Kronvalda bulvāris), organizēja gan izstādes, gan dažādas izpriecās. 1883. gadā te bija atklāta rūpniecības izstāde.¹

¹ LCVVA, 2724. f., 2. apr., 1554. lieta, 8^a. lp.

Faviljons Kronvalda parkā.

1896. gadā teritorijā aiz tagadējā Valsts Akadēmiskā drāmas teātra tika atklāta Latviešu etnogrāfiskā izstāde, kas bija sarīkota Rīgā sakarā ar 10. Viskrievijas arheologu kongresu.

1901. gadā Rīgas jubilejai veltītās izstādes laikā Strēlnieku dārzā starp šaujammrāvja valni un pilsētas kanālu bija uzcelts modelis — ēku komplekss «Vecrīga». Projekta izstrādāšanā piedalījušies arhitekts A. Reinbergs, V. Neimanis un gleznotājs E. Tode.¹

«Putnu pļavā» bija izkārtotas dažādas izpriecās gan «izsmalcinātai», gan arī mazturīgai publikai, piemēram, «Venēcija Rīgā» (imitēta pilsēta ar ielām,

¹ Scherwinsky M. Die Rigaer Jubiläums Ausstellung 1901 in Bild und Wort. R., 1902, S. 18, 22.

Makets «Vecrīga» 1901. gada izstādē kanāla malā.

kanāliem, gondolu braucieniem, sere-
nādēm, puķu pārdošanu utt.), Dahomejas
nēģeru ciems, arī šūpoles, karuseļi,
kioski u. c. «Putnu pļavu» ar «Vecrīgu»
savienoja tilts pār kanālu.

1883. gadā G. Kufalts izgatavoja zī-
mējumus daļējai apstādījumu ierī-
košanai teritorijā starp Nikolaja (Gor-
kija) ielu un Jēkaba (Kronvalda) tiltu.
Kanāla mala vēl bija jāizmanto celtniecības materiālu novietošanai. Plānā,
ko G. Kufalts parakstīja 1903. gada
6. jūnijā, redzams ceļu tīkls gar kanāla
kreisā krasta malu, taisnā divrindu koku
aleja, kas savienojas ar aleju gar toreizējo Basteja bulvāri, un lokveida ceļš
tagadējās LVU Bioloģijas fakultātes

ēkas priekšā.¹ Arī šeit atbilstoši ēkas
arhitektūrai tika ierīkoti regulārā plā-
nojumā veidoti apstādījumi. Vēl šodien
te zaļo lieliska ozolu aleja, kas ved cauri
dārzam no Gorkija ielas līdz pat Kron-
valda bulvāra tiltam.

1931. gadā Rīgas pilsēta dārzu at-
pirka no Vācu strēlnieku biedrības un
pilnīgi nodeva visu iedzīvotāju rīcībā.
Vienīgi neliela dārza daļa bija nozogota
un piederēja bijušajam Virsnieku na-
mam. Kamēr vēl nebija izstrādāts dārza
pārkārtošanas projekts, piemērotākajās
vietās ierīkoja trīs tenisa laukumus.

¹ Blumenbach A. Zur Geschichte..., 12. Beilage.

«Bārenīte». Skulptūra Kronvalda parkā.

«Mātes meita». Skulptūra Kronvalda parkā.

«Sumpurnis». Skulptūra Kronvalda parkā.

Koka tiltiņš, celts 1936. gadā.
Priekšplānā — melnās priedes.

1933. gadā uzsāka dārza projektēšanu (A. Zeidaks, K. Barons). Tas bija iecerēts kā ainavu dārzs ar regulārā dārza elementiem — iztaisnotiem ceļiem un cirptiem dzīvžogiem. Bija paredzēts uzbūvēt arī mūzikas estrādi. Dārzā izretināja kokus un krūmus, ierīkoja zālienus, lielas ziemciešu dobes un ziedošu krūmu grupas zālienu malās. Simetriskā regulārā plānojumā bija risināta dārza pazeminātā daļa, tās simetrijas asi noslēdza strūklaka ar vairākām ūdens strūklām un skulptūrām (par tautas pasaku tēmām) «Mātes meita», «Bārenīte» un «Sumpurnis», kas veidotas no mākslīgā

akmens (tēlnieks R. Maurs, arhitektoniskās formas risinājis A. Zeidaks).

Slavens kādreiz bija A. Zeidaka ierīkotais rožu dārzs ar 2000 rožu krūmiem. To norobežoja cirptu augststumburu vilkābeļu dzīvžodziņš. Kādreizējā «Putnu pļavā» A. Zeidaks iecerēja izveidot botānisko dārzu un iestādīja daudz svešzemju koku un krūmu (stādāmo materiālu pasūtīja Vācijā). Bet 1939./40. gada bargajā ziemā gandrīz puse stādījumu izsala.

Kanāla labajā krastā bija uzcelts piena paviljons — zema vienstāva ēka. Pie tās uzbūvēja terasi (arhitekts S. Antonovs), kas saglabājusies līdz šodienai, bet paviljons pēdējā karā nopostīts. Vēl līdz 70. gadiem šeit bija laukums, kur auga košas viengadīgas puķes.

1936. gadā pāri kanālam pēc arhitektu O. Tilmaņa un V. Zaķa projekta uzbūvēja divus jaunus kājnieku tiltiņus (koka konstrukcija). Pirmais — arkveida tiltiņš — šķērsoja kanālu pie LVU laboratoriju ēkas. Otrs tiltiņš bija uzbūvēts Vingrotāju ielas galā. Tā veidojumā, pēc autoru izteikuma, bija meklēta dārzam atbilstoša intīma formu valoda.¹ 70. gadu sākumā abus koka tiltiņus nojaucā un to vietā uzbūvēja jaunus — no betona (arhitekts V. Frišenfelds, inženieris V. Salcēvičs).

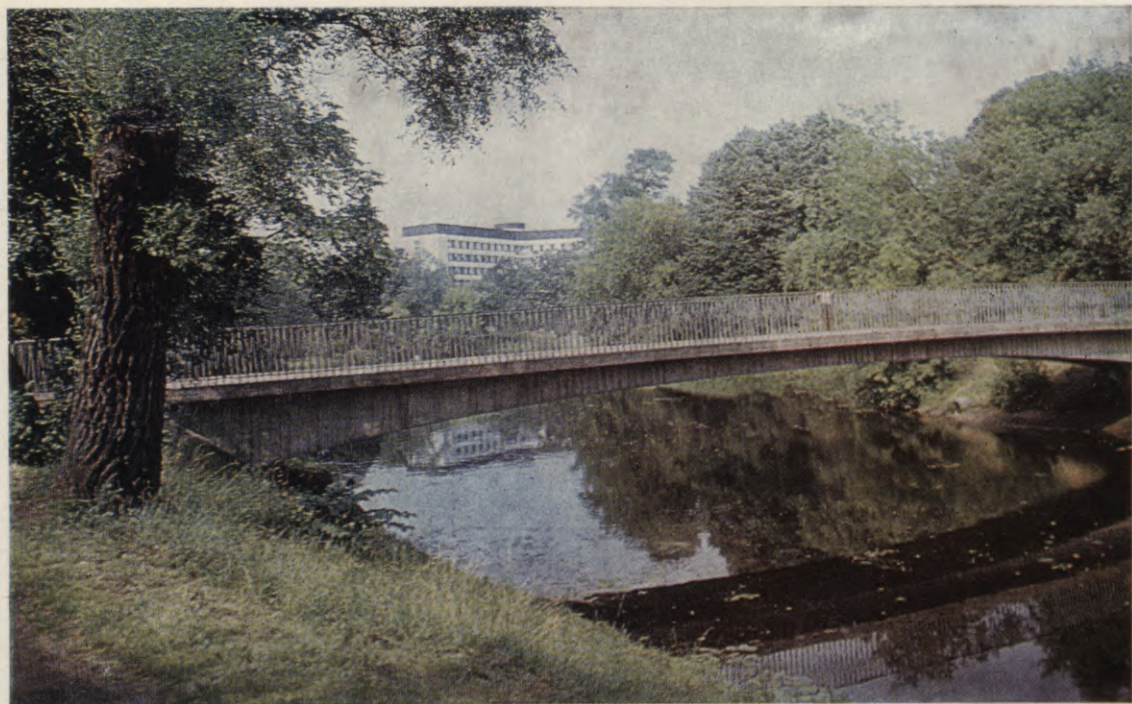
1934. gadā Strēlnieku dārza daļu pie Kronvalda bulvāra nosauca par Kronvalda dārzu. Pēc Lielā Tēvijas kara šo nosaukumu piešķīra visam dārzam.

Kronvalda dārza teritorija pēckara laikā ir paplašinājusies: 1965. gadā tai vēl pievienoja kādreiz slēgto daļu Gorkija ielas un Komunāru bulvāra stūrī. Dārzu pārdēvēja par parku. 1974. gadā,

¹ V. Z. Kājnieku tiltiņi. — Latvijas arhitektūra, 1938, № 3, 116.—117. lpp.

Jaunais betona tilts pār kanālu.

Dekoratīvs atbalsta mūris Kronvalda parkā.

Restorāns «Ainava» kanāla krastā.

Rakstnieka Sudrabu Edžus krūšutēls.

Sarkano tulpu paklājs pie LKP CK Politiskās
izglītības nama.

Strūklakas pie LKP CK Politiskās izglītības nama.
Ūdensbaseina raksts.

kad parka malā pie Kirova ielas uzcēla LKP CK ēku (arhitekti G. Asaris, A. Ūdris, J. Vilciņš), apstādījumi šajā daļā tika pārkārtoti un organiski sasaistīti ar jaunās celtnes apstādījumiem.

1971. gadā Kronvalda parkā kara laikā nopostītā Piena paviljona vietā uzcēla kafejnīcu «Ainava» (arhitekts J. Goldenbergs), saglabājot agrāk būvēto terasi.

Līdz ar LKP CK Politiskās izglītības nama celtniecību (arhitekti V. Kadirkovs un J. Gertmanis) pilnīgi citu raksturu ieguva Kronvalda parka daļa Gorkija ielas un Komunāru bulvāra stūrī. Tika nojaukts vecais Strēlnieku nams, pārkārtoti stādījumi. Jaunais Politiskās izglītības nams (atklāts 1982. gadā) līdz ar dzirkstošajām strūklakām (arhitekts

J. Gertmanis), puķu dobēm, terasēm un vecajiem lielajiem kokiem ir jauns sabiedriskās ēkas un ainavas sintēzes risinājums. Ansambli papildina rakstnieka A. Upīša bronzas piemineklis (tēlnieks A. Terpilovskis, arhitekts G. Asaris), ko uzstādīja 1982. gadā. Tam aizmugurē lielie koki un plašs zāliens — zaļās zemes simbols.

Celiņa malā, kas ved uz kājnieku tiltu, 1957. gadā zālienā novietoja rakstnieka Sudraba Edžus krūšutēlu (tēlnieks O. Siliņš). Piemineklis lieliski saskan ar apkārtējo lirisko parka ainavu.

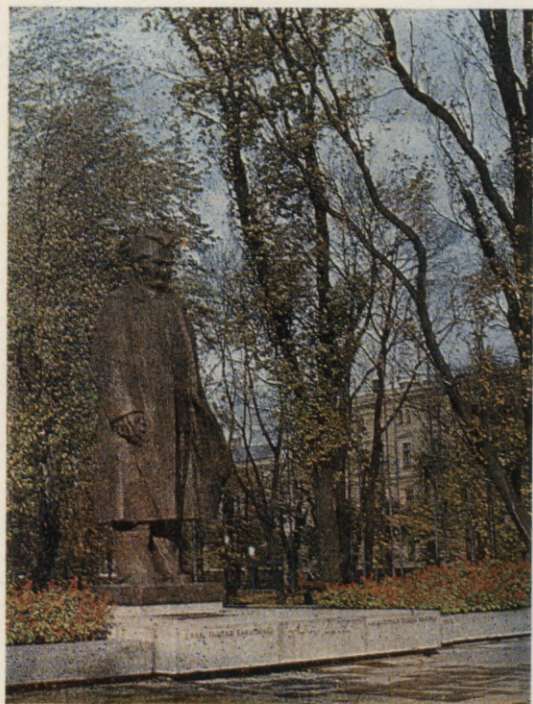
Netālu zaļā plāviņā uzstādīta liela dekoratīva vāze, kas izgatavota Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā.

Parka daļā pie Kirova ielas 1981. gada 27. janvārī atklāja krūšutēlu partijas

Zāliens — nozīmīgs kompozīcijas elements
Rīgas parkos.

Vanhuta spireju grupa.

Rakstnieka A. Upīša piemineklis Kronvalda parkā.
Atspulgi kanāla ūdenī bagātina Kronvalda parka
ainavu.

Apstādījumi pie sabiedriskās ēkas.

darbiniekam Arvīdam Pelšem (tēlnieks J. Zariņš, arhitekts J. Līcītis).

Bagāta ir Kronvalda parka augu valsts, it sevišķi jau pieminētajā «Putnu plāvā». Kanāla kreisā krasta malā abpus ceļam aug melnās priedes, kas spilgti izdalās uz lapu koku zaļā fona. Krāsu un formu kontrastus rada arī dažādas tūjas (lodveida rietumu tūja, dzelten-skujas rietumu tūja u. c.), kazaku kadiķi, sarkanlapu parastās kļavas, sarkanlapu parastie dižskābarži u. c. Kopējā ainavā spilgti iezīmējas atsevišķi stāvoši koki (soliteri) — šķeltlapu sudrabbkļavas. Pavasarī — ziedu laikā parkā dominē gan purpura ābeles ar rožainiem ziediem, gan «zelta lietus» ar dzeltenām bārkstīm, gan rozā ziediem piebirusī krāšņā veigēlija. Kanāla krastiem pieglaužas Vanhuta spireju grupas. Izteismīgs ar saviem nokareniem zariem ir sēru vītols, kas spoguļojas kanāla ūdenī. Parka malā pāri citiem kokiem paceļas staltās, melnās piramidālās papeles. Kā liels retums parkā aug magnolija.

Ļoti liela nozīme Kronvalda parka ainavā ir kanāla ūdens spogulim, kas šeit ir visplatākais. Kājnieku tiltiņš ir labākā skatuvieta, no kurienes paveras kanāla gleznaino krastu ainava un tās atspulgs ūdens spoguļi.

Kronvalda parka platība — 13 ha.

*

Kronvalda parka tuvumā, kur tramvaja sliedes šķērso nelielo laukumīņu, kas atrodas Rīgas Medicīnas institūta anatomikuma priekšā, vēl 40. gadu beigās bija skvērs — apkārtējo iedzīvotāju atpūtas vieta.

1879. gadā netālu no pilsētas kanāla uzcēla Garīgā semināra ēku, kur tagad atrodas minētais anatomikums. Tās priekšā toreiz bija tukšs laukums, kur 1881. gadā sāka ierīkot apstādījumus saskaņā ar G. Kufalta izstrādāto projektu, kas akcentēja jaunuzceltās ēkas galveno ieeju, kā arī ievēroja gājēju

plūsmas. Šim skvēram, tāpat kā vēlāk projektētajam Jēkaba laukumam, raksturīgi diagonālie ceļi, kurus savukārt savstarpēji sasaistīja lokveida apvedceļš ar atpūtas vietām.¹ Ceļu izkārtojumā izmantoti regulārā dārza kompozīcijas paņēmieni, toties apstādījumi bija veidoti pēc ainavu dārza principiem. 1884. gadā skvēra ierīkošana bija pabeigta.

Tomēr semināra vadība nebija apmierināta ar to, ka laukums bija caurstaigājams un tur bieži uzturējās diezgan trokšņaina publika (kā jau ostas tuvumā). Tāpēc pilsētas valdei bija iesniegts lūgums nodot skvēru Garīgajam semināram, slēdzot to nepiederošiem apmeklētājiem. Saskaņā ar šo lūgumu pilsētas valde uzdeva Dārzu pārvaldi pastiprināt skvēra uzraudzību, it īpaši vakara stundās.

20. gadu sākumā skvēru pārvērtā par futbola laukumu, tādējādi atbalstot jaunatnes sporta tieksmes. Stādījumus atjaunoja 1935. gadā.

Sākot ar 1951. gadu, skvēru šķērso tramvaja līnija, ko vēlāk paplašināja, izveidojot maršruta galapunkta loku. Tādējādi skvēru sašķēla divās daļās. Kaut arī tur vēl arvien kuplo lieli koki, kas stādīti G. Kufalta laikā, atpūtai skvērs vairs nav izmantojams.

Skvēra platība 0,7 ha.

KOMUNĀRU LAUKUMS

Komunāru laukums aizņem daļu no kādreizējās Esplanādes, ko ierīkoja ap pilsētas nocietinājumiem, lai pastiprinātu tās aizsardzību.

Esplanādi veidoja kails, neauglīgs, nelīdzens smilšu klajums, kas kādreiz bija apstādīts ar vītoli alejām. Esplanādes joslā ietilpa arī augsta smilšu kāpa — Kubes kalns, kas daļēji iesniedzās tagadējā Komunāru laukumā. Tas saukts

¹ Blumenbach A. Zur Geschichte..., S. 92., 14. Beilage.

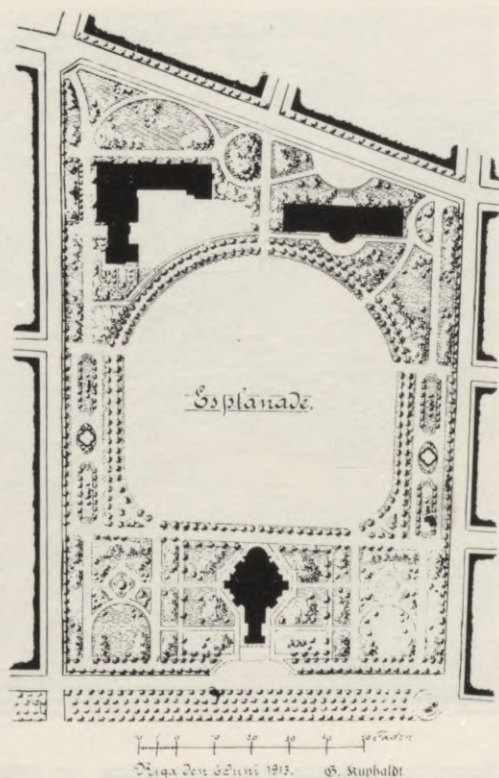
gan par Veco, gan Kubes kalnu (*Kubsberg*), gan arī par Umurkumura kalnu (vācu valodā *Hungerkummer* — bada bēdas). Stāsta, ka kalna nogāzēs izraktajās alās mitinājušies no Rīgas izstumtie cilvēki. 17. gs. sākumā, kad Vidzemē bijis liels bads, šeit no tālas apkārtnes saplūduši bada cietēju pūļi. 1784. gadā pēc krievu militārās administrācijas pavēles Kubes kalnu noraka.

Kad pēc 1812. gada lielās ugunsneļaimies uzsāka atjaunot Rīgas priekšpilsētas, tagadējo Komunāru laukuma teritoriju apjoza ar zemu nožogojumu un nodeva karaspēka apmācību vajadzībām.

Reizi gadā laukumā notika arī tautas svētki — «umurkumura» uzvedumi. Sakarā ar Pareizticīgo katedrāles (tagad — Zinību nams) celtniecību 1884. gadā «umurkumura» svētkus šeit vairs nerīkoja.

Uzklausot iedzīvotāju žēlošanos par putekļiem, kas radās Esplanādes apkārtne karaspēka apmācību laikā, pilsētas valde ierosināja pārtraukt militārās apmācības šajā laukumā. Tā kā Esplanādes platība un novietne bija izdevīga dažādu lielu pasākumu organizēšanai, tur 1865., 1871. un 1899. gadā sarīkoja Baltijas lauksaimniecības izstādes, bet 1901. gadā — rūpniecības un amatniecības izstādi, veltītu Rīgas 700. gadadienai. Šajā izstādē bija ierīkoti krāšņi apstādījumi un plaši zālieni. Krievijas kara ministrs, apmeklējams izstādi, atzinīgi novērtēja apstādījumus un atļāva arī turpmāk Esplanādi apzaļumot, atstājot aiz katedrāles 80×90 asu lielu laukumu militārajām parādēm.

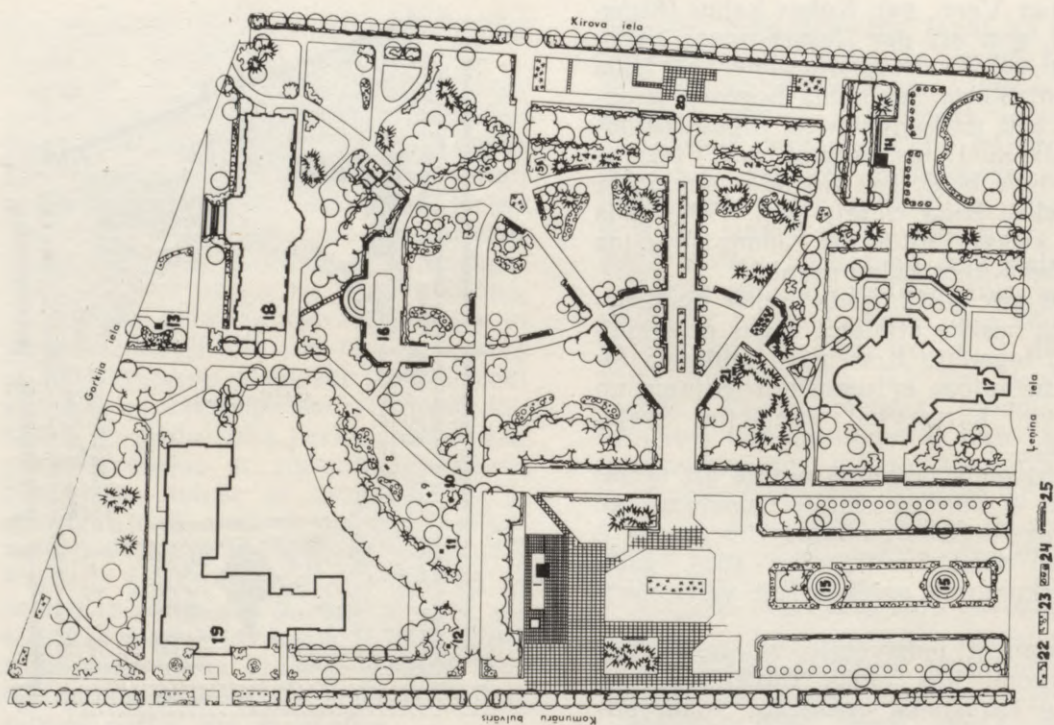
1902. gadā pie Esplanādes tika atļauta Biržas komercskolas (tagad — Mākslas akadēmijas ēka) un Mākslas muzeja celtniecība, kā arī apstādījumu ierīkošana pēc G. Kufalta projekta. Arhitekta V. Bokslafa tolaik publicētajam rakstam pievienots arī G. Kufalta izstrādātais apstādījumu plāns, kurā norādīta vieta parādes laukumam (*Platz*

Esplanādes laukuma plānojums
20. gs. sākumā.

für Kirchenparaden), nākamajam pilsētas muzejam, katedrāles laukumam, strūklakām un alejām.¹ Tūlīt arī sākās apstādījumu ierīkošana. Vispirms apkārt parādes laukumam iestādīja liepas, lai to norobežotu no pārējās teritorijas, bet pie katedrāles uzcēla akmens atbalstmūri. Koku rindu stādījumi norobežoja pastaigu alejas no ielām. Starp alejām ierīkoja zālienus, iestādīja krūmu grupas un katrā laukuma pusē simetriski izvietoja pa strūklakai, kas svētdienās un svētku reizēs

¹ W. B. [W. Bokslaff.] Der Neubau der Rigaer Commerz-Schule. — Illustrierte Beilage der Rigaer Rundschau, 1902, № 5, S. 39—42.

Komunāru laukuma plānojuma shēma (ap 1986. gadu): 1 — pieminēklis J. Rainim. Krūšutēli; 2 — O. Oškalnam; 3 — I. Sudmalim; 4 — A. Arājam-Bērcem; 5 — J. Šilfam-Jaunzemam; 6 — J. Rudzutakam; 7 — F. Roziņam-Āzim; 8 — J. Petersam; 9 — J. Jansonam-Braunam; 10 — J. Lepsem; 11 — J. Fabriciusam; 12 — J. Alksnim; 13 — J. Rozentālam; 14 — Barklaja de Tolli pieminēkļa postaments; 15 — strūklakas; 16 — bērnu rotaļu laukums; 17 — Zinību nams; 18 — Latvijas PSR Mākslas muzejs; 19 — Mākslas akadēmija; 20 — atpūtas laukums ar strūklaku; 21 — piemiņas plāksne komunāru apbedīšanas vietā; 22 — viengadīgās puķes; 23 — ziemciešu stādījumi; 24 — rozes; 25 — atpūtas soli.

darbojās trīs, bet pārējā laikā — divas stundas dienā. Katedrālei katrā pusē pie toreizējā Aleksandra bulvāra (tagad — Leņina iela) iestādīja krūmu grupas, ierīkoja zālienus un puķu stādījumus. 1903. gadā iedzīvotāju atpūtai jau varēja nodot apstādījumus gar tagadējo Komunāru bulvāri, Leņina un Kirova ielām. Tani pašā gadā apkārt parādes laukumam izveidoja 325 asis garu un 2 asis platu lokveida liepu aleju — tā dēvēto jāšanas ceļu (*Reitweg*). To atļāva ierī-

kot ar noteikumu, ka nepieciešamības gadījumā koki būs jānovāc.

Esplanādes malā pie tagadējās Gorkija ielas 1903. gadā uzcēla Rīgas biržas komercskolu (arhitekts V. Bokslafs) un 1905. gadā — Mākslas muzeju (arhitekts V. Neimanis). Ēkas nebija novietotas paralēli tagadējai Gorkija ielai. Te G. Kufalts tik meistarīgi izkārtoja apstādījumus, ka izveidoja vienotu ansambli ar iepriekš ierīkotiem Esplanādes apstādījumiem. Gar ielu, kur bija no-

vietotas abās jaunās celtnes, auga liepu rinda. Šos kokus pārstādīja ielas pretējā pusē, lai atklātu skatam tagadējās Mākslas akadēmijas un Mākslas muzeja ēkas.

Tāpat kā citos Rīgas apstādījumos, arī šeit — pie tagadējā Zinību nama — iestādīja skaistus svešzemju kokus, par kuriem priecājamies vēl šodien.

G. Kufalta izstrādātais Esplanādes laukuma apstādījumu projekts pieder pie viņa izcilākajiem darbiem. Ar lielu prasmi te kopējā ansamblī izkārtoti apstādījumi, dažāda rakstura ēkas un teritorija apkārt parādes laukumam.

1913. gadā, atzīmējot 100. gadadienu kopš uzvaras 1812. gada karā, laukuma daļā starp tagadējo Kirova ielu un Zinību namu atklāja bronzas pieminēkli Krievijas armijas virspavēlniekam ģenerālfeldmaršalam Mihailam Barklajam de Tolli (tēlnieks V. Vandšneiders). Sākoties Pirmajam pasaules karam, bronzas statuju evakuēja. Tās pašreizējā atrašanās vieta nav zināma. Līdz mūsdienām saglabājusies tikai pieminēkļa pamatne. Šajā ansamblī ietilpst arī granīta atpūtas soli un dažādu krūmu un puķu apstādījumi.

1919. gada 14. janvārī Esplanādes laukumā guldīja kapā divdesmit septiņus komunārus, kas bija krituši cīņā par padomju varu. Apbedīšanas laikā Padomju Latvijas valdības priekšsēdētājs Pēteris Stučka paziņoja, ka par godu proletariāta revolūcijai Esplanāde sauksies par Komunāru laukumu. Padomju Latvijas valdības 1919. gada 2. februāra lēmums šo nosaukumu apstiprināja. Apbedītie komunāri pēc kāda laika tika pārvesti uz vienu no kapsētām, bet Komunāru laukumā 1969. gadā atklāja granīta piemiņas plāksni. (Buržuāzijas

Ziemciešu puķu grupējumi Komunāru laukumā.

Gleznotāja J. Rozentāla krūšutēls pie Mākslas muzeja.

Koku grupām piekļaujas ziemciešu stādījumi, kas rada Rīgas parkiem raksturīgos krāsu un formu kontrastus.

Viengadīgo puķu paklājs.

Dekoratīvā skulptūra «Taurenīši» pie viesnīcas «Rīdzene» Komunāru laukuma malā.

valdišanas laikā laukumu atkal sāka dēvēt par Esplanādi.)

20. un 30. gados turpinājās Esplanādes izdaiļošana. Rīgas dārzu direktora A. Zeidaka vadībā tika papildināti apstādījumi, ierīkots rozārijs, iestādītas ziedošu krūmu un ziemciešu grupas. Rekonstruēti apstādījumi arī pie Barklaja de Tolli pieminekļa pamatnes. 1925. gadā aizliedza jāšanai izmantot ceļu ap Esplanādi, jo laukuma apstādījumos rotaļājās daudz bērnu, arī kājnienu kustība bija ļoti dzīva. Likvidēja arī žogu. 1936. gadā pie Mākslas muzeja uzstādīja pieminekli izcilajam latviešu gleznotājam Janim Rozentālam (tēlnieks B. Dzenis) un izveidoja krāšņu puķu paklāju.

Jaunu izskatu Komunāru laukums ieguva pēc Lielā Tēvijas kara. 1950.—1952. gadā apstādījumus ierīkoja arī teritorijas vidusdaļā, tādējādi likvidējot smilšaino parādes laukumu. Apstādījumu projektu izstrādāja arhitekts K. Plūksne, piedaloties dendrologam A. Kapaklim. Ierīkoja betona plākšņu ceļus, plašus zālienus, kuru malās iestādīja koku un krūmu grupas, kam pieklāvās lielas ziemciešu dobes.

1950. gadā par godu desmitajai gadadienai kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā pie Ļeņina un Kirova ielu krustojuma atklāja V. I. Ļeņina bronzas pieminekli (tēlnieki V. Bogoļubovs un V. Ingals, arhitekts E. Štālbergs).

*

Komunāru laukuma ainava daļēji mainījās sakarā ar pieminekļa celtniecību Tautas dzejniekam Jānim Rainim (tēlnieks K. Zemdegā, arhitekts Dz. Driba). Sārtajā Karēlijas granītā cirsto pieminekli (cirta tēlnieki A. Gulbis un L. Blumbergs) atklāja 1965. gada 11. septembrī — dzejnieka 100. dzimšanas dienā. Ar pelēka granīta plāksnēm, kas tika atvestas no Ukrainas, izklāts 24×12 m lielais laukums ap pie-

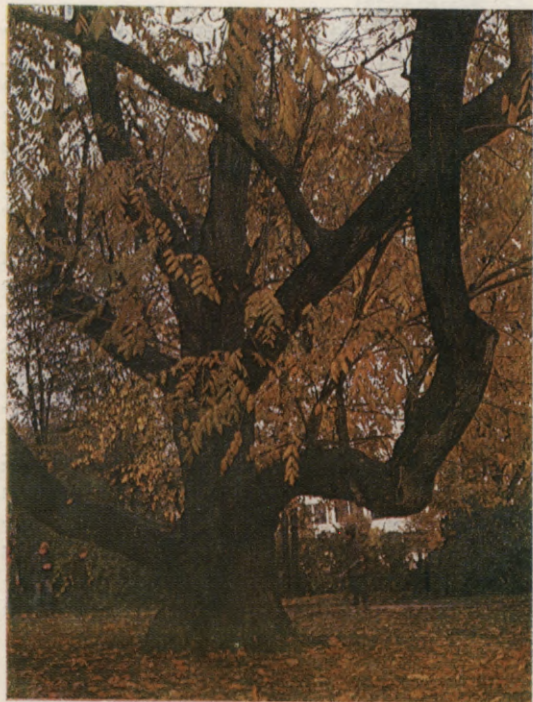
minekli, kā arī atbalsta sienas un kāpnes.

Bijušā «jāšanas» ceļa malā gar liepu rindu 1960. gadā izveidoja tā dēvēto Varoņu aleju. Tur izvietoti revolucionāro cīnītāju bronzas krūšutēli uz granīta pamatnēm, bet pamatņu pakājē — horizontālas piemiņas plāksnes (arī no granīta). Laukumā uzstādīti krūšutēli A. Arājam-Bērcem (tēlnieks V. Albergs), J. Jansonam-Braunam (tēlniece V. Zēvalde), O. Oškalnam (tēlniece Z. Zvāra), F. Roziņam-Āzim (tēlniece G. Zvaigznīte), J. Rudzutakam (tēlnieks Ļ. Bukovskis), I. Sudmalim (tēlniece L. Davidova-Medene), J. Šilfam-Jaunzemam (tēlniece G. Grundberga). Šo pieminekļu novietojumu izstrādāja arhitekts K. Plūksne. 1970. gadā uzstādīja krūšutēlu J. Alksnim (tēlniece V. Zēvalde, arhitekts I. Strautmanis), 1972. gadā — J. Fabriciusam (tēlniece V. Zēvalde, arhitekts G. Asaris), 1977. gadā — J. Petersam (tēlniece I. Krūmiņa, arhitekts G. Baumanis), 1982. gadā — J. Lepsem (tēlnieks J. Zariņš, arhitekts G. Baumanis).

Komunāru laukumu vairākkārt papildījušas arī dziesmu skaņas — 1948. gadā šeit notika Latvijas PSR I Dziesmu svētki (estrādi projektēja arhitekts A. Birzenieks). Bet pirmo reizi Dziesmu svētki Esplanādē notika 1888. gadā un pēc tam — 1923., 1926., 1931., 1933. gadā.

20. un 30. gados Esplanādes laukumā bez Dziesmu svētkiem notikuši arī citi pasākumi — vispārējie vingrošanas svētki, sporta svētki un sporta demonstrējumi, teātra uzvedumi brīvā dabā, dažādi tirdziņi. Ziemā te darbojās sliidotava.

Mūsdienās, kopš Komunāru laukumā uzstādīts piemineklis Rainim, šeit katru gadu dzejnieka dzimšanas dienā — 11. septembrī — tiek atklātas Dzejas dienas. Pirmo reizi šāds pasākums notika 1965. gadā 11. septembrī — Raina 100. dzimšanas dienā.

J. Raiņa piemineklis Komunāru laukumā.

Mandžūrijas riekstkoks pie Zinību nama.

Strūklaku Komunāru laukumā ietver ziemciešu stādījumi.

Viesnīca «Latvija» ir Komunāru laukuma ainavas sastāvdaļa.

Komunāru laukums ceriņu ziedēšanas laikā.

Krāšņi zied rozes skvērā Ļeņina un Stučkas ielu stūrī.

Komunāru laukumā zied forsītijas.

Kaut arī Komunāru laukumam nav vienotas telpiskas kompozīcijas, tomēr no atsevišķiem skatupunktiem te pavaras krāšņas ainavas. Uz lapu koku un zāliena fona izceļas gan balteglu un Ziemeļamerikas aso egļu grupas, gan Eiropas ciedru priežu, kazaku kadiķu stādījumi. Gleznas ir Eiropas un Ledebūra lapegļu grupas. Īpaši izteiksmīgs ar savu sazaroto stumbru un krāšņo lapotni ir milzīgais Mandžūrijas riekstkoks blakus Zinību namam. Pie Komunāru bulvāra ar savu tumši sārto vainagu lepojas sarkanlapu parastais dižskābardis. Kā vienuļņnieks tas stāv pārējo zaļlapu koku vidū.

Agrā pavasarī, kad citiem krūmiem un kokiem nav ne lapu, ne ziedu, forsītija stāv kā piebērta dzelteniem ziedīniem. Pēc tam ziedu prieku rada gan

deicijas un ceriņi, gan dažādi filadelfi un citi augi.

Starp Mākslas muzeju un Mākslas akadēmiju celiņa malā pavasaros ar pildītiem karmīnkrāsas ziediem zied viena no lielākām vilkābelēm Rīgā. Nozīmīga vieta Komunāru laukuma apstādījumos ierādīta ziemcietēm, kas aug lielās grupās uz koku un krūmu fona. Vasaras vidū koši zied dienziendes, milzu pīpenes, flokši un daudzas citas ziemcietes. Arī strūklakas grimst ziedu stādījumos, ko veido krāšņas peonijas, īrisi, hostas, bet rudenos — izskatīgie laimiņi.

Toties regulārā partera dobe veidota no viengadīgo puķu raksta, un katru gadu tas ir citāds. Regulāri veidotās laukuma daļas no brīvi izkārtotiem stādījumiem norobežo spožo klinšteņu un cirpti vilkābeļu dzīvžogi, kas īpaši

spilgti iezīmējas laukuma kompozīcijā rudenos, kad krāsojas sartos toņos.

Komunāru laukuma ainavu papildina arī apkārtējā apbūve. Viesnīcu «Latvija» un «Rīdzene» apstādījumi, Ministru Padomes ēkas un Augstākās tiesas nama priekšdārziņu joslas, kā arī četrriindu liepu aleja ir vizuāli saistīti ar Komunāru laukumu.

Šim laukumam piemīt īpatnēja noskaņa, daudz svinīgāka nekā citos Rīgas apstādījumos. Zaļās audzes aptvertie revolucionāru skulpturālie portreti, Raiņa monumentālais piemineklis, kritušo komunāru piemiņas plāksne, Zinību nams, Mākslas muzejs un Mākslas akadēmija piešķir laukumam neikdienišķu skaņējumu.

Komunāru laukuma platība — 8,7 ha.

KIROVA PARKS

Kirova parku (bijušo Vērmanes dārzu) ietver Merķeļa, Stučkas, Kirova un K. Barona ielas. Neviens no Rīgas parkiem netika savā laikā tik ļoti cildināts kā Vērmanes dārzs. Tā bija lieliska izpriecu un atpūtas vieta ar skaistām, daudzveidīgām ainavām un klusiem stūrīšiem. Vērmanes dārzu ierīkoja pēc Rīgas priekšpilsētas nodedzināšanas, lai likvidētu «nelaimīgā ugunsgrēka pēdas un uz visiem laikiem izdzēstu no ļaužu prātiem nepatīkamās atmiņas». Jau 1815. gadā apstiprinātajā plānā bija paredzēts starp Tērbatas (tagad — P. Stučkas) ielu, Elizabetes (tagad — Kirova) ielu un pastaigu ceļu no Smilšu uz Kārļu vārtiem ierīkot angļu dārzu.¹ Jaunajā alejā gar minēto pastaigu ceļu (promenādi) katrs varēja par godu kādam svarīgam dzīves notikumam iestādīt koku, iemaksājot vienu rubli Priekšpilsētu apstādījumu komitejas kasē.

¹ LCVVA, 2927. f., 4. apr., 1152. lieta, 119. lp.

1816. gadā bija nodibināta komiteja angļu dārza ierīkošanai. Dārzniekam J. Smeisleram uzdeva izstrādāt ne tikai dārza plānu, bet arī aprēķināt tā izmaksu. Kā jau teikts iepriekš, dārza ierīkošanai ievērojamu materiālu palīdzību sniedza Anna Ģertrūde Vērmane. Tāpēc to nosauca par Vērmanes dārzu.

1817. gada 8. jūnijā dārzu svinīgi atklāja un nodeva publikas lietošanā.¹ Tā platība bijusi 8450 kvadrātmetri, t. i., 1/8 daļa no pašreizējās teritorijas. Dārzs bija domāts galvenokārt tiem pilsoņiem, kuri veselības vai citu apstākļu dēļ nevarēja sasniegt tālākās «vietas priekš savas stiprināšanās un spirdzināšanās».

Dārzam bijis sargs. Arī publiku lūdza uzmanīt, lai koki un krūmāji netiktu bojāti vai aplauzti. Ap dārzu ierīkoja žogu.

A. Vērmanei bija nodoms dārzu paplašināt, bet 1827. gadā viņa nomira. Viņas dēls — ģenerālkonsuls J. Vērmānis — 1829. gadā dāvāja šim nolūkam zemes gabalu.² 1857. gadā pēc vaļņu nojaukšanas, kad tika nosprausti galveno ielu virzieni, parku vēlreiz paplašināja, un tas ieguva savu tagadējo platību.

Godinot A. Vērmanes piemiņu, tai vietā, kur kādreiz atradās viņas dārza mājiņa, 1829. gadā uzcēla nelielu granīta obelisku. 19. gs. beigās obelisku pārvietoja pie tā dēvētās minerālūdens iestādes un tam apkārt izveidoja plašus puķu stādījumus. Ieeju šajā parka daļā akcentēja 1884. gadā uz postamentiem novietotie divi akmens lauvas (tēlnieks A. Folcs).

Vērmanes dārzu rotāja dažādas celtnes, domātas apmeklētāju izklaidēšanai, arī koncertiem. Viena no ievērojamākām celtnēm bija minerālūdens iestāde

¹ LCVVA, 2927. f., 4. apr., 1152. lieta, 101. un 103. lp.

² No šī gada dārzu sāka dēvēt par Vērmaņa parku (dārzu).

(sākotnēji vienā ēkā ar restorānu). Tā dibināta 1835. gadā, uzbūvēta pēc arhitekta J. Špacīra projekta un atradusies tagadējās Kirova ielas pusē. Šajā iestādē notika klasiskās mūzikas koncerti. Koncertzāle bija ļoti skaista, tur svinēja arī dažādus svētkus. Lielākā ēkas pārbūve notikusi 1864. gadā (arhitekts H. Geigenmillers), kad paplašināja koncertzāli. Minerālūdens iestādes tuvumā 1848. gadā uzcēla tiem laikiem atbilstošu mūzikas estrādi.

Minerālūdens iestāde bija ļoti populāra un vairs nespēja uzņemt visus grībētājus. Tāpēc drīz vien akadēmiķa H. Šēla vadībā pēc profesora L. Bonšteta projekta tagadējās P. Stučkas un Merķeļa ielu stūrī uzcēla jaunu ēku. Projektu L. Bonštets bija izstrādājis Pēterburgā un ieguvis par to pirmo prēmiju. Prēmētais projekts tika realizēts divos paņēmienos: no 1863. gada līdz 1864. gadam būvēja ēku, bet kolonādi dienvidu pusē pabeidza 1871. gadā. Šī klasicisma stilā celtā ēka laika gaitā tikusi daudzkārt pārveidota. Mūsu gadsimta 20. gadu beigās minerālūdens iestādes ēkā darbojās kinoteātris «Metropol». Ēka saglabājusies līdz šodienai — te izvietots Latvijas PSR Centrālais auto-transporta un šoseju strādnieku klubs.

Par Vērmanes dārzu un minerālūdens iestādi jūsmīgus vārdus teicis Garlībs Merķelis: tas ir «daiļš dārzs pavisam tuvu pilsētas vārtiem; tur ir eleganti nami maltītēm un atspirdzinājumiem, arī pilij līdzīga ēka minerālūdeņu lietošanai. Katrā jaukā vakarā tas vilina šurp daudz ļaužu, un bērniem tas noder par rotaļu vietu.»¹

Vērmanes dārzā 1872. gadā tika atvērts jauns restorāns un 1878. gadā — jauna mūzikas halle, kur gandrīz katru dienu spēlējusi militārā kapela, kas «pievilinājusi» daudz publikas. Ziemā halles priekšā ierīkoja slidotavu.

¹ Merkel G. Darstellungen und Charakteristiken aus meinem Leben. R., 1839, S. 52.

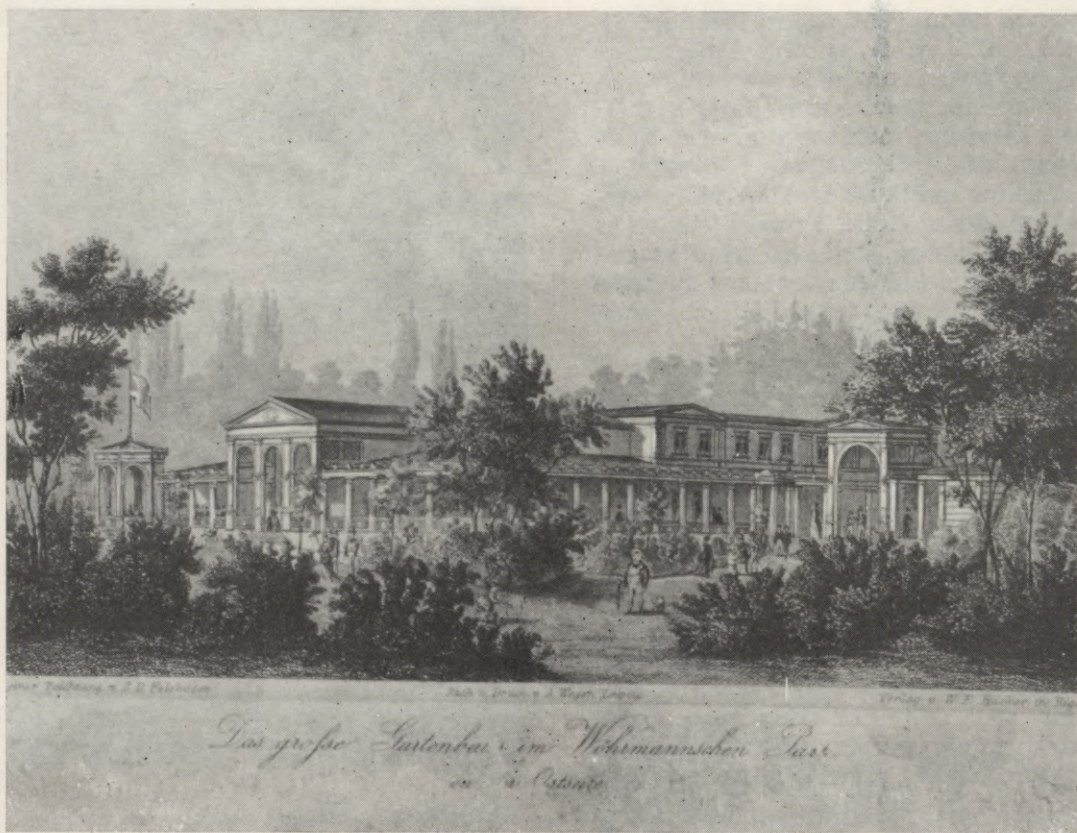

Akmens lauva Vērmanes dārzā.

Pie tagadējās P. Stučkas ielas atradās tā dēvētais Mazais paviljons, kas bija uzcelts 20. gadu vidū (arhitekts P. Kampe). Tas saukts arī par kafejnīcas paviljonu (kafejnīca «Parks») vai Mazo piena paviljonu.

Mūsu gadsimta 20. un 30. gados lielā restorāna ēkā atradās kinoteātris «Lielais parks». 1944. gadā ēku nojauc. Likvidēts arī mazais paviljons.

Žogi ap Vērmanes dārzu ir gan celti, gan jaukti. Sākotnēji parku nožogojusi koka sēta, bet 1911. gadā sāka celt dzelzs treliņu sētu dzelzsbetona stabos. Pie ieejām parkā no tagadējām P. Stučkas un K. Barona ielām pēc arhitekta V. Reslera projekta izbūvēja augļu kioskus un ierīkoja vārtus, nojaucot

Restorāns un koncertzāle Vērmanes parkā 19. gs. 60. gados.

iepriekšējos četrus primitīvos kioskus, kas atradās katrā parka stūrī. 1934. gadā žogu likvidēja — un parka ainavas pavērās garāmgājēju skatam.

1911. gadā parkā izveidoja meteoroloģisko parādību novērošanas vietu, kas saglabājusies līdz mūsdienām.

Bez jau minētajām celtnēm dārza ainavu papildināja arī dekoratīvi elementi. Vērmanes piemiņai 1866. gadā zālienā restorāna priekšā pie tagadējās P. Stučkas ielas uzstādīja cinka lējumā darinātu saules pulksteni, kas gāja bojā Pirmā pasaules kara laikā. Apkārt pulkstenim starp puķu dobēm bija izvietotas sešas koka skulptūras un trīs vāzes.

Skulptūras atveidoja seno grieķu un romiešu mitoloģijas tēlus — mūzas un dievietes. Dažus gadus vēlāk šeit uzstādīja trīs greznas laternas, kas piešķīra apkārtnēi vēl lielāku krāšņumu. Lūkums «starp rozēm un dievietēm» kļuva par vienu no iemīlotākajām pastaigu vietām. Skulptūras šeit stāvēja līdz pat 1937. gadam, kad tika noņemtas.

Vērmanes dārzu greznoja arī strūklaka, ko uzstādīja 1869. gadā pretī lielā restorāna kolonādei. Tā bija izgatavota Berlīnē bronzēta cinka lējumā. Laika gaitā strūklaka sabojājās un 1972. gadā tika nojaukta. Tēlniece M. Lukaža izgatavoja strūklakas kopiju bronzas

Mūzikas gliemežnīca Vērmanes parkā 19. gs. otrajā pusē.
Minerālūdens iestāde Vērmanes dārzā ap 1866. gadu.

lēmumā, ko uzstādīja 1978. gada vasarā. Vienlaikus labiekārtoja arī strūklakas laukumu.

Liela nozīme dārza ainavā ir apgaismojumam. Jau 1867. gadā pie restorāna ierīkoja gāzes apgaismojumu, novietoja kroplukturus.

Interesanti pasekot, kā ritējusi dzīve Vērmanes dārzā, kā priecājušies un atpūtušies rīdzinieki, kuru vajadzībām bija izbūvētas iepriekš minētās ēkas (gadu gaitā tās tika gan pārbūvētas, gan nojauktas). Te mums nāk talkā Ernesta Dinsberga un Mārča Reinberga pirms vairāk nekā simt gadiem sarakstītais drastiskais apcerējums «Rīga jeb ziņģe par Rīgu un viņas dzīvi», kas iepazīstina ar pilsētas dzīvi pagājušā gadsimta vidū un apdzied dārzu skaistumu un izpriecās Rīgas dārzos — Ķeizardārzā, Daugavmalā, arī Vērmanes dārzā:

Tāpat Vērman' dārzā arī
Jaukas lustes redzēt vari.
Aptaisīts ar latu žogu,
Apkārt kuplu koku bogu,
Viss šis dārzs ir apkopts glīti,
Stādi, puķes aug kā dzīti.

Tur ir nams, kam strūgluaka
Blakām stāv aiz gluda taka:
Namā koši spēlē priekšā —
Tā ka sirds tik kut vien iekšā.¹

Lūk, apraksts no Vērmanes dārza sadzīves ap 1830. gadu: «Paviljonā, ko ietvērusi kolonnu halle, pasniegti ēdieni un dzērieni. Kungi smēķējuši cigārus, ārsti — garas pīpes, daudzi — kaļķu pīpes. Smēķēšana uz ielas agrāk bijusi stingri aizliegta. Vērmanes dārzā salāsījās «labā sabiedrība». Mātes ar pieaugušām meitām sēdēja ar adīkļiem uz soliem, bērni rotaļājās uz celiņiem un laukumiem. Bērnus uzmanīja kopējas, kas arī adījušas. Tēvi ar pieaugušajiem dēliem lielā un mazā paviljona hallē pie maziem galdiņiem dzēra vīnu, groku un karstvīnu. Alu labā sabiedrībā ne-

dzēra. Dzirdēja sarunājamies tikai vāciski. Bijuši arī daži krievi, kas uzņemti labākā sabiedrībā, un angļi, kas Rīgā dzīvojuši kā tirgotāji un tehniķi. Politiskas sarunas nenotika, runāja par tirdzniecību, mākslu un literatūru, teātri. Reti redzēja dāmas kaut ko baudot. Mājas mātes bija taupīgas, lai bērniem samērā dārgā Vērmanes dārzā kaut ko pirktu. Dzēra ūdeni, tas neko nemaksāja.»¹

Ļoti iecienīti Vērmanes dārzā bijuši gaisa balonu demonstrējumi un lēkšana no tiem ar «kritamajiem širmjiem». Dārzs un apkārtējās ielas tad bijušas ļaužu pārpildītas — tāpat kā dažādu akrobātisku priekšnesumu laikā.

Dārzā tika rīkotas arī dažādas izstādes, piemēram, putnu, medību suņu un medību piederumu, tāpat rokdarbu, dārzkopības, fotogrāfiju, grāmatu u. c. izstādes. Šeit notika arī koncerti — tautas svētki, kuru ienākumi bija paredzēti, piemēram, mūzikas skolas ierīkošanai, kā arī citiem mērķiem. Svētki bija labi apmeklēti, tajos piedalījās 7—8 tūkstoši rīdzinieku. Šādās reizēs parks bijis iluminēts ar sarkaniem un zaļiem papīra lukturīšiem. Mūsu gadsimta 20. gados rīkoja arī bērnu svētkus, bet ziemā liepu alejā gar tagadējo K. Barona ielu izveidoja sniega kalnus kamaniņu nobraucieniem.

20. gadu otrajā pusē Vērmanes dārzā sāka rīkot simfoniskos koncertus, kā arī ceļojošā teātra izrādes. Jāpiebilst, ka dārzā bija atļauts spēlēt tikai nopietnu mūziku (te bija koncertestrāde brīvā dabā).

Bet visvairāk apmeklētājus saistīja dārza apstādījumi. Jau 1817. gadā, kad atklāja Vērmanes dārzu, pavasara stādījumiem iepirka 1 282 kokus — bērzus, kļavas, ošus, ozolus, kastaņas, gobas, apses, lapegles, sudrabegles, liepas,

¹ Dinsbergs E., Reinbergs M. Rīga jeb ziņģe par Rīgu un viņas dzīvi. R., 1975, 44.—46. lpp.

¹ Brackel F. Aus dem Rigaer Leben um 1830. — Heimatbuch für die baltische Jugend. Zweiter Teil. R., 1912, S. 205—208.

Atjaunotā strūklaka Kirova parkā.

Mandžūrijas riekstkoka zari kā dabas veidota dekoratīva konstrukcija.

egles, 600 mežrozēs, 150 krūmus un 8 kadiķus. Tomēr nav zināms, kurās vietās un kādā kompozīcijā tie stādīti. Pēc dārznieka Tīmes ziņām, 1858. gadā dārzā auga 156 dažādu koku un krūmu sugas.

1859. gadā vecos kokus iznīcināja un iedēstīja jaunus. Apkārt parkam izveidoja alejas: Elizabetes (tagad — Kirova) ielā — no Itālijas papelēm, Suvorova (tagad — K. Barona) ielā — no liepām, Kaļķu (vēlāk Tērbatas, tagad — P. Stučkas) ielā — no kastaņām. Tomēr bargajās ziemās daudzi skaisti koki izsaluši.

Vērmanes dārzā no 1836. gada par daiļdārznieku strādāja V. Šohs, pēc tam — līdz 1879. gadam — Reims. G. Kufalta darbības sākumā — 1880.

gadā — dārzs kļuva košāks: bija izveidota paklājdobe, izcirsti veci koki, lai radītu plašāku skatu uz zāliena laukumiem, ap Saules pulksteni ierīkots pirmais rozārijs Rīgā. Jaunu plānojumu Vērmanes dārzam G. Kufalts izstrādāja mūsu gadsimta sākumā, izmantodams ainavu dārza kompozīcijas paņēmienus, bet atsevišķus fragmentus risinādams regulārā, simetriskā kompozīcijā. Viņa vadībā apstādījumi veidoti ar lielu gaumi, turklāt tie bija rūpīgi kopti.

Pirmā pasaules kara laikā dārzs stipri cieta, bija nekopts un zaudēja savu krāšņumu, kamēr Rīgas dārzu direktors A. Zeidaks 1922. gadā uzsāka tā pārveidošanu pēc jauna plāna, izdarot nepieciešamos zemes uzbērumus dārza zemākajās vietās.

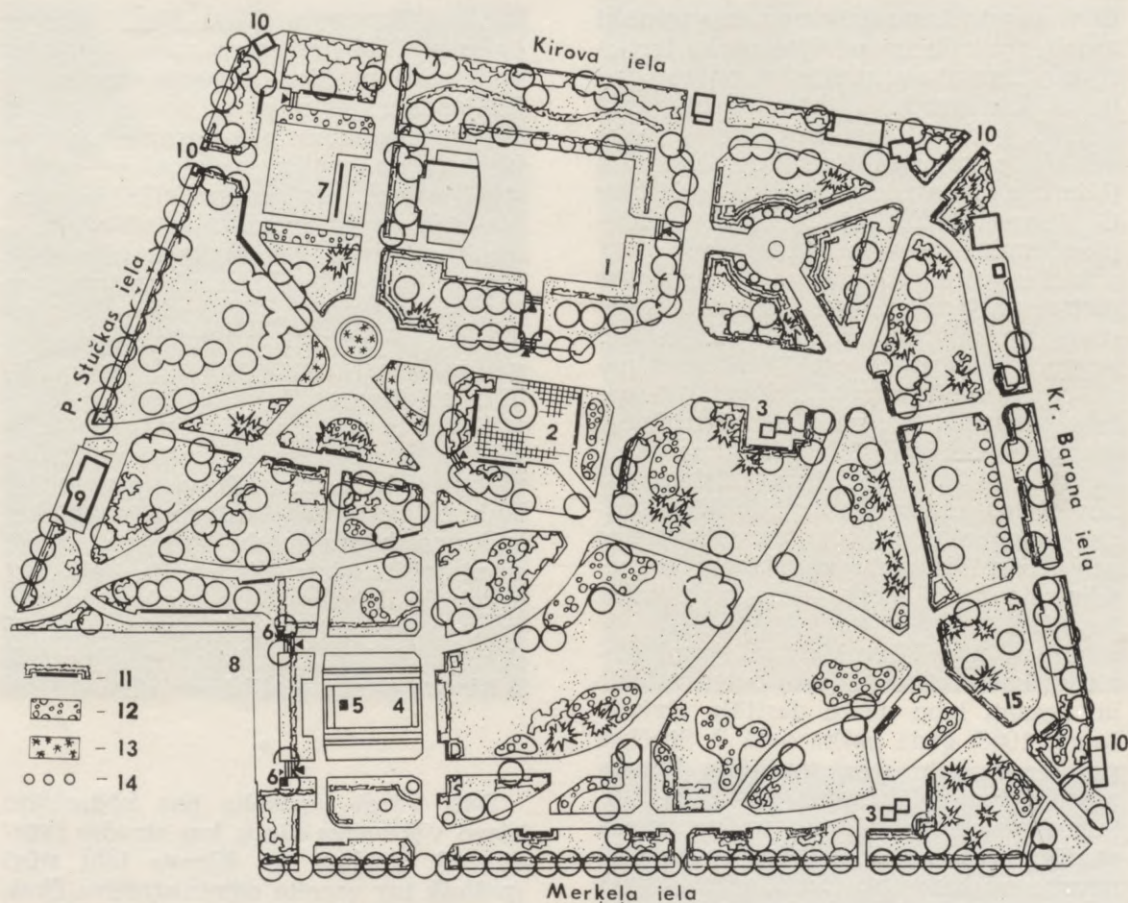
Rudens noskaņa Kirova parkā. Rozārijs pie S. Kirova krūšutēla.
Zāliens Kirova parkā rada optisku plašuma ilūziju.

A. Zeidaks uzskatīja, ka Vērmanes dārzs domāts estētiskai baudai «nevis pa pilienam, bet pilniem malkiem», lai katrs iedzīvotājs justos te kā savā mājā. Jo labāk kāda vieta iekopta, jo lielāku publikas cienību un saudzību tā iemanto.

Savulaik Vērmanes dārzā izcirsts daudz koku, lai vairāk izsauļotu puķu dobes un bērnu rotaļu laukumus. (Par koku izciršanu A. Zeidaku tomēr kritizēja.)

A. Zeidaks bija iecerējis ierīkot dārzā arī bērnu bradājamo baseinu tagadējās Kirova ielas pusē. Dārzā bijusi tā saucamā «nopūtu aleja» un rotaļu laukumi. Pie A. Vērmanes pieminekļa ierīkoja plašu rožu laukumu.

Tālaika prese veltījusi Vērmanes dārzam daudz atzinīgu vārdu, it īpaši slavējama puķu kompozīcijas: «Dārzā redzamas noniecīgām, daudziem jau sen pazīstamām puķītēm radītas brīnumainas ainavas. Tās pastāvīgi mainās, un dārzā aizvien izskatās citādi. Agrā pavasarī zied Alpu augi (acālijas, liesmu puķītes, neaizmirstules, alpu kreses, akmeņgrauži, dzeltenās purenes), kas sakopoti ap dažādām skuju koku grupām. Nav tās vēl beigušas ziedēt, kad raisās ziedos puķes, kas zied vasaras sākumā (īrisi, astilbes, vīgriezes, kurpītes u. c.). Vēl vēlāk dārzs pilns ziedu visraibākā krāsu harmonijā, kas vietām attēlo mūsu lauku skatus (kazkārklīpi, vējmietīni, solidago). Arī mežu papardes un paegli

Kirova parka plānojuma shēma (ap 1965. gadu): 1 — mūzikas estrāde un koncertlaukums; 2 — strūklaka; 3 — bērnu rotaļu laukums; 4 — rozārijs; 5 — S. Kirova krūšutēls; 6 — skulptūras «Lauvas»; 7 — goda plāksne; 8 — Kirova rajona pionieru nams; 9 — labiericību telpas; 10 — kioski; 11 — atpūtas soli; 12 — ziemciešu stādījumi; 13 — viengadīgo puķu dobes; 14 — hostu stādījumi; 15 — piemineklis K. Baronom.

mākslinieciski sakopoti ap mūsmežu eglītēm, priedītēm u. c.)»

Tikpat atzinīgi vārdi izteikti par rožu laukumu: «Rožu laukums Vērmanes dārzā ir mūsu dārznieku lepnums — Rīgas pilsētas dārzu direktora Zeidaka, var teikt, punkts uz «i» pie Vērmanes dārza izdaiļošanas darba.»

1940. gadā, pēc padomju varas atjaunošanas Latvijā, Vērmanes dārzu pār-

dēvēja par Kirova parku. 1954. gadā te uzstādīja S. Kirova krūšutēlu (tēlnieks V. Rapiķis). Rozāriju, kurā novietoja šo pieminekli, radikāli rekonstruēja (dendrologs K. Barons).¹ Saglabāja

¹ Dāvidsone I. Raksturīgākās tendences vēsturisko parku rekonstrukcijā. — Grām.: Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR. R., 1974, 183.—203. lpp.

tikai augsto liepu dzīvzogu, kas telpiski atdala rozāriju no pārējās parka teritorijas. (Lauvu skulptūras pārvietoja uz terasi, kas atrodas laukuma aizmugurē.)

1985. gada 31. oktobrī Kirova parkā atklāja pieminekli Krišjānim Baronam (tēlniece L. Davidova-Medene, arhitekts G. Asaris), atzīmējot Dainu tēva simtpiecdesmito dzimšanas dienu.

Laika gaitā jebkurā parkā kaut kas jāatjauno, jānojauc vai jāizcērt. Arī Kirova parkā nolietojušās palīgceltnes nojauca, iekārtojot parka apkalpes paviljonu un bērnu rotaļu inventāra nomas punktu. 1950. gadā parkā izbūvēja jaunu estrādi (arhitekts I. Stahovskis). Daļa dārza atvēlēja bērnu rotaļām, tur novietotas smilšu kastes, dažādas ierīces vingrošanai, šūpoles. Asfaltētos ceļus bērni izmanto braukšanai ar pedāļmašīnām. Šī parka daļa nīrb krāsu bagātībā.

Kirova parkā izveidoti arī jauni elementi, kas raksturīgi mūsu dzīvesveidam un domāti labu darba darītāju atzīmēšanai. 1968. gadā parka daļā P. Stučkas un Kirova ielu stūrī uzstādīja Kirova rajona Goda plāksni un izveidoja laukumu ar celiņu, zālienu un ziemciešu stādījumiem. Arī šo svinīgo parka daļu norobežo dzīvzogs. (Šajā vietā agrāk atradās pieminētais Saules pulkstenis.)

Parka sākotnējais ainaviskais plānojums saglabājies līdz mūsu dienām. Te daudz gleznainu ainavu: ar lietpratīgiem kompozīcijas paņēmieniem parka teritorija vizuāli ir paplašināta. Parka centrā grupējas izteiksmīgi Mandžūrijas riekstkoki, to zaru raksts gleznaini iezīmējas zaļajā zālienā. Parka ainavā lapu koki mijas ar skuju kokiem. Te aug gan vietējie kokaugi, to vidū — republikā aizsargājamais parastais skābardis, gan daudz svešzemju kokaugu, daži no tiem ir reti sastopami. Parkā redzamas sārtlapu kalnu kļavas, sarkanlapainie dižskābarži, dzeltenās zirgkastaņas, parastie smiltsērķšķi, ošlapu pterokārijas, parastie šķeltlapu ozoli u. c. Ar lapu

kokiem kontrastē skuju koki: sudrabegles un Sibīrijas egles, melnās priedes un ciedru priedes, zilganās duglāzijas, Polijas lapegles u. c.¹

Liels ziemciešu puķu grupas piekļaujas zālienu malās izvietotiem krūmu stādījumiem — tā ir tradīcija, kas turpinās Rīgas parku mākslas attīstībā.

Rīgas iedzīvotāju skaits ir pieaudzis. Katru dienu lielas ļaužu plūsmas šķērso Kirova parku, tādēļ 70. gadu beigās radās nepieciešamība paplašināt galvenos gājēju tranzītceļus, lai saudzētu apkārtējos stādījumus.

Nelielais parks it kā sastāv no atsevišķām telpiskām vienībām (Goda plāksnes laukums, Kirova pieminekļa laukums, estrādes laukums, strūklakas laukums, bērnu rotaļu laukums), kuras savstarpēji saista diagonālie ceļi, bet norobežo dzīvzogu un brīvu krūmu grupu stādījumi. Mazajā parkā ir daudz skaistuma, kas jāskatā un jāaudzē.

Kirova parka platība — 5 ha.

*

Daži vārdi jāpasaka par kādreizējo Mazo Vērmanes dārzu, kas atradās tagadējo P. Stučkas un Kirova ielu stūrī (pašlaik tur uzcelta administratīva ēka). Abus dārzus sāka ierīkot vienlaicīgi — 1817. gadā. Jau 1815. gadā apstiprinātā Rīgas plānā blakus Ravelīna laukumam, kur atradās augļu un siena tirgus, bija paredzēts ierīkot mazu dārziņu. Sākumā to dēvēja par Trilliča dārzu (V. Trilličs iekārtoja tur bufeti) pie Ravelīna laukuma, bet tajā pašā laikā to iesauca arī par Mazo Vērmanes dārzu vai vienkārši par Mazo dārzu. Vēl 1893. gadā Mazajā Vērmanes dārzā atradās koka baraka, kur nomnieks turēja bufeti. Šim dārzam bija diezgan slikta reputācija, jo tur bieži mēdza pulcēties

¹ Dāvidsone I. Rīgas parki un dārzi, I. 1978, 33. lpp.

Pakāpienveida ziemiešu puķu sakārtojums
Kirova parkā.

Krasta kaņepes Kirova parkā.

Piemineklis K. Baronam Kirova parkā.

huligāni, notika sikas zādzības un citi sabiedriskās dzīves pārkāpumi.

Kāds no parka nomniekiem uzcēla jaunu restorāna ēku, kā arī žogu ap dārzu. Ēka bija jāceļ uz stabiem, lai nebojātu koku saknes.

Mazajā Vērmanes dārzā bija uzstādīts obelisks, ko Rīgas tirgotāji uzcēluši ģenerālgubernatora F. Pauluči piemiņai. Tā kā F. Pauluči bija aizlēdzis velīt viņam jebkāda veida piemiņas zīmes, obelisku uzstādīja divus gadus pēc ģenerālgubernatora nāves. Pie obeliska bija piestiprināta ovāla metāla plāksne ar uzrakstu «1812. gada 22. oktobra piemiņai», kas norāda dienu, kad F. Pauluči ieradās Rīgā.

*

Kirova parkam cieši piekļaujas apstādījumi pie LPSR Ministru Padomes un LPSR Augstākās tiesas. Teritorija starp pašreizējo Ļeņina, Kirova un P. Stučkas ielu, kur tagad atrodas lielas administratīvas ēkas, līdz pat 1887. gadam nebija apbūvēta. Arī šai teritorijai ir savs «vēsturisks noslāņojums».

1815. gadā Rīgas priekšpilsētu apstādījumu komiteja ierādīja šī laukuma vienā daļā zemes gabalu dārzu ierīkošanai. 1817. gadā šeit izveidoja jau pieminēto Mazo Vērmanes dārzu. Vēlāk — 1867. gadā Aleksandra (tagad — Ļeņina) un Elizabetes (tagad — Kirova) ielu stūrī, tā saucamajā Ravelīna laukumā, ierīkoja tirgus laukumu (Ravelīntirgu). Tas tika nobruģēts. Kad tirgu pārcēla uz Daugavmalu, šo laukuma daļu galvenokārt izmantoja jāšanas parādēm. Laukumā atradās arī koka cirka ēka, tāpēc laukumu iesauca arī par Cirka laukumu, kuru 1887. gadā likvidēja un ierīkoja tur apstādījumus, gan uz neilgu laiku, jo drīz vien šajā vietā uzsāka Rīgas Apgabaltiesas (tagad — LPSR Augstākā tiesa) ēkas būvi (arhitekts J. Baumanis). Apgabaltiesas nama priekšā trīsstūrveida laukumīņa galā

palika tikai neliela bērzu birztaļiņa, ko 1889. gadā iznīcināja.

G. Kufalts izstrādāja apstādījumu plānu minētajam laukumam Apgabaltiesas priekšā. Te iedēstīja dekoratīvus krūmus, ierīkoja puķu dobes un padziļinātajā vietā — zālienu. Apstādījumus norobežoja ar klinteņu dzīvžogu. Šajā laikā tika iestādītas arī pamikstās vilkābeles, kas vēl tagad aug gar Ļeņina un P. Stučkas ielu, un divi simetriski izvietotie oši. Arī šo nelielo skvēru G. Kufalts bija saskaņojis ar ēkas arhitektūru. Sakarā ar ielu paplašināšanu vilkābeles divas reizes pārstādīja.

1919. gadā — Padomju Latvijas laikā — skvērā uzstādīja pieminekli Kārlim Marksam (tēlnieks B. Dzenis).

1920. gadā Ravelīna laukumā likvidēja ābolu un ziemsvētku tirdziņu un tai vietā ierīkoja apstādījumus, lai gan sākotnēji te gribēja būvēt kādu ēku.

1938. gadā šajā laukumā uzcēla Tiesu pili (tagad — LPSR Ministru Padomes ēka, arhitekts F. Skujiņš). Daļēji samazināja Mazā Vērmanes dārza un citu šajā teritorijā ierīkoto apstādījumu platību. Pēc Lielā Tēvijas kara, kad uzcēla LPSR Ministru Padomes ēkas otro korpusu, Mazā Vērmanes dārza teritoriju apbūvēja.

1971. gadā vecajam skvēram, kas atrodas LPSR Augstākās tiesas ēkas priekšā, izstrādāja rekonstrukcijas projektu, papildinot to ar jaunu elementu — rozāriju, vienlaikus saglabājot G. Kufalta laikā stādītos kokus. Skvēra apstādījumi sasaista Kirova dārza zaļo masīvu ar liepu aleju Ļeņina ielā un Komunāru laukumu. Tiem piekļaujas arī košie prieksdārziņi gar LPSR Ministru Padomes un LPSR Augstākās tiesas ēkām Ļeņina ielā. Prieksdārziņu krāsu gamma un ornaments, ko veido puķu stādījumi, sezonas laikā vairākkārt mainās.

Apstādījumu platība pie LPSR Augstākās tiesas — 0,08 ha, pie LPSR Ministru Padomes — 0,3 ha.

KOMJAUNATNES KRASTMALAS APSTĀDĪJUMI

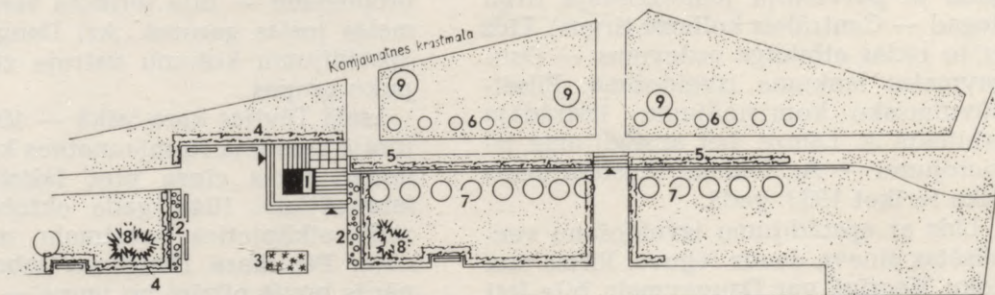
Komjaunatnes krastmala veido Daugavas labā krasta posmu gar Vecrīgu. Šī pilsētas daļa vairākus gadsimtus tika izmantota galvenokārt tirgus un ostas, vēlāk — vienīgi ostas vajadzībām. Pēc kara gados Komjaunatnes krastmala kļuva par svarīgu transporta magistrali, bet apstādījumu josla — par pastaigu vietu. Valsts svētkos krastmalā notiek darbaļaužu demonstrācijas un karaspēka parādes.

Pārtikas tirgu no Rātslaukuma pārcēla uz Daugavmalu 1571. gadā, lai atvieglotu satiksmi šaurajās Iekšējās ielās. Līdz 1857. gadam Daugavmalas tirgus atradās ļoti primitīvā stāvoklī: šaurā krastmala starp Daugavu un Rīgas nocietinājumiem bija nelīdzena, dažkārt pārplūdināta un bez kādām labieģībām. Tikai 1857. gadā, kad sāka norakt Rīgas vaļņus, tirgus laukuma teritorija tika paaugstināta, nolīdzināta, nobruģēta un labiekārtota.

No 1887. gada līdz 1891. gadam rajonā no tagadējā dzelzceļa tilta līdz Andrejostai veco, no koka nostiprinājumiem veidoto krastmalu ietērpa granītā. Daugavmalu joprojām izmantoja kā ostu, sevišķi kabotāžas kuģniecībai.

Piemineklis 1905. gada revolūcijas cīnītājiem Komjaunatnes krastmalā.

Piemineklis 1905. gada revolūcijas cīnītājiem Komjaunatnes krastmalā. Novietnes un apstādījumu plānojuma shēma: 1 — piemineklis; 2 — ziemcietes; 3 — viengadīgo puķu dobes; 4 — dzīvžogs no spožajām klintenēm; 5 — dzīvžogs no Vanhuta spirejām; 6 — Kaukāza plūme; 7 — piramidālā goba; 8 — asā egle; 9 — parastā liepa.

Liepu rindas Komjaunatnes krastmalā.

Daugavmalas tirgus, kas bija pastāvējis trīsarpus gadsimtus, vairs neatbilda laikmeta prasībām, tāpēc 1932. gadā to pārvietoja jaunuzceltajā tirgū (tagad — Centrālais kolhozu tirgus). Līdz ar to radās atbildīgs uzdevums — Daugavmalas laukuma izveidošana. Pilsēt-būvniecisko koprisinājumu izstrādāja arhitekts A. Lamze, bet apstādījumu izvietojumu — A. Zeidaks. Apstādījumus sāka ierīkot 1933. gadā.

Līdz ar apstādījumu izveidošanu vecpilsētas ainava daudz ieguva. Pirms tam koku Vecrīgā gar Daugavmalu bija ļoti maz — tikai pie pils, Anglikāņu baznīcas un Pētera pils terasē. A. Zeidaks izvairījās no agrāk tik bieži lietotiem krūmu grupu stādījumiem ielu krustojumos, jo tie traucēja satiksmes drošību. 1933. gadā tika iestādītas 94 lie-

pas, 6 ozoli un 34 piramidālās papeles.¹ Brīvi zālieni rotāja apstādījumu joslas platākās vietas. Aleja — garenvirziena promenāde — bija ierīkota visas krastmalas joslas garumā. Arī Daugavmalas apstādījumu košumu vairoja ziemciešu puķu grupas.

Lielā Tēvijas kara laikā — 1941. gada jūnijā tagadējā Komjaunatnes krastmalā notika sīvas cīņas pret fašistiskajiem iebrucējiem. 1944. gada oktobrī hitlerieši atkāpjoties krastmalu uzspridzināja. Pēc kara Daugavas labo krastu nācās būvēt pilnīgi no jauna — tā atkal tika ietērpta granītā. Krastmalas izveidošanu pēc inženiera B. Bulgakova un arhitekta M. Brodskā (pēc viņa zīmē-

¹ Pirang H. Unsere neuen Düna-Anlagen. — Rigasche Rundschau, 1932, № 192.

jumiem izveidotas čuguna margas) projekta pabeidza 1948. gadā. Apstādījumu risinājumu izstrādājis dendrologs K. Barons. Atzīmējot LĻKJS 30. gadadienu, Daugavas labā krasta posmu gar Vecrīgu nosauca par Komjaunatnes krastmalu.

Valsts svētkos, kā jau teikts, Komjaunatnes krastmalā notiek Rīgas darbaļaužu demonstrācijas un karaspēka daļu parādes. Līdz ar Republikas laukuma izbūvi demonstrācijām un parādēm būs ierādīta cita — piemērotāka vieta. Bet tas ar laiku noskaidrosies.

1959. gadā apstādījumu ierīkošana no dzelzceļa tilta līdz Andrejostai (te likvidēja veco muitas pagalmu) bija gandrīz pabeigta.

Iepriekš minējām, ka Komjaunatnes krastmala ir ievērojama Rīgas transporta maģistrāle, bet ar apstādījumiem klātā daļa — iecienīta pastaigu vieta. Klinteņu dzīvzoga nišas ar atpūtas soliēm izvietotas gar visu krastmalu, kā arī pie ziemciešu puķu klājumiem starp Jauno un Muzeja ielu, bet liepas rindojas gar visu Komjaunatnes krastmalas apbūvi, kā arī gar atpūtas joslu pie Daugavas (zemākie, jaunākie stādī-

jumi — pie pašas krastmalas, augstākie, vecākie — pie apbūves).

Pilsētas panorāma no Daugavas puses ir Rīgas «galvenā fasāde». Horizontālo motīvu veido jumbi un liepu rindu līnijas, vertikālo — baznīcu torni. Panorāma it kā dalās trijās daļās, vidējo veido Latviešu sarkano strēlnieku laukums. Šajā posmā pārtrūkst liepu rindu stādījumi, kas turpinās uz abām pusēm. Loku pagrieziena uz Oktobra tiltu akcentē aso egļu grupa.

Netālu no dzelzceļa tilta, kur 1905. gada 13. janvārī cara valdības karaspēks šāva uz strādnieku demonstrāciju, 1959. gadā uzcēla pieminekli (tēlnieks A. Terpilovskis, arhitekts K. Plūksne) 1905.—1907. gada revolūcijas cīnītājiem. Divfigūru kompozīcija veidota no bronzas, 3 metrus augstā pamatne no Ukrainas granīta. Pieminekļa kopējais augstums — 8,5 metri. Pie pieminekļa iedēstītās piramidālās gobas simbolizē cīnītāju rindas, bet apaļie sarkano plūmju stādījumi — sadursmē lijušās asinis (apstādījumu ieceres autors — K. Barons).

Komjaunatnes krastmalas apstādījumu platība — 2,7 ha.

Vecrīgas ciešajā apbūvē redzami nelieli laukumi ar kokiem, puķēm, krūmiem un vīteniem, kas stiepjas gar kailajiem ugunsmūriem. Katrai šādai vietai ir savs vēsturisks slāņojums. Kad novāca pēdējā kara laikā sagrauto Vecrīgas ēku drupas, tukšās vietās ierīkoja skvērus. Vecpilsētā ir daži laukumi, piemēram, Jēkaba laukums un Pils laukums, kur aug turpat vai simt gadu veci koki. Pastaigāsim pa šīm senajām vietām, atcerēsimies, kādas tās bija agrāk, paskatīsimies, kā pārveidojušās šodien.

JĒKABA LAUKUMS

Ar lieliem kokiem apaugušajam Jēkaba laukumam, kas atrodas Vecrīgā starp Gorkija, Komjaunatnes, Torņu un Noliktavu ielām, ir sena vēsture. Tas palaikam netika kopts un līdz pat 1907. gadam pārsvarā bija izmantots karavīru apmācīšanai, kā arī dažādu balaģānu novietošanai.

Jēkaba laukumu izveidoja 18. gs. otrajā pusē Jēkaba bastiona vietā blakus Pils laukumam un izmantoja svētku gadījumiem un rīdzinieku atpūtai. Vecrīgas pusē Jēkaba laukums robežojās ar vecā pilsētas arsenāla ēku, kas uzcelta 1648. gadā. Laukumu izmantoja militārām apmācībām, tāpēc to dēvēja arī par Parādes laukumu. To iekļāva vītolu au-

dzes, bet pārējo daļu aizņēma zāliens ar lauku puķēm. Pēcpusdienās koku paēnā pilsētnieku ģimenes mēdza te dzert tēju, mierīgi pastaigājās. Vairākas reizes nedēļā laukumā notika karavīru mūzikas priekšnesumi. Rudeņos rīdzinieki te pulcējās tā saucamajā umurkumurā jeb ābolu tirgū (pēc Kubes kalna norakšanas umurkumurs notika gan Esplanādē, gan arī Parādes laukumā). Kaut arī laukums piederēja «kronim», to zināmā mērā varēja uzskatīt par atklātu sabiedrisku atpūtas vietu.

Apmēram tur, kur tagad atrodas PSRS Valsts banka, bija uzbūvēts Rīgā pirmais stacionārais teātris (koka ēka).

Vecā arsenāla vietā 1828.—1832. gadā uzcēla jaunu muitas noliktavu, kuru ar laiku sāka dēvēt arī par arsenālu (ēka saglabājusies līdz šodienai). Tā bija viena no ievērojamākajām, mākslinieciskā ziņā vispilnīgākajām Rīgas celtnēm, kas radušās 19. gs. pirmajā pusē.

1880. gadā Jēkaba laukumā notika II vispārējie Dziesmu svētki. Pēc arhitekta J. Baumaņa projekta te uzbūvēja segtu ēku, kur varēja novietot 15 000 klausītāju.

Līdz 20. gs. sākumam laukumu vēl arvien izmantoja karavīru apmācībām; to slikti kopa, vecie koki pamazām iznīka. Lai uzlabotu laukuma izskatu, G. Kufalts 1903. gadā izstrādāja apstā-

dijumu projektu. 1905. gadā izbūvēja diagonālus ceļus, iestādīja kokus. Skvēra vidū izveidoja apaļu laukumiņu, kurā krustojās diagonālie ceļi. Apaļa tuvumā tie sadalījās divi nozarojumos, aptverot dobes ar dekoratīviem krūmiem un puķēm. (Šodien šie ceļi vairs netiek sadalīti). Vēl tagad kuplo koki, kas tika iestādīti pa vidējā apaļa perimetru. 1911. gadā apaļā laukumā ierīkoja bērnu rotaļu vietu. Gar toreizējo Nikolaja (tagad — Gorkija) ielu izvietoja puķu stādījumus. Laukumu ietvēra koku rindas, kas tur redzamas vēl šodien. G. Kufalts, projektējot Jēkaba laukuma apstādījumus, ar arsenāla ēku nemaz nerēķinājās, jo tā bija noliktava, pēc viņa domām — maznozīmīga celtnē.

1924. gadā uzsāka Jēkaba laukuma atjaunošanu. Izveidoja bērnu rotaļu vietu, ziemciešu puķu dobes, kas vienmuļajā skvērā veidoja spilgtu krāsu zīmējumu. A. Zeidaks, respektēdams G. Kufalta plānojuma principu ar diagonāliem ceļiem, saglabāja arī lielos kokus (daudzi koki un krūmi bija izcirsti, lai padrūmajā laukumā iespīdētu saule). Arī K. Barons, pēckara gados izstrādādams laukuma rekonstrukcijas projektu, ar pietāti izturējās pret G. Kufalta darbu un saglabāja galvenos diagonālos ceļus un koku ietvertu laukumiņu skvēra vidusdaļā. Šodien laukumā dominē lieli, kupli koki, kuru lapotne veido zaļu pārsegumu. Te kuplo Holandes liepas, ošlapu un kalnu kļavas, zied ceriņi un klintenes. Daudz arī citu koku un krūmu.

Laukuma platība — 0,75 ha.

PILS LAUKUMS

17. gs. Rīgas pili aptvēra grāvis, kas pils nocietinājumu vaļņus atdalīja no pilsētas vaļņiem. 18. gs. sākumā šo grāvi aizbēra un teritoriju no pils līdz pilsētas mūriem nosauca par pils grāvi. Tā bija apbūvēta ar zemām koka ēkām.

Kad 18. gs. beigās sāka pārveidot pils fasādi, tās priekšā vispirms atbrīvoja laukumu — 1783. gadā noārdīja visas vecās mājas, bet pēc kāda laika gar tā malām uzbūvēja jaunās. 1785.—1787. gadā pretī pilij uzcēla liceju — vēlāko ģimnāziju (arhitekts M. Šons), blakus tai uzbūvēja Pēterburgas viesnīcu, bet laukuma dziļumā — katoļu baznīcu un dažas K. Hāberlanda projektētās dzīvojamās mājas. Jaunveidoto laukumu sāka dēvēt par Pils laukumu. 19. gs. sākumā blakus pilij pie virssardzes ēkas ierīkoja dārzu, kas bija pieejams pilsētniekiem.

1813. gadā Rīgas Tirdotāju biedrība ierosināja Pils laukumā uzstādīt pieminekli, veltītu uzvarai pār Napoleonu. Pieminekļa atklāšana, kas bija paredzēta jau 1814. gada aprīlī, aizkavējās: kuģis, kas veda pieminekļa daļas no Pēterburgas uz Rīgu, pie Arensburgas (tagad — Kingisepa) uzbrauca sēklim. Tikai pēc kāda laika speciāli iekārtots kuģis pārveda pieminekli uz Rīgu.

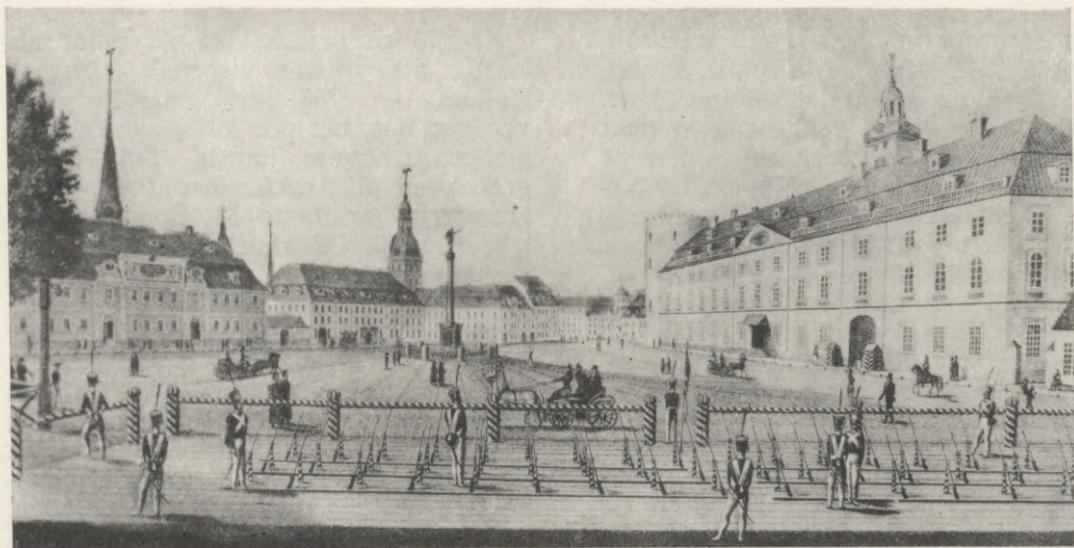
Pieminekli — Uzvaras kolonnu — atklāja 1817. gada 15. septembrī, baznīcu zvaniem zvanot un lielgabalu zalvēm dunot.

Līdz šim nav pamatotu pētījumu, kas ir šā pieminekļa autors. Kā pieminekļa autori literatūrā minēti Pēterburgas mākslinieki — arhitekts D. Kvarengi un tēlnieks B. Orlovskis.¹

Pēc V. Vasiljeva pētījumiem, kolonnu kalis S. Suhanovs. Arī Izaka katedrāles kolonnas un Aleksandra kolonna Ziemas pils laukumā Ļeņingradā ir S. Suhanova kaltas.

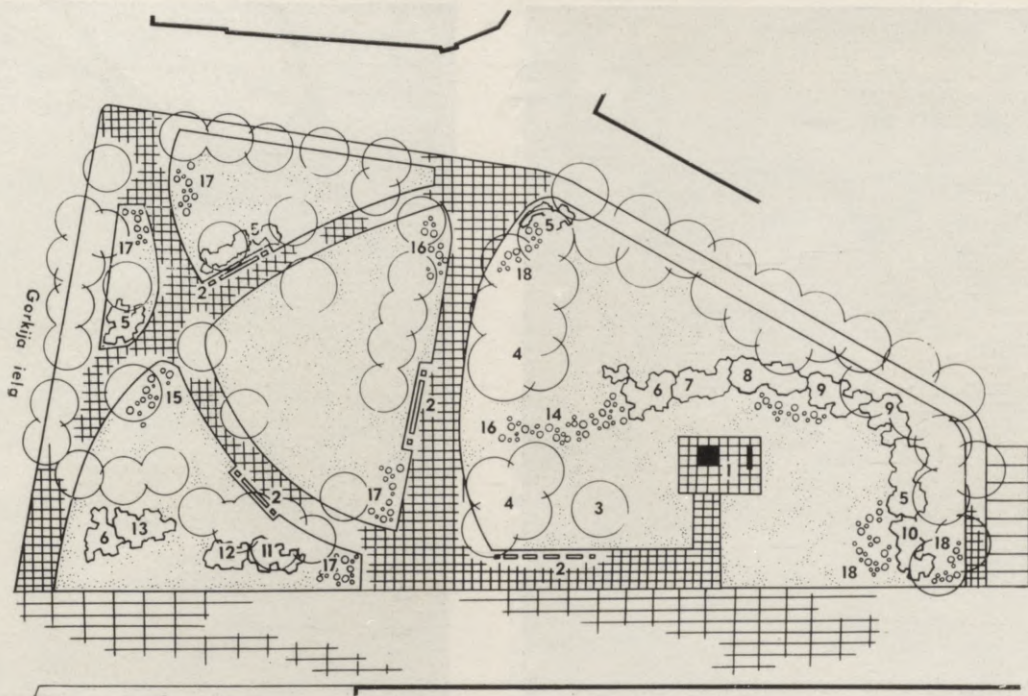
Pieminekli veidoja postaments, 7,5 m augsta no Somijas granīta izkalta kolonna, virs kuras uz apaļas lodes bija novietots bronzas Uzvaras dieves tēls ar palmas zaru un lauru vainagu rokā. Kopējais Uzvaras kolonnas augstums bija 14,8 metri. Postamentu rotāja četri bronzas ērgļi, kā arī uzraksti krievu un

¹ Зильманович Д. О доблестях, подвигах, о славе. — Советская молодежь, 1973, 19 июня.

Pils laukums ar Uzvaras kolonnu ap 1824. gadu.
Uzvaras kolonna Pils laukumā 20. gs. sākumā.

Pils laukuma apstādījumu plānojuma shēma: 1 — piemineklis P. Stučkam; 2 — atpūtas sols; 3 — parastais ozols; 4 — parastā liepa; 5 — Alpu jānogas; 6 — Vanhuta spirejas; 7 — daudzziedu klintene; 8 — krāšņais jasmīns; 9 — Lemuāna jasmīns; 10 — smidrā deicija; 11 — Bumalda spireja; 12 — Korejas forsītija; 13 — Eiropas jasmīns; 14 — ziemcietes; 15 — ziemcietes; 16 — tulpes; 17 — krokusi; 18 — muskares.

latīņu valodā. Uzvaras kolonnu no trim pusēm ietvēra liepu rinda. 1881. gadā apstādījumus ap Uzvaras kolonnu pilnīgi pārveidoja: izcirta daudzus krūmus, to vietā iekārtoja zāliena laukumu ar koku grupām un ceļiem, kas savienoja pieminekļa laukumu ar apkārtējām ielām. 1902. gadā apstādījumi vēlreiz tika radikāli pārveidoti saskaņā ar G. Kufalta izstrādāto projektu. Parkveida apstādījumu vietā iekārtoja regulārus, simetriski veidotus stādījumus, kas saskanēja ar apkārtējās jaunās apbūves arhitektūru. Veco koku rindas vietā gar laukuma malām iestādīja divrindu liepu aleju. Uzvaras kolonna nostāvēja simt gadu. Pirmā pasaules kara

laikā dievietes tēlu un citas bronzas daļas noņēma, lai evakuētu uz Krieviju. Tās ir gājušas zudumā. Pati kolonna stāvēja laukumā līdz 1935. gadam.

Mūsu gadsimta 20. un 30. gados pēc A. Zeidaka projekta laukumu rekonstruēja. Kara laikā nopostītās virssardzes ēkas vietā ierīkoja bērnu rotaļu laukumu un ziemciešu puķu dobes. 1939. gadā, lai akcentētu galveno ieeju Rīgas (tagad — Pionieru) pilī, likvidēja liepu alejas daļu, kas atradās pils pusē. Šodien Pils laukumam ir pilnīgi cita seja, ko nosaka arī apstādījumu kompozīcija.

Jaunu veidolu Pils laukums ieguva pēc Lielā Tēvijas kara. 1962. gadā laukumā atklāja bronzas pieminekli ievē-

Dekoratīvie krūmi Skulptūru dārzā.
Dabas motīvi papildina Skulptūru dārza ainavu.
Dekoratīva skulptūra «Miers» Lauības nama
priekšlaukumā.

rojamam partijas un valsts darbiniekam Pēterim Stučkam (tēlnieks E. Melderis, arhitekts G. Melderis).

1972. gadā laukumu daļēji pārveidoja saskaņā ar K. Barona izstrādāto projektu. Laukums ir orientēts pret pili. Pieminekļa pamatni apskauj plašs zāliens, bet augstākās un zemākās krūmu grupas kopā ar liepu rindu pieminekļa aizmugurē veido tam fonu. Bērnu rotaļu laukuma vietā pie Gorkija ielas tilta ierīkoja zālienu. Šo daļu izmanto kā Skulptūru dārza plašinājumu.

Pils laukumā aug ne tikai vietējie, bet arī svešzemju koki un krūmi, Holandes liepas, kas apskauj laukumu un norobežo to no garāmejošā transporta.

Pils laukuma platība — 0,8 ha.

SKULPTŪRU DĀRZS

Bijušais pils dārziņš, kur mūsdienās atrodas Skulptūru dārzs, izveidots 19. gs. pirmajā pusē. Tajā laikā ierīkoti arī Pils laukuma apstādījumi pie virsardzes ēkas.

1967. gadā kādreizējo pils dārziņu rekonstruēja (arhitekts I. Strautmanis), lai iekārtotu Rīgā pirmo brīvdabas skulptūru izstādi, tādējādi liekot pamatus pašreizējam Skulptūru dārzam.

Dārzā saglabāti lielie koki, kā arī atsevišķas krūmu grupas, strūklaka, izveidoti plašāki zālieni, jauni celiņi, izbūvēti postamenti skulptūru novietošanai. Daļai celiņu ir kalto akmeņu klājums.

Kā jau minēts, tēlniecības izstādēm izmanto arī Pils laukuma daļu pretī Skulptūru dārzam. Blakus skulptūru dārzam atrodas kādreizējā saimniecības ēka (zirgu stalli). 1976. gadā šo celtni restaurēja (arhitekts J. Skalbergs) un nodeva LPSR Mākslinieku savienības pārziņā. Te atklāja Tēlnieku namu, kur regulāri notiek arī mākslas izstādes.

Daudzu un dažādu skulptūru ekspozīcijas veidošana nelielā dārzā rada grū-

tības. Tāpēc liela nozīme te ir krūmu grupām. Krūmi kalpo gan kā kulises, gan kā skulptūru fons. Dārzā aug vietējie un svešzemju koki, to vidū Rīgas dārzos un parkos retāk sastopami, piemēram, lodveida kļava un pelēcīgā apse. Dārzā daudz dažādu ziedu.

Skulptūru dārza pašreizējā platība — 0,4 ha.

DOMA DĀRZS

Gan Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja, gan Doma koncertzāles apmeklētājus priecē neliels dārziņš — bijušais klostera pagalms, kuru ietver Doma krusteja — agrās gotikas arhitektūras piemineklis. Sākotnēji te atradās Doma kapsēta, bet vēlāk bija ierīkots klostera dārzs, kas, diviem celiņiem krustojoties, sadalīts četros kvadrātveida laukumos. Dārza vidū augusi kupla liepa, kas nocirsta 18. gs.¹ Arī P. Kampe norāda, ka dārziņa vidējā daļā augušas kuplas simtgadīgas liepas, kuras 18. gs. nocirstas, jo aptumšojušas baznīcas iekštelpas.² Krustejā un pagalmā kopš 17. gs. beigām līdz 20. gs. sākumam katru gadu notika Jāņu tirgus.

Dārzā uzstādīta ļoti veca granīta kalta kristāmā bļoda, kas pārvesta no Pirmajā pasaules karā sagrautās Ikšķiles baznīcas. Ar šo trauku saistās nostāsti, ka tanī vācu iebrucēji 12. gs. kristījuši pirmos latviešus.

No daudzajām kapu plāksnēm dārziņā saglabājušās tikai divas. Viena no tām novietota uz tumbas — no kaltiem akmeņiem veidota paaugstinājuma. Uzraksts uz plāksnes nav saglabājies, bet, kā atzīmē V. Peņģerots, puslīdz zināms, ka tā kādreiz segusi virsbīskapa Mihaela Hildebranda kapu (1509. gadā viņu

¹ Peņģerots V. Doma baznīcas vadonis. R., 1933, 52.—53. lpp.

² Kampe P. Latvijas ev. lut. baznīcu iznīcinātās mākslas vērtības. — Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1934, № 4, 816. lpp.

Dārza keramikas izstāde Doma koncertzāles dārzā. 70. gadi.

apglabāja «mūrētā kapā» pie ieejas Domskolā). Uz otras plāksnes saglabājies uzraksta fragments latīņu valodā, kas norāda, ka šajā vietā apglabātas visas Doma baznīcās ansambļa pārbūves laikā atrastās cilvēku mirstīgās atliekas, kuri kādreiz te tika apbedīti. Plāksne darināta 16. gs. beigās vai 17. gs. sākumā. Dārziņā uzstādīts vēl viens kapa piemineklis — uz granīta kolonnas novietota bronzas urna. Tajā glabājas 1830. gadā Naumburgā mirušā Pērnavas advokāta un rakstnieka K. G. Johmana sirds. Piemineklis līdz 1910. gadam atradies Rīgā, Zengbušu nama dārziņā Mazajā Grēcinieku ielā 1. Doma dārza malā novietots arī neliels lauvas skulpturāls veidojums, kas uz šejieni atvests no kādas mājas drupām.

Pēc Lielā Tēvijas kara Doma dārzu

sakopa un jaunus apstādījumus ierīkoja Latvijas PSR ZA Botāniskā dārza darbinieki. 1970. gadā dārzu no jauna rekonstruēja saskaņā ar šodienas prasībām. Šajā gadā dārzā atklāja arī 1. dārza keramikas izstādi.

Dārzā izveidots gluds, regulārs zāliena laukums, kuru aptver sarkano ķieģeļu apmales un celiņš. Atsevišķās vietās zāliena malā izvietotas regulāras rožu un begoniju dobes, kuras savukārt iekļauj sarkano ķieģeļu apmales. (Šīs apmales pieskaņotas Doma arhitektūras ansambļa sarkano ķieģeļu sienām.) Gar dārza malām aug dekoratīvi krūmi, pavasaros koši zied ievas.

Šajā dārzā, kur senatne cieši sakausēta ar šodienas elpu, panākta dabas un arhitektūras vienotība.

Dārza platība — 0,15 ha.

HERDERA LAUKUMS

Herdera laukums — viens no vismazākajiem Rīgas laukumiem — atrodas pie Doma koncertzāles. Šeit 1864. gada 25. augustā atklāja pieminekli Johanam Gotfrīdam Herderam (1744—1808) — vācu filozofam apgaismotājam un literātam, Rīgas Domsēskolas pedagogam, latviešu tautasdziesmu tulkotājam vācu valodā. Šajā laukumā atradās māja, kurā Herders dzīvoja no 1764. līdz 1769. gadam. Kādreiz māju komplekss atdalīja Herdera laukumu no Doma laukuma (abus laukumus vienoja vārti). Pagājušā gadsimta 80. gados minētās ēkas nojauc un Doma laukumu paplašināja. Literatūrā norādīts, ka krūšutēls ir Herdera pieminekļa (tēlnieks L. Šalers), kas uzstādīts Veimārā, kopija.¹

Krūšutēla čuguna postamentu izgatavoja pēc arhitekta H. Šēla ieceres. Postamenta priekšpusi rotāja uzraksts «Johann Gottfried Herder; Licht, Liebe, Leben; 1864. 25. VIII».

Aiz pieminekļa bija iestādīts ozols. 1866. gadā publicētajā attēlā redzams, ka pieminekli kopā ar ozolu aptver metāla žogs. Pieminekļa aprakstā, kas attiecināms uz to pašu laiku, teikts, ka ar dzelzs sētu iežogotais pieminekļis uz čuguna postamenta ir ļoti vienkāršs. Bet, kad ozols izpletis savus zarus un no aizmugures noēnos pieminekli, būs sasniegts nobeigts, apkārtējai videi atbilstošs kopiespads.

1892. un 1893. gadā Rīgā plosījās holera. 1894. gadā tika nolemts Herdera laukumā izurbt artēzisko aku dzeramā ūdens iegādei. To ierīkoja no saziemojiem līdzekļiem. Toties ozols pie Herdera pieminekļa sāka nikuļot. Drīz vien noskaidrojās, ka koks bija iestādīts virs mūra drupām, kas neļāva tam

J. G. Herdera pieminekļis Herdera laukumā.

attīstīties. Augšanas apstākļus ozolam uzlaboja un ap artēzisko aku ierīkoja nelielus apstādījumus. Laukumā izveidojās divas daļas — viena ar pieminekli un ozolu, otra — ar artēzisko aku. Arī tur iestādīja koku. Laukumā ierīkoja krūmu stādījumus un nelielas puķu dobes. Metāla žogs ietvēra visu skvēru, atstājot tikai pieeju pie akas.

1959. gadā Lielā Tēvijas kara laikā bojāto pieminekli atjaunoja (granītā kalto jauno postamentu veidoja tēlnieks M. Zauris).

Skvērā kuplo divi tagad jau lieli izauguši ozoli, katrs savā pusē piemineklim. Tā pamatni ietver košs viengadīgo puķu stādījums.

Skvēra platība — 0,01 ha.

¹ Neumann W. Denkmäler, Gedenktafeln, öffentliche Brunnen. — Riga und seine Bauten. R., 1903, S. 321.

Dekoratīvas konstrukcijas Doma laukumā.

SKVĒRS DOMA LAUKUMĀ

Otrā pasaules kara laikā sagraudās apbūves vietā Šķūņu un Tirgoņu ielas stūrī 1969. gadā ierīkoja skvēru, kurā uzstādītas dekoratīvas metāla konstrukcijas ar krāsaina stikla blokiem — apgaismes ķermeņiem (mākslinieks A. Stankēvičs, metālkalējs V. Zibens, arhitekts I. Strautmanis). Dekoratīvie veidojumi veltīti pilsētu sadraudzības tēmai. Skvērs atrodas dažādvirzienu kājnieku plūsmu vietā, tāpēc arī apstādījumiem paredzētās teritorijas izveidotas paaugstinātā laukumā kā atsevišķas saliņas. Vienu no šīm saliņām no ietves norobežo ar dekoratīva čuguna plāksnēm apšūta atbalsta siena. Vieta, kur uzstādītas dekoratīvās konstrukcijas, nobruģēta ar Vecrīgai raksturīgiem

kaltajiem akmeņiem. Tai apkārt izveidots zāliens, kur aug daži bērzi un kļava. Otrajā zaļajā saliņā Tirgoņu ielas malā aug gleznās divvirbuļu vilkābeles ar pildītiem ziediem. Nelielie dzīvās dabas stūrīši ienes krāšņumu Vecrīgas ciešajā apbūvē.

APSTĀDĪJUMI PIE ARHITEKTŪRAS PIEMINEKĻA PĒTERBAZNĪCAS

Pēc Lielā Tēvijas kara bija nopostīta ne tikai pati Pēterbāznīca, bet arī daļa no apkārtējām ēkām. Pēc šā arhitektūras pieminekļa — Arhitektūras un pilsēt būvniecības centra — atjaunošanas 1982. gadā sāka labiekārtot arī tā apkārtni. Pēc arhitekta G. Baumaņa priekšlikuma kādreizējās apbūves vietas iezīmēja, tās paaugstinot un nostiprinot ar kalto akmeņu atbalsta sienām. Laukumus rotā zālieni. Tādējādi iezīmējas tagad zudušo ielu virzieni un tiek organizēta gājēju kustība. Atbalsta mūriem piekļaujas atpūtas soli. Ap arhitektūras pieminekli ir izveidojušās atpūtas vietas ar zālienu paklājiem un dažiem lieliem kokiem, kas piekļaujas bāznīcas ēkai.

Apstādījumu platība — 0,2 ha.

SKVĒRS PIE FILHARMONIJAS KONCERTZĀLES

Kā jau teikts, Vecrīgā pēc Lielā Tēvijas kara, novācot drupas, izveidojās vairāki lielāki laukumi. Viens no tiem atrodas starp Ļeņina, Meistaru un Zirgu ielu. 16. gs. šajā vietā, ko šķērsoja toreiz kuģojamā Rīdzenes upe, atradās kaļķu ceplis. Gar upi stiepās Rīgas mūris. 1735. gadā rāte pieņēma lēmumu aizbērt Rīdzenes upi. Darbi kavējās, un tikai 19. gs. vidū Rīdzenes upi līdz pat

Dekoratīvs ūdensbaseins rotā skvēru pie Filharmonijas koncertzāles.

Daugavai iekļāva apakšzemes kanālā, bet 1861. gadā, nojaucot pilsētas vaļņus, šo upi aizbēra pavisam. Pirms kara skvēra vieta bija cieši apbūvēta.

Pēc kara — 1950. gadā — projektu skvēra ierīkošanai krāsmatu vietā izstrādāja arhitekts P. Seļeckis. Skvērā bija ierīkoti diagonāli virzīti galvenie kājnieku celiņi, to krustpunktā izveidoja apaļu puķu dobi. Celiņu stūros auga krāšņas Vanhuta spireju un Japānas cidoniju grupas, bet skvēra malā, lai aizsegtu blakus esošo žogu un pagalmu, iestādīja ātraudzīgās papeles. Skvērs kļuva par Vecrīgas iedzīvotāju iemīļotu atpūtas vietu.

Pagāja divdesmit gadi, un divarpus līdz trīs metrus platie ceļi izrādījās par šauriem lielajai gājēju plūsmai, bet augsne, kas bija uzbērtā uz vecajiem gruvešiem, pakāpeniski izskalojās. Skvēra pārkārtošanas projektu izstrādāja dendrologs K. Barons.

Jauno ceļu tīklu izveidoja, ņemot vērā gājēju plūsmu virzienus un toreizējo trolejbusu un autobusu pieturu Ļeņina ielā (tagad šī pietura likvidēta). Celiņu platums — seši metri. Skvērā izveidotas gan izsauļotās, gan aizēnotās atpūtas vietas. Tā centrālajā daļā ierīkots dekoratīvs ūdensbaseins ar strūklakām. Baseina malas veidotas no slīpēta granīta.

Atbalsta mūris pie Zirgu ielas skvēru telpiski atdala no ielas kustības. Celiņiem ir betona plākšņu segums.

Skvērā ierīkoti zālieni ar ziemciešu puķu stādījumiem (jāpiebilst, ka puķu sortimentā ietilpst arī senatnē iecienītas ziemcietes: ozolītes, «lauztās sirdis», pīpenes u. c.).

Kādreiz kailo ugunsmūri, kas redzams no skvēra, rotā hibrīdais mežvītenis. Skvērā saglabātas spožās klintenes, kas veido dzīvžogu, Vanhuta spirejas, Lemuāna jasmīns. Divirbuļu pildītā vilkābele priecē ar savu košumu ziedēšanas laikā. Lielās, vecās papeles aizsedz skatam vēsturiski nenozīmīgo apbūvi. Lai

skvērs iegūtu zināmu telpiskumu, te iestādītas lielākas egles, kastaņas un liepas.

Mazajā apstādījumu laukumīnā pie Filharmonijas koncertzāles kā dekoratīvs elements zem augstiem kokiem novietots kapitelis, kas agrāk atradās pie Doma koncertzāles. Kapitelis pārvests uz Rīgu no Pirmajā pasaules karā nopostītās Carnikavas muižas.

— Skvēra platība — 0,5 ha.

LATVIEŠU SARKANO STRĒLNIĒKU LAUKUMS

Lielākais laukums Vecrīgā, kas izveidots pēc Lielā Tēvijas kara, novācot sagrauto ēku drupas, ir Latviešu sarkano strēlnieku laukums.

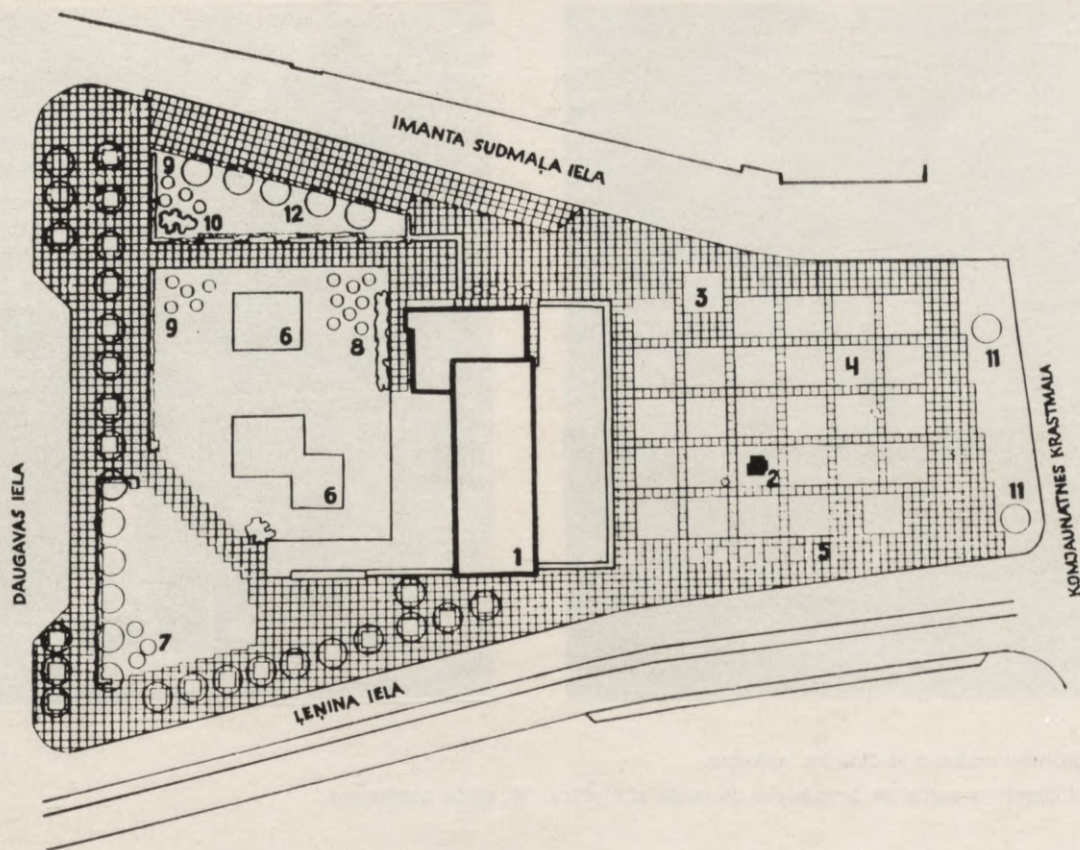
Kādreizējā tirgus vieta pārvērtusies par laukumu, kur zied rozes, kur atmiņas par latviešu tautas dēlu varonību glabā Latviešu sarkano strēlnieku muzejs — pieminekļis un simbolizē granītā kaltie strēlnieku tēli.

Viduslaikos šajā vietā atradās Rīgas centrs. Ielūkosimies šā laukuma senseņajā vēsturē.

14. gs. pirmajā pusē, pilsētai paplašinoties, vecais tirgus laukums no Skārņu ielas tika pārvietots vairāk uz Daugavas pusi — uz Jauno tirgus laukumu, kura malā atradās jaunais rātes nams, kas pieminēts jau 1334. gadā. Tāpēc tirgus laukumu sāka saukt arī par Rātūža laukumu.

Pretī rātes namam atradās Jaunais — vēlāk Melngalvju — nams, ko Rīgas rāte uzcēla tirgotāju un amatnieku organizāciju vajadzībām. Drīz vien tirgus laukums kļuva par Rīgas sabiedriskās dzīves centru, sapulcēšanās, svētku un soda vietu.

16. gs. vērojami centieni izdaiļot Rātūža laukumu un pilnveidot celtņu ārējo izskatu. Visspilgtāk tas izpaudās, pārbūvējot rātes namu un Melngalvju namu.

Latviešu sarkano strēlnieku laukuma plānojuma shēma (1971. gadā):
 1 — Latviešu sarkano strēlnieku muzejs; 2 — Latviešu sarkano strēlnieku piemineklis «Sardze»; 3 — karogu masti; 4 — kaltie bruģakmeņi; 5 — viengadīgās puķes; 6 — rožu dobes; 7 — piramidālie bērzi; 8 — Ķīnas apses; 9 — piramidālie ozoli; 10 — matotie ceriņi; 11 — parastais ozols; 12 — Holandes liepa.

1866. gadā laukuma vidū ierīkoja arhitektisko aku. Virs tās novietoja Silēzijas smilšakmenī cirstu 6,3 m augstu bruņinieka Rolanda (Rulanda) tēlu, ko 1894. gadā veidojis tēlnieks A. Folcs pēc V. Neimaņa zīmējuma. Viduslaikos šis tēls simbolizēja tiesas varu, kā arī brīvību, taisnību, pilsētas tiesību neaizskaramību. Tagad skulptūra atrodas arhitektūras pieminekļī Pēterbaznīcā.

1923. gadā Rātūža laukumu pārdēvēja par Rātslaukumu. Laika gaitā tas

izveidojās par vienu no skaistākajiem Rīgas ansambļiem. Laukuma telpu papildināja Pēterbaznīcas varenais apjoms. Mūsu gadsimta 30. gados Rātslaukums tika atklāts uz Daugavas pusi.

Melngalvju nams, rātes nams, kā arī cita Rātslaukumam piegulošā apbūve gāja bojā 1941. gadā hitleriešu iebrukuma laikā.

Pēckara gados nopostīto ēku vietā uz cēla Politehnisko institūtu (1959, arhitekts O. Tilmanis), kā arī piecstāvu

Latviešu sarkano strēlnieku laukums.

Melngalvju nams un bruņnieka Rolanda skulptūra. 30. gadu uzņēmums.

dzīvojamās ēkas gar tagadējo Daugavas ielu (arhitekts O. Tilmanis), bet 1965. gadā — Politehniskā institūta laboratorijas korpusu (arhitekts I. Paeģle). Laukumu no trim pusēm ietver apbūve, bet ar šaurāko malu tas pavērsts pret Daugavu un Oktobra tiltu. Jaunais laukums astoņas reizes pārsniedz bijušā Rātslaukuma izmērus.

1950. gadā nopostītās apbūves vietā sāka ierīkot apstādījumus. 1959. gadā starp Ļeņina (bijušo Kaļķu), Daugavas (bijušo Kungu), I. Sudmaļa (bijušo Grēcinieku) ielām un Komjaunatnes krastmalu ierīkoja skvēru (arhitekts N. Rendelis, inženieris L. Freijs, dendrologs K. Barons).

1965. gadā laukumu starp Ļeņina, Daugavas, I. Sudmaļa ielām un Komjaunatnes krastmalu nosauca par Latviešu sarkano strēlnieku laukumu.

Laukums jaunu apveidu iegūst 1971. gadā, kad tur uzbūvē Latviešu sarkano strēlnieku muzeja ēku un tai pašā gadā atklāj pieminekli latviešu sarkanajiem strēlniekiem (tēlnieks V. Albergs, arhitekti Dz. Driba, G. Lūsis-Grīnbergs), izveidojot Latviešu sarkano strēlnieku memoriālo ansambli — pieminekli.

Muzeja ēka laukumu telpiski sadala divās daļās: muzeja priekšlaukumā, kur novietots pieminekli, un laukuma daļā starp muzeju un Daugavas ielu, kurai ir intīmāks raksturs: te ierīkoti apstā-

dījumi, zālieni, plaši rožu laukumi. Zālienā aug Ķīnas piramidālās papeles, piramidālie bērzi un piramidālie ozoli. Bērzus un ozolus stādījuši paši strēlnieki. Deviņas piramidālās papeles simbolizē deviņus latviešu strēlnieku pulkus. Katram pulkam veltīts savs koks. Pārveidojot laukumu, saglabāti pēckara liepu stādījumi.

Laukuma apdarē izmantotas betona plāksnes, kalti granīta elementi (plātnes, bloki, kāpnes), kā arī kalti bruģakmeņi. Priekšlaukums paredzēts sanāksmēm un mītiņiem. No Komjaunatnes krastmalas braucamās daļas to atdala zāliena josla. Laukumā pieminēkla tuvumā izvietoti padziļināti regulāras formas laukumiņi zālieniem un puķu stādījumiem. Tur no agra pavasara līdz vēlam rudenim redzams košs ziedu klājens. Muzeja ēka no priekš-

laukuma puses novietota uz paaugstinātas terases, kuru ar priekšlaukumu savieno granītā veidotās kāpnes. Laukumu aptverošās ielas labiekārtotas, pārorganizēts to profils un transporta kustība.

Latviešu sarkano strēlnieku laukums veido vienu no savdabīgākajiem Vecrīgas kompozīcijas centriem; no šejienes uz visām pusēm aizvijas Vecpilsētas ieliņu tīkls. Muzeja — pieminēkla kompleksam ir arī pilsēt būvnieciska nozīme — tas akcentē Rīgas galvenās maģistrāles — Leņina ielas sākumposmu.

Plašie zālieni, piramidālo ozolu un bērzu grupas, bagātīgie rožu stādījumi, viengadīgie regulārie puķu klājieni un laukuma seguma raksts papildina ansambli un akcentē tā nozīmību.

Skvēra platība — 1,26 ha.

PARKI

KĀDREIZĒJĀS NOMALĒS

Mūsu gadsimta sākumā Rīgas aristokrātiskā centra rajoni labiekārtojuma ziņā krasi atšķīrās no rūpniecisko nomaļu apbūves.

Jau 19. gs. beigās parādījās daži mēģinājumi pārvarēt kapitālistiskai pilsētai raksturīgos kontrastus: parkus sāka ierīkot arī strādnieku rajonos. Dārzu pilsēta Mežaparkā savukārt liecina par pilsētas apbūves decentralizācijas mēģinājumu.

Parki, kas tika ierīkoti Rīgā no 20. gs. sākuma līdz 20. gadu beigām, vēl šodien bagātina pilsētas ainavu un ir pilsētas iedzīvotāju atpūtas vietas. Bet tie vairs nav Rīgas nomaļu parki.

MEŽAPARKS

19. gs. 60. gados par iemīļotu atpūtas vietu kļuva Ķīsezera apkārtnē — Ķeizarmežs (tagadējais Mežaparks)¹. Kopš 1868. gada katru svētdienu no Rīgas uz Ķīsezera un atpakaļ brauca tvaikonis «Prācise». Satiksmei izmantoja arī omnibusus, ratus. Darbaļaudis ieradās kājām.

¹ T. Celms savā grāmatā «Rīga», kas izdota 1926. gadā, raksta, kā cēlies nosaukums «Ķeizarmežs»: «1621. gadā Zviedrijas karalis Gustavs Ādolfs apmetās ar karaspēku Milgrāvī — tagadējā Mežaparkā. Acīmredzot no tā arī cēlies nosaukums «Ķeizarmežs».»

1901. gadā pilsētas valde pieņēma lēmumu Ķeizarmeža teritoriju starp Ķīsezera un Sarkandaugavu pārveidot par tautas parku.¹ Lai decentralizētu pilsētas apbūvi, vienā meža daļā bija paredzēta savrupmāju (villu) celtniecība. Turklāt apbūves gabalu pārdošana dotu līdzekļus arī parka izveidei.

Parka plānojumu pasūtīja komisijai, kurā darbojās arī G. Kufalts. Visa parka platība — 680 hektāri. Šīs teritorijas piektā daļa bija paredzēta labiekārtotu savrupmāju celtniecībai. Villas būvēja bagātākie rīdzinieki, galvenokārt vācieši.

1909. gadā parkā bija izveidots ceļu tīkls, ierīkoti izjādes un velosipēdistu celiņi. Nokaltušās un slimās priedes, kas galvenokārt atradās dzelzceļa tuvumā, tika izcirstas un to vietā iestādīti lapu koki. Gar tagadējo Meža prospektu un Kultūras un atpūtas parka galveno ceļu G. Kufalts priežu meža vienmuļības novēršanai izveidoja «lapu koku kabatas». Šajā gadā visu ierīkoto ceļu garums sasniedza 18 verstis. Ceļu izveidošana turpinājās: 1912. gadā bija ierīkots tagadējais Meža prospekts, gar Ķīsezera iekārtots jauns grantēts ceļa gabals. Tika uzbūvēts arī sporta laukums, darbojās jahtklubs.

¹ Kuphaldt G. Die öffentliche Gärten..., S. 305—319.

Keizarmežs vilināja rīdziniekus arī ar sporta biedrības «Keiserwald» rīkotām sacīkstēm airēšanā, peldēšanā un tenisā. Keizarmežam, kuru svaigā gaisa dēļ dēvēja par Rīgas plaušām, sāka vēltīt arvien lielāku vērību. Te izbūvēja regulāru zirgu tramvaja satiksmi, kas savienoja jauno vasarnīcu rajonu ar Rīgas elektriskā tramvaja līniju. 1910. gadā elektriskā tramvaja līnija jau sniedzās līdz pašam Keizarmežam.

G. Kufalts atzīmēja, ka ar laiku Keizarmeža smiltāji pārvērtīsies par vasarnīcu dārziem, bet līdzinie klajumi — par sporta un vingrošanas laukumiem. Keizarmežs noderēs zooloģiskā dārza un kapsētas ierīkošanai. G. Kufalts uzskatīja, ka kapsēta jāierīko mežā, tāpat kā tas ir Pēterburgā. Jau 1910. gadā pilsētas dome atvēlēja 240 pūrvietas Meža kapiem un 12 desetīnas — Zooloģiskajam dārzam.

Sākās Pirmais pasaules karš. Keizarmežā mūžīgu dusu atrada tūkstošiem karavīru. Jau kara laikā Keizarmeža dienvidus daļā Rīgas dome atvēlēja 400 kvadrātasu lielu laukumu kritušo karavīru apglabāšanai Brāļu kapos. 1917. gadā Brāļu kapiem tika ierādīta kopumā tagadējā teritorija, kuru paplašināja 1938. gadā, pievienojot 1,8 ha lielu zemes gabalu.¹

1923. gadā Keizarmežam mainīts nosaukums: to sāka dēvēt par Mežaparku.

Mežaparks ar savu prieku šalkoņu un Ķīsezera plašumiem vienmēr kalpojis par lielisku atpūtas vietu. 1938. gadā Ķīsezera krastā pie Zooloģiskā dārza uzbūvēja peldētavu (arhitekts A. Grīnbergs). Dienā tā uzņēma 2000 apmeklētāju. Šeit varēja peldēties, sauloties un vingrot. Ne velti šo krasta daļu uzskatīja par nelielu kūrortu.

Šodien Mežaparkā bez Rīgas Kultūras un atpūtas parka, kas aizņem tā lielāko daļu, vienā apstādījumu masīvā iekļau-

jas Rīgas Zooloģiskais dārzs, Republikas centrālā jauno naturālistu stacija «Saules dārzs», Rīgas Vagonu rūpnīcas stadijons, Republikas centrālais jahtklubs, Tramvaju un trolejbusu pārvaldes sporta spēļu laukums un Sporta bāze «Mežaparks».

Šeit atrodas vairāki kapi — Brāļu kapi, Meža kapi, Raiņa kapi u. c., kā arī zemās apbūves dzīvojamais rajons.

1905. GADA PARKS

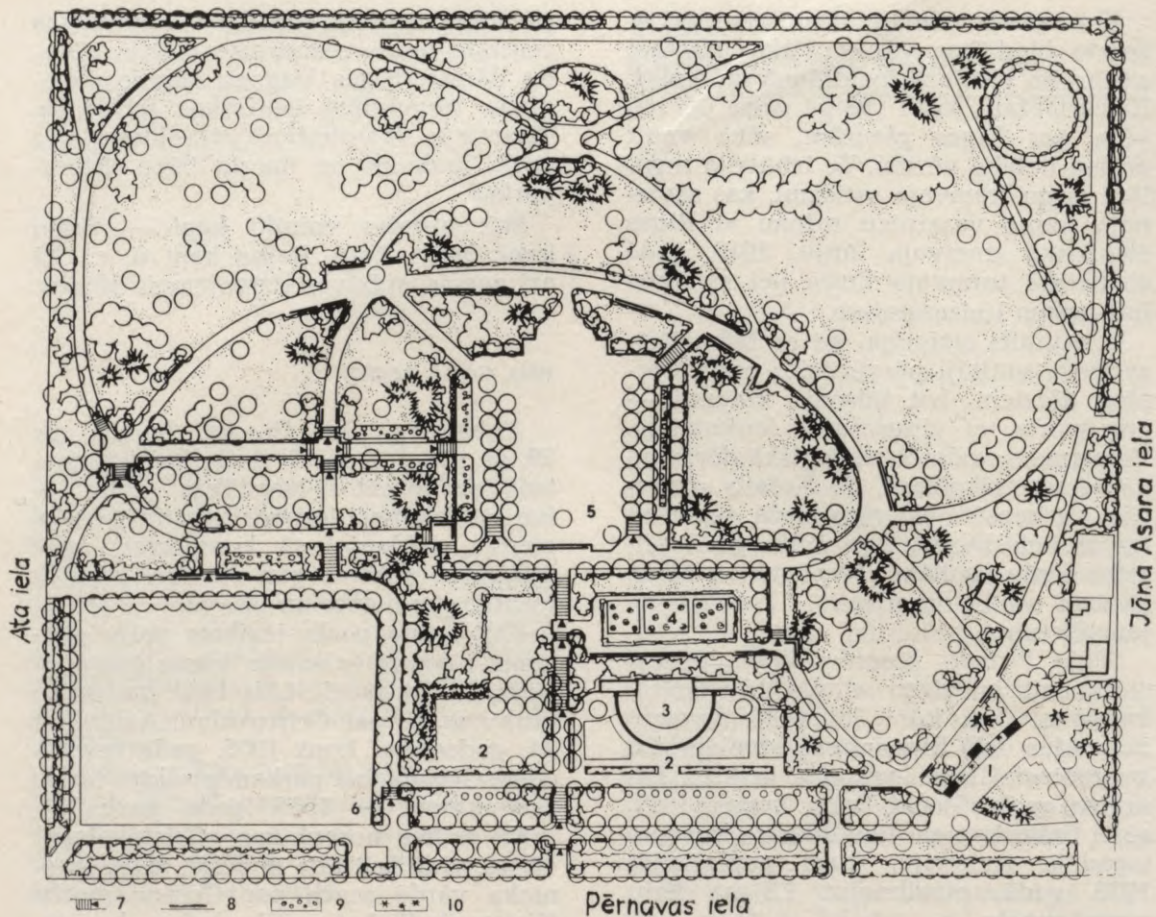
Raksturīgi, ka 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā parku ierīkošanai izmantoja arī pilsētas augstākās vietas — kāpas. Tas deva iespēju bagātināt parka ainavu, iekļaujot tā kompozīcijā gan apkārtējo apbūvi, gan smailos baznīcu torņus, gan mežus un plavas.

1905. gada parks ierīkots mūsu gadsimta sākumā uz smilšu kāpas (tās augstums — 24 metri). Līdz 1930. gadam šo parku sauca par Grīziņkalnu. Atzīmējot 25. gadadienu kopš 1905. gada revolūcijas, Grīziņkalna parkam piešķīra jaunu nosaukumu — 1905. gada parks.

Kā radies nosaukums «Grīziņkalns»? 18. gs. vidū šeit bija muižiņa, kuru īpašnieka vārdā sauca par Grīziņa muižu (*Griesenhot*), bet smilšu kalnu, kas atradās tās tuvumā, savukārt dēvēja par Grīziņkalnu (*Griesenberg*). Grīziņkalns ilgu laiku bija tukša, kaila, nekopta vieta, kur vējš dzenāja smiltis (tā kalpoja arī par atkritumu izgāztuvi). Pagājušā gadsimta sākumā pilsētas apbūve sniedzās tikai līdz Artilērijas ielai, aiz tās atradās artilērijas noliktavas, sakņu dārzi, bet tālāk — smilšaini pakalni. Gadsimta beigās jau tika apbūvēta Pērnavas iela. 1885. gadā izstrādātajā plānā bija paredzēta Grīziņkalna labiekārtošana.

1902. gadā pilsētas valde uzdod Dārzu pārvaldei izstrādāt Grīziņkalna apstādījumu projektu. Tajā pašā gadā G. Kufalts izstrādā Grīziņkalna apzaļumošanas

¹ Apsītis V. Brāļu kapi. R., 1982, 14., 19., 22. lpp.

1905. gada parka plānojuma shēma (ap 1980. g.): 1 — piemineklis 1905. gada cīnītājiem; 2 — bērnu rotaļu laukums ar dekoratīvo skulptūru «Lutausis»; 3 — bradājamais baseins; 4 — rozārijs; 5 — laukums mūzikas estrādei; 6 — atrakciju laukums; 7 — kāpnes; 8 — atpūtas soli; 9 — ziemcietis; 10 — viengadīgās puķes.

projektu, īpašu teritoriju paredzēdams atrakcijām un restorānam. Darbi tika uzsākti 1902. gada aprīlī. Daļu parka pilsētas valde iznomāja alus darītavas īpašniekam F. Šindleram. Līguma kontraktā nomniekam bija atļauts būvēt restorānu, vasaras teātri, ierīkot dejas laukumu, bet kalna galā — uzcelt kafējnicu ar skatutorni. Tas viss bija jāuzceļ triju mēnešu laikā. F. Šindleram

atļāva pārvest uz šejieni paviljonu, kas atradās iepriekš minētajā Rīgas jubilejas izstādē «Putnu pļavā».

Grīziņkalna pakājē darbojās slavenais «Apollo» teātris. Latviešu kultūras vēsturē tas ieiet kopš 1906. gada 1. janvāra, kad šeit sāka uzstāties latviešu aktieru trupa, kas komplektējās galvenokārt no 1905. gadā slēgtā Jaunā teātra aktieriem. Uz «Apollo» teātra skatuves

aktieru gaitas sākuši Tija Banga, Alfrēds Amtmanis-Briedītis, Mirdza Šmithene, Milda Brehmane-Štegele un citi.

Rakstnieks J. Grīziņš savā romānā «Vārnu ielas republika» apraksta arī izpriecas (karuseli, lejerkastes, «Čūsku rijēju», kinematogrāfu u. c.), ko Grīziņkalna parks piedāvāja mūsu gadsimta sākumā.

Parks bija izveidots uz trim terasēm. 1903. gadā pirmajā terasē atradās no «Putnu pļavas» pārvestais restorāns, dejasgrīda, teātris ar 600 vietām un lielu skatuvi, ziemas restorāns. Otrajā terasē bija iekārtots promenādes laukums un lievenis. Trešā terase vēl nebija izbūvēta, bet tur paredzēja uzcelt skatutorni 65 pēdu augstumā, kā arī mākslīgās pilsdrupas, kurās būtu ierikota kafejnīca un vīna istaba.¹ Tā dēvētajā «balagānu laukumā» darbojās dažādas atrakcijas.

Grīziņkalna smiltāja uzlabošanai tika atvesta melnzeme. 1903. gadā parkā uzcēla dārznieka un sarga māju, teritoriju pieslēdza ūdensvadam, ierīkoja ceļus un apstādījumus.

Parka teritorijā 1905. gadā notika strādnieku mītiņi. Plašākais mītiņš bija organizēts Vispārējā streika laikā — šajā mītiņā piedalījās līdz 100 000 cilvēku. No kādām 30 tribīnēm, kas bija uzceltas Grīziņkalnā, oratori runāja gan latviešu, gan krievu, vācu un lietuviešu valodā. Kā jau minēts, šo vēsturisko notikumu piemiņai parkam dots tagadējais nosaukums.

Apstādījumu iekārtošana saskaņā ar G. Kufalta projektu turpinājās līdz 1911. gadam, kad dārza ierīkošanu varēja uzskatīt par pabeigtu. Uzkalna virsotnē 1911. gadā pēc arhitekta H. Pīranga meta uzcēla mūzikas gliemēznīcu un jau 1912. gada vasarā vienu vai divas reizes nedēļā rīkoja brīvkonzertus. No Grīziņkalna virsotnes pavērās plaši skati uz Rīgas priekšpilsētām un tālajiem

¹ LCVVA, 2724. f., 2. apr., 579. arh. №, 64. lieta.

mežiem. Pēc 1905. gada revolūcijas apspiešanas parka apmeklētība bija samazinājusies un vajadzēja atlaist angažētos aktierus. Toties pirms Pirmā pasaules kara parks kļuva par apkārtējo iedzīvotāju — strādnieku iemīļotu atpūtas vietu. 1911. gadā Grīziņkalnā notikusi Krievijas rūpniecības un tirdzniecības izstāde, bet tā bijusi vāji apmeklēta.

Pirmā pasaules kara laikā nodega Šindlera uzceltās ēkas. Nekoņķais Grīziņkalns bija pārvērties par džungļiem. Tikai 20. gados saskaņā ar A. Zeidaka izstrādāto projektu bija veikti lieli parka atjaunošanas darbi, kurus pabeidza 1930. gadā. Parks ieguva pilnīgi citu izskatu. Tajā daļā, kas piekļaujas Pērnavas ielai, bija izveidotas trīs lielas terases ar platām kāpnēm. Kalna pakājē ierīkoja pastaigu ceļu (promenādi), ko iekļauj liepu aleja un norobežo platas puķu dobes. Terasēs, kur pirms Pirmā pasaules kara atradās dažādu izpriecu un balagānu ēkas, ierīkoja rozāriju un bērnu rotaļu laukumu ar peldbaseinu un bradājamo baseinu. Kalna virsotnē atradās plašs koncertlaukums. No turienes pavērās skats uz zemāk izvietotajām terasēm un tālākām dabas ainavām. Parka austrumu daļā kalna lēzenā nogāze bija klāta ar zālienu. Nogāzes pakājē nolēma ierīkot peldbaseinu ar smilšu laukumu pieaugušo atpūtai, bet nogāzē ziemā izveidot kamaniņu un slēpju trasi gan pieaugušiem, gan bērniem. Parku paredzēja izrotāt ar skulptūrām, izmantojot šim nolūkam terasu atbalsta mūrus un podestus pie kāpnēm. Pats A. Zeidaks atzina, ka 1905. gada parks formas un satura ziņā kļuvis par īpatnējāko atklāto dārzu Rīgā, jo tur prieku un veselīgu izklaidēšanos varēs gūt kā pieaugušie, tā bērni.

Parka kompozīcijā A. Zeidaks ar lielu prasmī izmantoja reljefu. Pēc viņa projektiem izbūvēja arī visus parka celtnieciskos elementus un arhitektūras mazās formas: solus, kāpnes, bradājamos baseinus u. c. 1905. gada parkā pirmo reizi

Lielās kāpnes 1905. gada parkā.

Terase 1905. gada parkā.

Klajā nogāze 1905. gada parka dienvidaustrumu daļā.

Dekoratīvā skulptūra «Lutausis» bērnu rotaļu
laukumā.

Atpūtas soli 1905. gada parkā.

Piemineklis 1905. gada cīnītājiem.

Rīgā novietoja stacionārus sekciju solus. Parka ierīkošana nav maksājusi dārgi: visus darbus desmit strādnieki veikuši triju gadu laikā. Akmeņi un citi būvmateriāli iegūti no nojaukamām mājām.

1905. gada parks stipri cietis Otrā pasaules kara laikā. Pēckara gados Rīgas pilsētas izpildu komiteja izdeva vairākus lēmumus par 1905. gada parka atjaunošanu. Bija uzstādīti atpūtas soli. Pie atbalsta mūra sienas kalna augšējā daļā pretī galvenajām kāpnēm tika piestiprināta piemiņas plāksne, kas stāsta par 1905. gada revolucionārajiem notikumiem parkā. Plāksnē ierakstīts: «Šai parkā Vispārējā oktobra politiskā streika laikā 1905. gadā notika mītiņš, kurā piedalījās simt tūkstoši cilvēku.»

Bērnu rotaļu laukumā uz atbalsta mūra uzstādīja šūnakmeņi veidotu skulptūru «Lutausis» (tēlnieks M. Šmalcs). Kalna dienvidrietumu nogāzē pie ieejas parkā no Jāņa Asara ielas 1974. gadā uzcēla pieminekli, veltītu 1905. gada revolūcijai (tēlnieks V. Albergs, arhitekti G. Lūsis-Grinbergs, L. Kraukle).

1984. gadā parkā sākās rekonstrukcijas darbi. Jaunas bērnu rotaļu iekārtas tika izbūvētas laukumā, kas atrodas blakus bradājamam baseinam kāpņu otrajā pusē.

1905. gada parka kompozīcijā A. Zeidaks, kā parasti, izmantoja gan regulārā, gan ainavu dārza kompozīcijas paņēmienus. Pārsvarā regulāri risināta parka daļa Pērnavas ielas pusē, toties citās parka daļās ceļu trasējums, krūmu un koku grupu stādījumi veidoti ainaviski.

1905. gada parkā nav lielas koku un krūmu dažādības, kā tas ir Rīgas centrālās daļas apstādījumos. Tomēr šeit bez pazīstamākām vietējo un svešzemju koku sugām aug arī retāk sastopamas, piemēram, ogu ize, lodveida rietumu tūja, trejdaivu mandele, asinssarkanā vilkābele, lielziedu kokveida hortenzija, trejlapu pteleja u. c. Tāpat kā citos

Rīgas parkos, zināmu kontrastu zaļajā krāsū gammā ienes rietumu tūjas, kas izdalās uz gaišāko lapu koku fona.

Tagad koki ir izauguši lieli, sakuplojuši, parku iekļauj apbūvē. No kalna augstākās vietas nav vairs pārrēdzama apkārtnē. Tāpēc šodien izcilu nozīmi iegūst parka iekšējo ainavu veidošana.

1905. gada parkā turpat 40 gadus — no 1932. gada līdz 1971. gadam — strādāja dārznieks Kārlis Ozols — rožu audzēšanas speciālists. 90 gadu vecumā viņš aizgāja pensijā, bet 1981. gadā — savā simtajā dzīves gadā — aizgāja aizsaulē. Kopš 1922. gada līdz 1932. gadam Kārlis Ozols piedalījās arī Raiņa kapu izveidē.

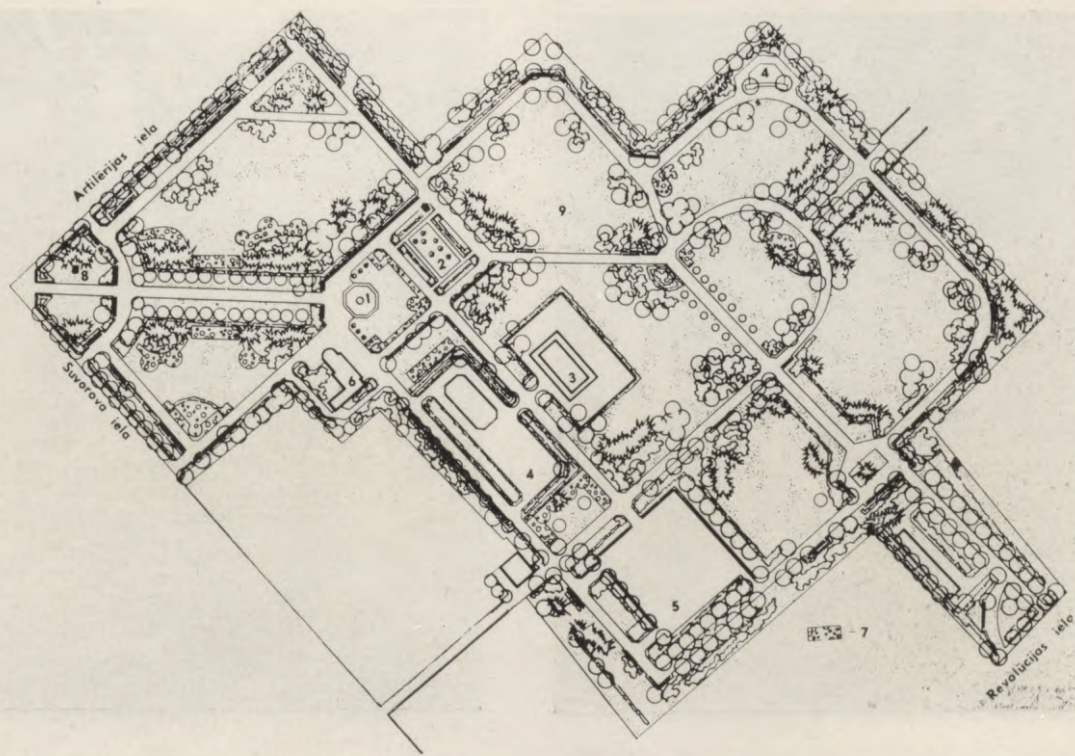
1905. gada parka platība — 10,4 ha.

ZIEDOŅA DĀRZS

Ar savu plānojumu un apstādījumu telpisko risinājumu Ziedoņa dārzs izraisīja lielu interesi un izpelnījās daudz atzinīgu vārdu, jo pirmo reizi Rīgā parka ierīkošanai izmantoja — turklāt ļoti veiksmīgi — teritoriju dzīvojamo namu kvartālā (dārzs atrodas pie Suvorova un Artilērijas ielām).

1935. gadā šajā vietā nojauca vecās koka ēkas, likvidēja dārzniecību un topošā parka teritorijai vēl pievienoja brīvo neapbūvēto laukumu. Saskaņā ar A. Zeidaka projektu ierīkoja jaunu dārzu. Tā iekārtošanā piedalījies arī A. Zeidaka palīgs — dendrologs K. Barons. Darbi turpinājās no 1937. līdz 1939. gadam. Nosaukumu dārzam devis pats A. Zeidaks.

Ziedoņa dārza plānojumā un telpiskā risinājumā izmantoti, kā tas raksturīgi A. Zeidakam, gan regulārā, gan ainavu parka kompozīcijas paņēmieni. Dārzā izveidoti taisni ceļi ar noapaļotiem pagriezieniem, plaši zāieni, lielas ziemciešu dobes. Koki un krūmi izvietoti rindās gar ceļiem vai arī brīvos grupējumos zālieņu malās. No ceļiem, kas

Ziedoņa dārza plānojuma shēma (ap 1983. g.): 1 — strūklaka; 2 — rozārijs; 3 — bradājamais baseins; 4 — rotaļu laukums; 5 — asfaltēts laukums; 6 — bērnu pedāļmašīnu iznomāšanas punkts un labiercību telpas; 7 — ziemciešu dobes; 8 — pieminēklis A. Čakam; 9 — dekoratīva skulptūra «Mātes sirds».

paredzēti mierīgai pastaigai un kuru malās izvietoti atpūtas soli, paveras skati uz dārza gleznainajām ainavām.

Dārza kompozīcijā nav iesaistīta apkārtējā visai nepievilcīgā apbūve, to aizklāj gan augstāku krūmu grupu stādījumi, gan piramidālās papeles. Galveno ieejas ceļu parkā, kas sākas Suvorova un Artilērijas ielu stūrī, veido cilindroidīgi cirtu Holandes liepu aleja, kuras perspektīvu noslēdz strūklaka (tēlniece M. Lange, arhitekts V. Zaķis). Laukums ar strūklaku un rozāriju veido dārza kompozīcijas centru. Laukumu, kura malās izvietoti atpūtas soli, savukārt ietver liepu rindu stādījumi,

kas to atdala no pārējās dārza teritorijas. Turpat atrodas paviljons (arhitekts A. Kalniņš), kas iekļaujas šīs dārza daļas kopējā ansablī. Pašreiz paviljonā iekārtots bērnu rotaļu mašīnu nomas punkts.

Brīvā konfigurācijā veidotās lielās ziemciešu dobes novietotas zālienu malās. Fonu šīm dobēm veido gan egļu, gan priežu, gan tūju un citu koku krāsu un formu kontrasti, lai spilgtāk akcentētu katras augu grupas savdabīgumu.

Ceļu stūrī ir «nostiprināti» ar brīvām vai cirtām krūmu grupām, kā arī ar ziemciešu stādījumiem. No pārējiem Rīgas parkiem Ziedoņa dārzs atšķiras ar

Strūklaka Ziedoņa dārzā noslēdz galvenās ieejas perspektīvu.

Ziedoņa dārzam raksturīgi plaši zālieni ar vienas sugas koku un krūmu grupām.

Krāsu un formu kontrasti Ziedoņa dārza apstādījumos.

Piemineklis Aleksandram Čakam Ziedoņa dārzā.
Ziedoņa dārzā zied kurpītes, kas harmonē ar
aso egļu zilgano nokrāsu.

Dekoratīvā skulptūra «Mātes sirds» Ziedoņa
dārzā.

lielākām vienas sugas koku un krūmu grupām. Šādas grupas veidotas no asām eglēm (sudrabzilganā forma), Kanādas eglēm, bērziem, lapeglēm, ozoliem u. c. Pavasarī — ziedu laikā glezni uz citu koku fona izdalās baltā robīnija, alpu zeltlietus. Dārzu rotā liela krokoto rožu grupa, kas īpaši izceļas uz gaiši zaļā zāliena un tumši zaļo egļu fona.

A. Zeidaks, rekonstruējot vecos un iekārtojot jaunus parkus, vienmēr paredzēja vietu bērnu rotaļu laukumiem. Arī Ziedoņa dārzā ierīkots bradājamais baseins bērniem un pretī tam — smilšu laukums ar dažādiem vingrošanas rīkiem un šūpolēm. Abus laukumus no visām pusēm norobežo apstādījumi. Ziedoņa dārzā bijusi arī mūzikas estrāde, kas nozaga 1949. gadā un pēc tam vairs netika atjaunota. Bijušo estrādes laukumu izmanto sporta spēlēm un atrakcijām, bet ziemā — kā slidotavu.

1977. gada pavasarī Ziedoņa dārza rozāriju rekonstruēja, pilnībā saglabājot cirtu klinteņu dzīvzogu. Cildenās rozes iestādītas kvadrātveida (3×3) dobēs, ko iekļauj betona plāksņu celiņi. Šāds rozārija plānojums ir visai izplatīts.

Pēdējā laikā Ziedoņa dārzu papildināja ar skulptūrām. Pie galvenās ieejas dārzā atrodas dzejnieka Aleksandra Čaka skulpturālais portrets (tēlniece L. Žurgina, arhitekts O. Ostenbergs). Dārza dziļumā skaistā pļaviņā novietota sarkanīgā granītā cirstā dekoratīvā skulptūra «Mātes sirds» (tēlniece E. Leimane, arhitekts J. Paegle).

Dārza dendroloģiskais sastāvs ir ļoti bagāts — tur iestādītas 9 vietējo kokaugu sugas un apmēram 50 svešzemju sugas, to vidū arī mazāk izplatītas — lielziedu divirbuļu pildītā vilkābele, Veimuta priede, konusveida rietumu tūja, u. c. Vēl 50. gadu sākumā dārzā auga lielākas grupas parasto egļu, kuras tomēr nespēja panest pilsētas gaisa piesārņotību un iznīka. To vietā iestādīja izturīgākas asās egles.

Dārza platība — 6,5 ha.

MASKAVAS DĀRZS

Maskavas dārzu (atrodas Maskavas un Balvu ielu stūrī) sāka ierīkot mūsu gadsimta 30. gadu beigās.

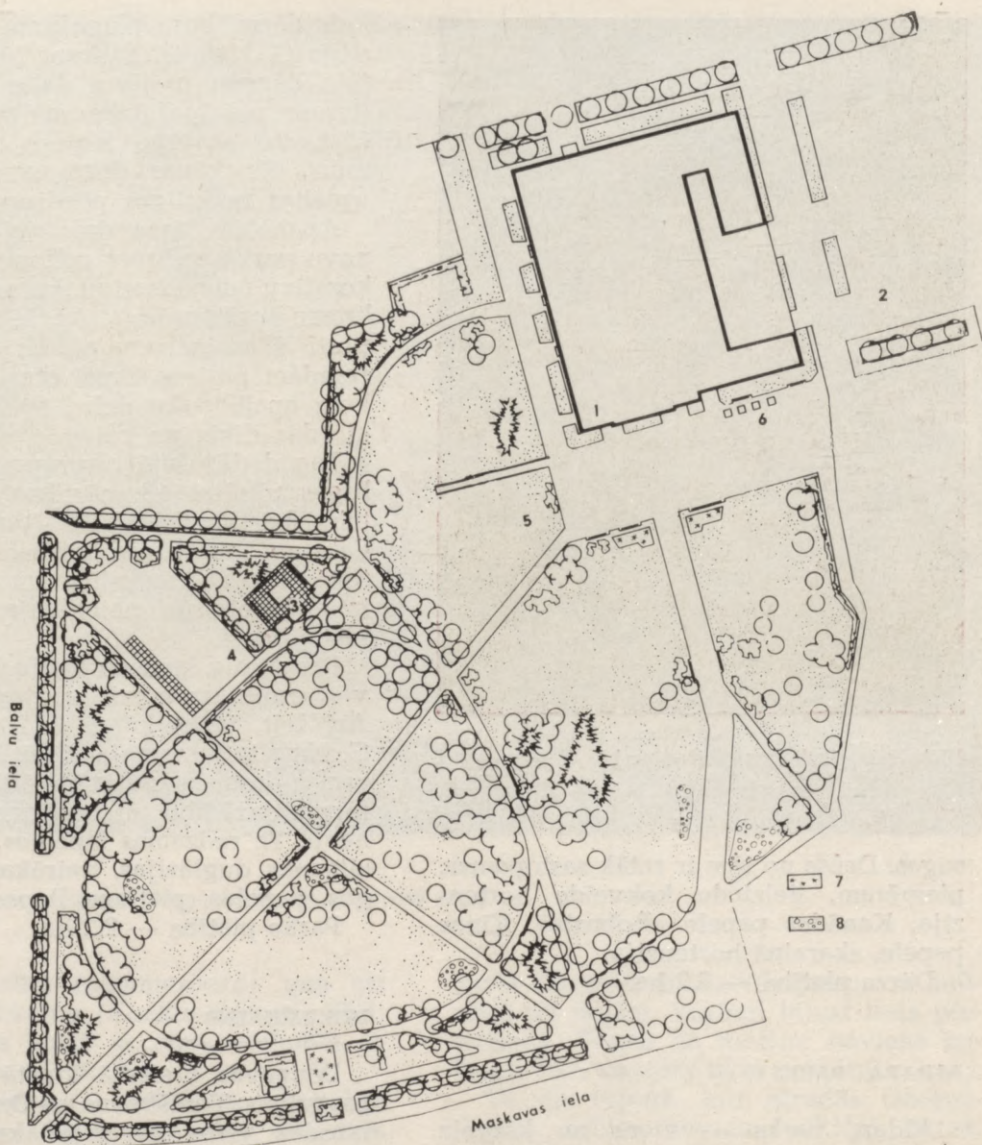
1937. gadā Rīgas pilsētas valde apstiprināja A. Zeidaka izstrādāto projektu atklātā dārza izveidošanai Balvu un Latgales (tagad — Maskavas) ielu stūrī, neapbūvētā laukumā bijušās dārzniecības vietā. Projektā dārza platība bija 9,5 ha. Arī šeit, tāpat kā Ziedoņa dārzā, A. Zeidaks bija paredzējis plašus zālienus, kur varētu sauloties, bradājamo baseinu un rotaļu laukumu bērniem. Kalna ielas pusē bija iecerēta liela strūklaka ar ūdensbaseinu 16 m diametrā. Balvu ielas malā — parka klusākajā stūrītī — paredzēja izveidot koncertlaukumu ar mūzikas estrādi.

Arī šajā projektā A. Zeidaks izmantoja daudzus regulārā dārza kompozīcijas elementus — koku rindu stādījumus, cirtus dzīvžogus, taisnus ceļus, bet parka iekšējā daļā — plašus zālienus, to malās, it īpaši ceļu sadures vietā, izvietodams brīvas koku un krūmu grupas.

Pirmie ceļi bija izveidoti gar Latgales un Balvu ielām. 1939. gada pavasarī dārzā iestādīja 92 dažādus lapu kokus un 1578 ziedu krūmus. Pirms kara bija ierīkots arī bradājamais baseins.

Līdz Lielajam Tēvijas karam dārza projektu nespēja pilnībā realizēt. Pēc kara dārza labiekārtošana turpinājās. Kara laikā daudzi kociņi iznīka, bet lielais zāliens bija pārvērties par nekoptu futbola laukumu. Lai šo laukumu likvidētu, dārza vidējā daļā iestādīja koku grupas.

1965. gadā Maskavas dārza teritorijā uzbūvēja Sporta manēžu (arhitekti V. Mellenbergs, E. Ābuls, inženieris A. Lisovskis) 3500—5000 skatītājiem, kā arī iekārtoja autotransporta stāvvietu un galveno gājēju ceļu no Maskavas ielas puses. Apstādījumus šajā dārza pusē daļēji rekonstruēja, bet manēžas apkārtni

Maskavas dārza plānojuma shēma (ap 1980. gadu): 1 — Rīgas sporta manēža; 2 — autostāvvietā; 3 — bērnu rotaļu laukums; 4 — atrakcijas; 5 — laukums; 6 — pārvietojamas puķu kastes; 7 — viengadīgo puķu stādījumi; 8 — ziemciešu puķu stādījumi.

labiekārtoja. Ceļu tīklu mainīja saskaņā ar K. Barona priekšlikumu.

Sakarā ar manēžas celtniecību Maskavas dārzs ieguva jaunu saturu un arī citu raksturu, kļūdams par vērienīgi

izkārtotu apzaļumotu teritoriju lielas sabiedriskās ēkas priekšā.

Dārza apstādījumos dominē Holandes liepu stādījumi. Te aug apmēram 30 svešzemju un 9 vietējās koku un krūmu

Mākslīgās pilsdrupas Aldara parkā.

sugas. Dažas no tām ir retāk sastopamas, piemēram, lielziedu kokveida hortenzija, Kanādas papele «Robusta», Ķīnas papele, skarainā hortenzija.

Dārza platība — 6,2 ha.

ALDARA PARKS

Aldara parks — viens no kādreiz slēgtajiem parkiem — atrodas Sarkan-daugavā starp Tvaika, Gaujienas, Zāģeru ielām un dzelzceļu. Savulaik tas piederēja 1865. gadā dibinātās alus darītavas «Valdšleißen» (*Waldschlösschen*) īpašniekam. 1880. gadā šo alus darītavu nopircis inženieris ķīmiķis Adolfs Boingners, kurš 1898. gadā uzcēlis šeit vienu no skaistākajām Rīgas savrupmājām. Ap māju bija ierīkots

liels dārzs, kura plānojumu bija izstrādājis G. Kufalts. Saskaņā ar vietas reljefu dārzam ir divas daļas — augšējā (terase pie īpašnieka mājas) un apakšējā, ko savieno kāpnes un atbalsta mūri. Uz kāpas dārza augstākā daļā uzceltas mākslīgas pilsdrupas.

Apakšējā dārza daļa veidota kā ainavu parks ar brīvu celiņu tiklu un dekoratīvu ūdensbaseinu, kuram ir dabiska krastu konfigurācija. Augšējā dārza daļā pretī ēkas galvenajai ieejai izveidots regulārs parters. Pretī otrai ieejai ierīkota apaļa puķu dobe. Parka lejasdaļā atrodas dīķis un rotunda.

Tagad bijušajā savrupmājā atrodas Rīgas pilsētas 13. pārtikas rūpniecības tehniskās skolas filiāle. Parka regulārā daļa ap ēku ir norobežota ar žogu, arī teritorija ap mākslīgajām pilsdrupām ir nožogota un neiekļaujas parka atklātajā daļā.

Parkā aug lapu un skuju koki — kļavas, ozoli, āra bērzi, priedes, egles u. c. Arī šeit, tāpat kā citos Rīgas parkos, G. Kufalts ierosināja stādīt daudz svešzemju koku sugu, tādējādi papildinot formu dažādību un bagātinot parka ainavu. Te redzamas lapegles, asās egles, zilganās duglāzijas, vairākas kļavu sugas, papeles, platlapu liepas u. c.

Parka platība — 2,2 ha.

DZEGUŽKALNS

Daugavas kreisajā krastā starp Daugavgrīvas, Tereškovas un Dzegužu ielām atrodas viens no skaistākajiem Rīgas parkiem — Dzegužkalns. Nelīdzenais teritorijas reljefs, tālie skati, kas paveras no kalna virsotnes, vasarā ar zālienu, bet ziemā — ar sniegu klātās nogāzes piešķir parkam īpašu pievilcību. Dzegužkalna augstums — 28 m virs jūras līmeņa. Tā ir augstākā vieta Rīgā. Domājams, ka nosaukumu «Dzegužkalns» parks ieguvis no Dzegužu māju nosaukuma. Vācu valodā šo kalnu sauca

Skats uz Rīgu no Dzegužkalna. 19. gs. pirmā puse.

par Jērukalnu (*Lämmerberg*), gan arī par Dzegužkalnu (*Kuckucksberg*). 1701. gadā Rīgas kartē šī vieta atzīmēta ar nosaukumu Jērukalns.

Dzegužkalnam pieklāvās vairākas rūpnīcas — Ilguciema alus darītava, krāsu fabrika «Casella». Tas bija strādnieku rajons.

A. Blūmenbahs atzīmē, ka Dzegužkalns (Jērukalns) bija apaudzis ar nelielu priežu mežu. Svētdienās tur brīvā dabā atpūtusies «vienkāršā» publika.¹ Ar laiku dažādas biedrības sāka orga-

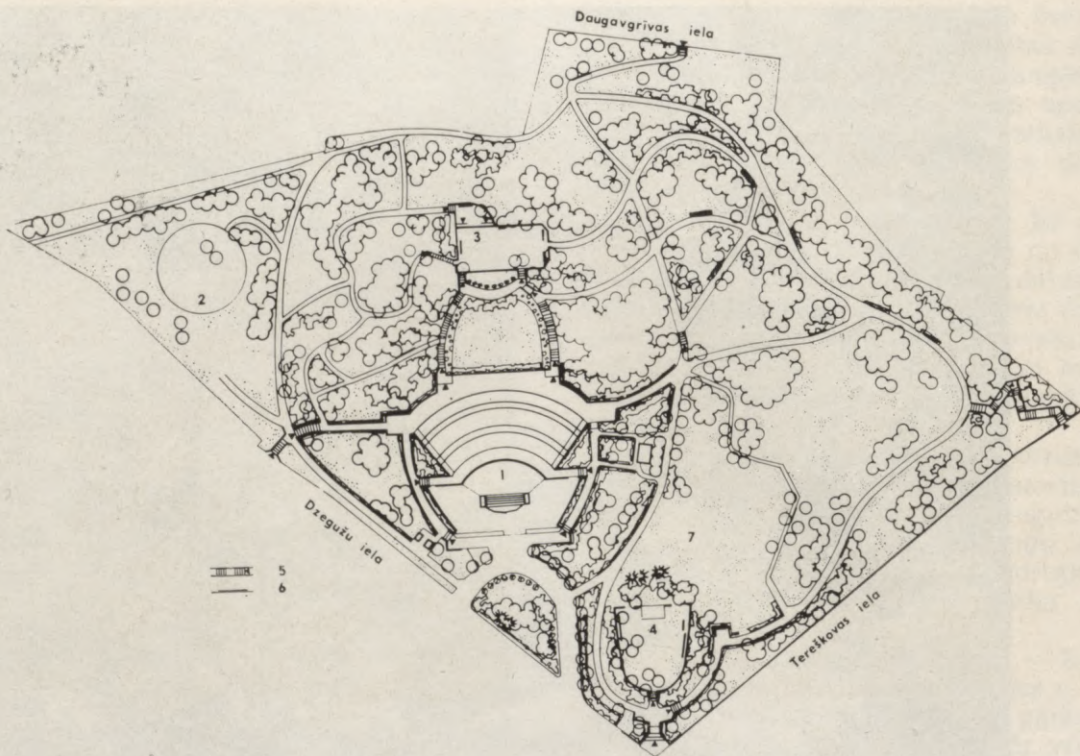
nizēt Dzegužkalnā sarīkojumus ar mūziku un dejām, kuriem bijusi liela piekrišana. Tomēr šo mežņu neviens nekopa, tika novākti tikai nokaltušie koki.

Tā kā rajonā, kur atradās Dzegužkalns, nebija neviena atklātā dārza, pilsētas valde nolēma to pārveidot par sabiedrisku parku.¹ 1893. gadā G. Kulfalts izstrādāja jaunā parka projektu.

Dārzu pārvalde Dzegužkalna parka iekārtošanu uzsāka 1900. gadā — vispirms tajā daļā, kas piekļaujas Daugavgrīvas ielai. Tur ierīkoja ieejas ceļu un

¹ Blumenbach A. Zur Geschichte..., S. 76—78.

¹ LPSR CVVA, 2770. f., 1. apr., 19. lieta, 3. lp.

Dzegužkalna parka plānojuma shēma (ap 1982. g.): 1 — estrāde un skatītāju vietas; 2 — aleju laukums; 3 — atpūtas laukums; 4 — bērnu rotaļu laukums; 5 — kāpnes; 6 — atpūtas soli; 7 — Pionieru ugunsкура vieta.

apstādīja kalna nogāzi. Milzīgs darbs tika ieguldīts, lai uzlabotu augsni un saglabātu tās mitrumu (no Spilves pļavām ņēma virsējo augsnes kārtu un veda uz Dzegužkalnu, mitruma saglabāšanai lietoja daudz kūdras). Pirms Pirmā pasaules kara izstrādāja projektu ūdensvada ierīkošanai (tas bija domāts dārza laistīšanai).

1911. gadā kalns jau bija labi iekopts: nostiprināti celiņi, izveidoti apstādījumi, kurus labprāt apmeklēja ne vien tuvākās apkārtnes iedzīvotāji, bet arī pilsētnieki. No Dzegužkalna toreiz varēja saskatīt Rīgas torņus, ostu, Ķeizardārzu, Sarkandaugavu, Bolderājas smilšu kalnus, Torņakalnu, Zasuļauku. Pilsētas

valde atļāva uzcelt parkā paviljonu atspirdzinošiem dzērieniem. Ar laiku kalna galā ierīkoja arī mazu kafijas paviljonu, bet nogāzes pakājē uzcēla diezgan primitīvu mūzikas estrādi, kur vasaras svētdienās notika kareivju orķestra brīvkoncerti.

Laikā starp abiem pasaules kariem parku veidoja tālāk A. Zeidakā vadībā. Darbi īpaši izvērsās 30. gados, līdz tam maz kas tika darīts. 1924. gadā parkā atļāva uzstādīt karuseli.

Dzegužkalna parkā, tāpat kā citos Rīgas parkos, izmantoti gan ainavu, gan regulārā dārza kompozīcijas paņēmieni. Parkā ir gan koku un krūmu grupējumi gar zālienu malām, gan cirtpi dzīvžogi,

Dzegužkalnā daudz kāpņu un atbalsta mūru.
Skatītāju vietas Dzegužkalna nogāzē.
Pionieru ugunsкура vieta Dzegužkalna plāviņā.

Pavasaris Dzegužkalna parkā.

Ar zālienu klātā nogāze Dzegužkalna parkā.

gan cirptu dzīvzogu grupējumi. Dzīvzogi un cirptās krūmu grupas izvietotas galvenokārt kalna piekājē pie ieejas parkā no Dzegužu ielas puses. Kalna augšējā daļā stādījumi atgādina dabiska meža nostūri. Parkā bagātīgi izmantoti ainavu arhitektūras elementi — atbalsta sienas, kāpnes. Ainavu skaistuma ziņā Dzegužkalna parks ir viena no visizteiksmīgākajām vietām Rīgā.

Tuvākajos gados paredzēts rekonstruēt Dzegužkalnu, pievienojot klāt 1907. gadā slēgtās kapsētas (tā bija visvecākā kapsēta Pārdaugavā, atklāta 17. gs.) teritoriju un izveidojot vienotu ansambli.

1940. gadā, kad Latvijā atjaunoja padomju varu, Dzegužkalnā tika iedegts viens no pirmajiem pionieru uguns-

kuriem Rīgā. Šī notikuma atcerei 1982. gadā Dzegužkalna lielākās nogāzes pakājē izveidota pionieru ugunsкура vieta (arhitekts A. Bisenieks).

Dzegužkalnā aug ap piecpadsmit vietējo kokaugu sugu, kā arī republikā aizsargājamais Zviedrijas pīlādzis. Skolotājs J. Mežsēta kādreiz stāstīja, ka te bijusi lielākā lauku kļavu audze Rīgā, bet aukstajās ziemās koki izsaluši. Šeit daudz arī svešzemju koku un krūmu, kas papildina un bagātina parka ainavu un padara to interesantāku arī no dendroloģiskā viedokļa. Parkā aug Rīgas apstādījumos reti sastopamais baltsārtais Tatārijas sausserdis, parastā līcija, sirmā spireja u. c. Pavasarī koši zied ceriņi un daudziedu klintenes.

Parka platība — 6,4 ha.

ARKĀDIJAS PARKS

Arkādijas parks atrodas Pārdaugavā, Torņakalnā starp dzelzceļu, O. Vācieša un F. Brīvzemnieka ielām.

Sākotnēji šo parku sauca par Torņakalna parku. 1910. gadā kāds toreizējā Torņakalna parka restorāna nomnieks parku patvaļīgi pārdēvējis par Arkādiju. (Arkādija — kalnains novads Senajā Grieķijā. Teika stāsta, ka šajā novadā mitusi laimīga mednieku un ganu tauta. Idilliskajā dzejā par Arkādiju sauca gleznainus, pieticīgus un laimīgus zemes stūrīšus. Laikam tādēļ Torņakalna parku arī sāka dēvēt par Arkādiju. Šis nosaukums saglabājies līdz mūsdienām.)

Teritoriju Torņakalna parka ierīkošanai Rīgas pilsētas valde ieguva 1896. gadā. Agrāk tā piederējusi vairākiem īpašniekiem. 1852. gadā šo zemes gabalu savā īpašumā ieguva ģenerālkonsuls H. K. Vērmanis, kurš uz augstas kāpas uzcēla sev dzīvojamo māju ar palīgēkām, ierīkoja skaistu dārzu, uzbūvēja siltumnīcu (tajā augušas palmas, reti tropiski augi, vīnogas, aprikozes, firziķi u. c.). Pēc Vērmaņa nāves dārza īpašnieki mainījušies. 1885. gadā to ieguva A. Kleins un peļņas nolūkā ierīkoja dārzā teātri, bumbotavu un citas izpriecas. Par izpriecu vietu pārvērstais dārzs tautā bija iesaukts arī par Kleina parku. Tomēr cerētos ienākumus tas nedeķa. Kā raksta G. Kufalts, Kleina parks pārvērtās par «alus dārzu».¹

1896. gadā parks nonāca pilsētas īpašumā. Toreiz Torņakalnā nebija neviena atklātā dārza, tāpēc pilsētas valde uzdeva Dārzu pārvaldei ierīkot šādu dārzu Kleina parka vietā. Sākās enerģisks darbs. Parkā salaboja ēkas un žogus, uzcēla māju dārzniekam un sargam. Lai gūtu ienākumus parka tālākai izveidošanai, to iznomāja kādai alus darītavai, kas peļņas nolūkā te iekārtoja

¹ Kuphaldt G, Thorensberger Park. — Riga und seine Bauten. R., 1903, S. 313.

Thorensberger-Stadtpark

G. Kuphaldt.

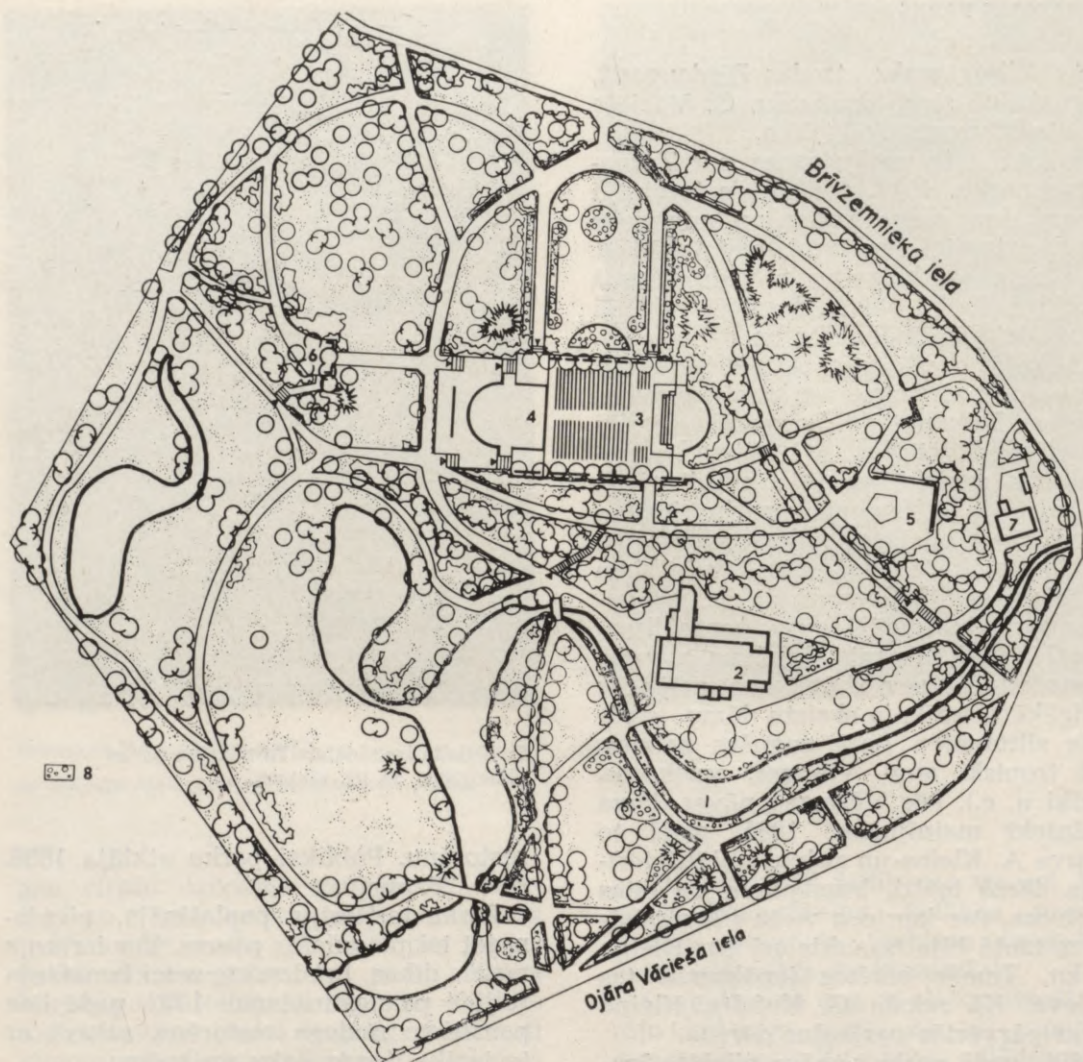
G. Kufalta izstrādātais Torņakalna parka plānojums. 20. gs. sākums.

restorānu. Publikai parku atklāja 1898. gada 26. aprīlī.

Parka teritoriju paplašināja, pievienojot tai piegulošās pļavas. Tur ierīkoja mazus dīkus, bet izrakto zemi izmantoja reljefa paaugstināšanai. 1902. gadā līdz pamatiem nodega restorāns, sakarā ar to iznīka daudz koku un krūmu.

G. Kufalts bija izstrādājis Torņakalna parka plānu, kurā bija paredzēts mainīt Marijas sudmalu upītes (Mārupītes) gultni un izvest to cauri parkam. Mārupīte toreiz tecēja gandrīz paralēli Altonavas ielai. Upītes gultni bija nepieciešams mainīt tādēļ, ka sakarā ar tramvaja līnijas ierīkošanu Altonavas iela bija jāpaplašina.¹ Pilsētas valde šo ideju

¹ Rigas Parkanlagen. Georg Kuphaldt über sein Werk. — Rigasche Rundschau, 1925, № 110.

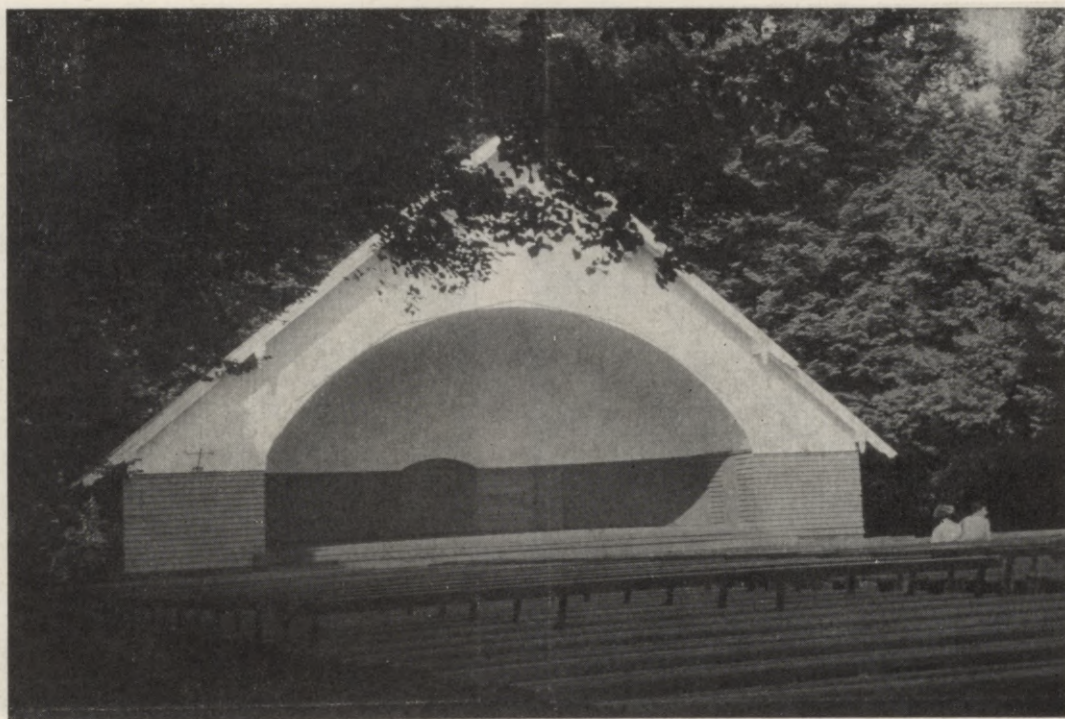

Arkādijas parka plānojuma shēma (ap 1980. g.): — 1 — Mārupīte; 2 — kinoteātris «Arkādija»; 3 — mūzikas estrāde; 4 — deju laukums; 5 — bērnu rotaļu laukums; 6 — atpūtas laukums; 7 — dārza apkalpes ēka; 8 — ziemciešu puķu stādījumi.

atbalstīja un piešķīra līdzekļus tās realizācijai. Upīti gar restorānu ievadīja parka centrālajā daļā, dažās vietās paplašināja, ierīkoja mazas kaskādes un nelielu ūdenskritumu. Līdz ar to nelielā upīte kļuva par vienu no skaistākajiem parka ainavas elementiem. Turpinājās

parka izkopšana: pie ūdenskrituma izvietoja akmeņus, nostiprināja zālienus, iestādīja krūmus un vītēnaugus. Lai nosargātu kokus no zemes uzbēruma, kas radās, rokot diķus, ap tiem izveidoja atbalsta sienas.

1905. gadā parkam pievienoja lielāku

Mūzikas estrāde Arkādijas parkā.

gruntsgabalu pie tagadējās F. Brīvzemnieka ielas. G. Kufalta izstrādātā plānā var redzēt, ka parkā bijuši septiņi tiltiņi un septiņas celtnes. Kalna galā, kā jau teikts, atradās dzīvojamā ēka, lejasdaļā — restorāns, šautuve un bumbotava, mūzikas paviljons, mazais (apaļais) paviljons pie vārtiem, kā arī dārznieka un sarga māja. Torņakalna parku G. Kufalts projektējis kā ainavu dārzu, bet simetriski veidotus apstādījumus viņš paredzējis kalna galā pie dzīvojamās ēkas, kura, pēc plāna spriežot, tāpat bijusi simetriski risināta. Arī tagad šajā vietā saglabāts regulārs plānojums.

Jāatzīmē, ka restorāna ēka otrreiz degusi 1908. gadā. No jauna uzcelta 1910. gadā, tā, pārveidota un pārbūvēta, stāv vēl šodien, jau kā kinoteātris.

Lai parka nomātājs varētu ņemt ieejas maksu par atsevišķiem uzvedumiem vai koncertiem, bet publika tanī pašā laikā parku brīvi apmeklēt, restorānam piegulošo parka daļu atdalīja ar drāšu žogu. Tādējādi parkam bija it kā divas daļas — atklātā un dažkārt arī slēgtā daļa.

Arkādijas parka iekārtošanu pabeidza 1911. gadā. Tālaika presē rakstīts, ka lieli nopelni te bijuši Mārtiņam Ropmanam — tehnisko darbu vadītājam.¹

Mūsu gadsimta sākumā Arkādijā izveidoja jaunus apstādījumus, izremontēja ēkas. Parks kļuva par iemīļotu atpūtas vietu: tur svētkus rīkoja gan

¹ Lasmanis F. Mārtiņš Ropmans. — Rīgas Dārzkopju biedrības gadagrāmata. R., 1913, 14. l. burtņica, 112.—113. lpp.

Ūdenskritums Arkādijas parkā.

Mārupīte Arkādijas parkā.

labdarības, gan ugunsdzēsēju, gan mūzikas un dziedāšanas biedrības. Tur sviņēti Līgo svētki, puķu, bērnu un jaunatnes svētki, rīkotas teātra brīvdabas izrādes, koncerti. Svētkos bijusi arī krāšņa uguņošana, sacensības ar godalgām, rotaļas. Uz parka estrādes notikuši arī varietē priekšnesumi.

Pirmā pasaules kara laikā parks tika stipri izpostīts, jo tur bija apmetušies bēgļi ar saviem mājlopiem.

20. un 30. gados Arkādijas parks bija viens no skaistākajiem Rīgas parkiem. 1924. gadā rakstīts, ka košuma ziņā to pārspēj vienīgi Vērmanes dārzs. Dārzu pārvalde sāka parku pārveidot 1926. un 1927. gadā pēc A. Zeidaka ieceres. Šajā laikā pēc arhitekta P. Kundziņa projekta uzbūvēja mūzikas gliemežnicu un ierī-

koja plašu terasveida koncertlaukumu, atbalsta sienas, kāpnes. No koncertlaukuma pavērās skaists, vērienīgs skats uz parka lejasdaļu un Rīgas torņiem. Atjaunoja arī ceļus, zālienus un stādījumus, ierīkoja plašas ziemciešu dobes. Kaut arī Arkādijas parks bija viens no raksturīgākajiem ainavu dārziem, tomēr šeit saskaņā ar A. Zeidaka ieceri bija daudz regulārā dārza elementu: cirtīti dzīvžogi, blakus estrādes laukumam — regulārs parters, koku rindu stādījumi. Īpaši rūpīgi uzkopa parku gar toreizējo Altonavas ielu, jo šeit apstādījumi bija pārvērtušies par «džungļiem». Agrākā koncertlaukuma un mūzikas estrādes vietā pie Altonavas ielas parādījās ziedu laukumi. Nojauca arī žogu, kas dārzu šķīra no Altonavas ielas, atklājot

Hostu stādījumi Arkādijas parkā.

Rudens krāsainība Arkādijas parkā.

parku gājēju skatam. Restorāna vietā ierīkoja piena paviljonu, «kur var no-
garšot Arkādijas šniceli, klausoties
ūdenskrituma šalkoņu». Parka augšējā
daļā iekārtoja bērnu rotaļu laukumu.

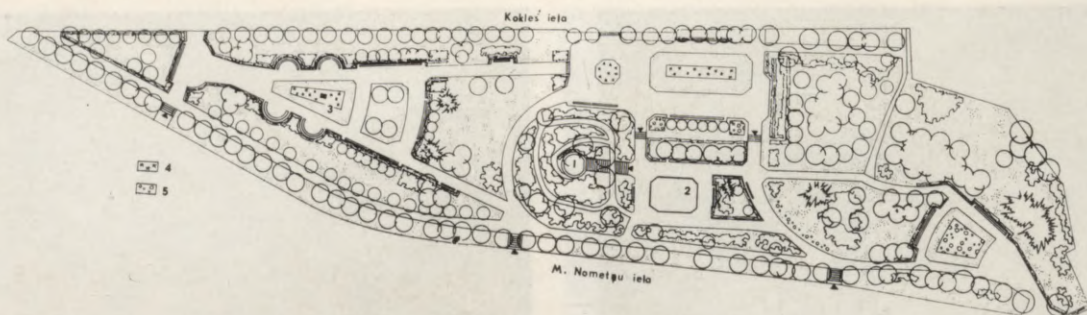
Pēc Lielā Tēvijas kara parku papildināja ar jauniem stādījumiem. Kādreizējā restorāna ēku pārbūvēja par kinoteātri «Arkādija» ar 420 skatītāju vietām. To atvēra 1958. gadā. Parkā ir arī deju laukums ar nelielu estrādi.

Arkādijas parks ir viens no raksturīgākajiem ainavu parkiem Rīgā. Tas daļēji ierīkots uz kāpas. Vairāklīmeņu zemes reljefs dod lielas iespējas ainavu dažādošanai, perspektīvu un skatpunktu veidošanai utt. Parka ainavu bagātina prasmīgi izmantotais vietas reljefs, ūdeņi, gleznainās ziemciešu dobes

un koku grupas, kā arī dažādi tiltiņi un kāpnes.

Parka lejasdaļā, kur tek Mārupīte, puķu stādījumi izkārtoti brīvos grupējumos, turklāt puķes izvēlētas saskaņā ar šīs vietas ekoloģiskajām īpatnībām. Dīķu krastmalas apvij hostu jeb fuksiju virknes, tur aug arī vītola vējmietiņi, īrisi, bet lielā ziemciešu dobē — milzu pīpenes, Sibīrijas īrisi u. c. Vasaras vidū šeit dominē astilbes dažādās pasteltoņu nokrāsās.

Augšējā parka daļā, kur kopējā kompozīcijā iekļauti vairāki regulāri elementi (koncertlaukums, liepu rindas, parters u. c.), puķu dobes risinātas stingrākās formās. Arī puķu sortiments ir citāds: te dominē vienkāršā monarda, Kanādas zeltslotiņa, izskatīgie laimiņi.

Mazā Arkādijas dārza plānojuma shēma (ap 1950. g.): 1 — atpūtas vieta uzkalniņā; 2 — smilšu kaste mazbērnu rotaļām; 3 — pieminekļi padomju karavīriem; 4 — viengadīgo puķu stādījumi; 5 — ziemciešu puķu stādījumi.

Jebkura parka ainavas veidošanā īpaša nozīme ir kokiem. Arkādijas parkā gar diķiem — mitrākās vietās — kā nepārveidotā dabā aug melnalkšņi, ievas, blīgzņas, zeltzaru nokarenie vītoli. Atsevišķi stāvošie baltie vītoli un ozoli lieliski izdalās uz pārējo koku zaļās lapotnes fona. Kalna augšējā daļā aug tūjas un zilās duglāzijas, kas nokrāsu ziņā asi kontrastē ar lapu kokiem. Nogāzes apaudzētas ar Alpu jānogām, kas labi panes noēnojumu. Izteiksmīgs ir augstais atbalsta mūris, kuru noklāj pieclapu mežvītenis. Apaļo atpūtas laukumu, tāpat kā senajos muižu parkos, ietver vecas, stalti noaugušas liepas.

Arī mūsdienās Arkādijas parks ir rīdzinieku iemīļota atpūtas vieta. Te notiek brīvdabas teātra izrādes, kas pulcē daudz skatītāju.

Parka platība — 6,2 ha.

MAZĀS ARKĀDIJAS DĀRZS

Pēc Lielā Tēvijas kara vairāki privātie vai rūpnīcu dārzi kādreizējās Rīgas nomalēs kļuva visiem pieejami.

Viena no tādām atpūtas vietām ir Mazais Arkādijas dārzs, kas atrodas pretī Arkādijas parkam starp Mazo Nometņu, Ojāra Vācieša un Kokles ielām. Agrāk tas piederēja Latvijas Lauksaim-

niecības akadēmijas profesoram P. Dellem, kurš pirmskara gados ierīkoja šeit punduraugļkoku dārzu. (Ar laiku kociņi gan iznīka.) 1950. gadā dārzs kļuva par atklātu atpūtas vietu.

Dārza pārveidošanas projektu izstrādājis arhitekts P. Seleckis, saglabādams mākslīgi uzbūvēto kalniņu un izveidodams divas terases. Zemākajā terasē pie Kokles ielas izveidots laukums ar lielu regulāru puķu dobi. Dārza plānojumā ir daudz simetriski risinātu stādījumu ar uzsvētu simetriju asi un rindveida koku un krūmu sakārtojums.

Mazajā Arkādijas dārzā, kura teritorija nav liela, aug vairāk nekā 30 kokaugu sugas, to vidū — lielās kļavas, Holandes liepas, ozoli, baltās robīnijas un arī skuju koki, piemēram, zilās duglāzijas, asās egles, tūjas un citi.

Ar savu zaļo audzi dārzs saista vienā kompleksā Arkādijas un Uzvaras parkus.

Dārza platība — 1,40 ha.

MĀRAS EZERA APSTĀDIJUMI

Viena no gleznainākajām vietām Rīgā ir Māras ezera apkārtnē. Ezers — parasti saukts arī par Māras diķi — atrodas Pārdaugavā starp Mārupes, Ojāra Vācieša un M. Nometņu ielām. Māras

Mārupītes ieteka Māras ezerā.

Skats uz Māras ezera pretējā krasta
apstādījumiem.

Vareni vītoli aug Māras ezera krastā.

ezers ar Māras dzirnavām arhīva dokumentos minēts jau 13. gadsimtā. Dzirnavas piederējušas Doma baznīcas kapitulam (Doma baznīca saukta arī par Sv. Marijas jeb Māras baznīcu. No Māras vārda atvasināti arī Māras ezera, Mārupītes un Māras dzirnavu nosaukumi). Dzirnavas Māras ezera krastā sāka celt 1235. gadā tagadējās M. Nometņu ielas sākumā. Interesantas ziņas par Māras ezera vēsturi viduslaikos publicējis R. Širants.¹

16. gs. vidū Polijas karalis Sigismunds Augusts Māras dzirnavas atdāvināja savam sekretāram Andrejam Špillem, kurš tās 1573. gadā pārdeva Rīgas pilsētai.

Māras ezers saņēma ūdeni no Mārupītes, kurai, kā redzams 1702. gada kartē, to pievadīja īpaša kanālu sistēma no trim ezeriem, kas atradās apmēram desmit kilometru attālumā no Rīgas—Jelgavas ceļa. Šos ezerus savienoja kanāli, kas novadīja ūdeni Cīruļu ezerā. No turienes pa vairāku kilometru garu kanālu ūdens ietecēja Mārupītē pie Bierīņmuižas tagadējās Kantora ielas tuvumā. Mārupīte ietecēja Māras ezerā pie tagadējās Mārupes ielas. Iztecējusi no ezera, Mārupīte plūda gar tagadējo Torņakalna staciju un ietecēja Daugavas attekā iepretī Mūksalai.

Mūsu gadsimta sākumā Mārupīte, kā jau minēts, mainīja virzienu. Pēc G. Kulfalta izstrādātā projekta Mārupīti ievadīja Arkādijas dārzā. Tālāk tā plūda caur tagadējā Uzvaras parka teritoriju un ieplūda Daugavā Āgenskalna līcī. Dažādu iemeslu dēļ dzirnavu jauda samazinājās. Tāpēc 1902. gadā ūdensdzirnavu vietā pilsēta ierīkoja tvaika dzirnavas.

Kādreizējo Māras dzirnavu paliekas šā gadsimta 20. gados nojauca un ezera krastos gar Altonavas un M. Nometņu ielu izbūvēja savrupmājas. Māras ezera

krastā 1833. gadā sāka darboties E. Lezevica vadmalas fabrika.

Māras ezera apkārtnē bija ļoti gleznaina, un rīdzinieki jau sendienās braukuši tur atpūsties. Krastmalā uzcēla restorānu «Jeruzāleme», kas bija domāts turīgai publikai. 1794. gadā kāds Rasmuss Mēbe Mārupītes krastā ierīkoja izpriecu vietu arī vienkāršajai tautai un nosauca to par Altonu. Tā atradies L. Altonavas ielā 19 (tagad — Ojāra Vācieša iela). Altonā rīkoja atrakcijas un teātra izrādes, svinēja Līgo svētkus utt. Uz šejieni varēja nokļūt pa Lielo un Mazo Altonavas ielu. Gandrīz gadu simteni Altona kalpoja par rīdzinieku iemīlotu atpūtas vietu.

Altonas sen vairs nav, likvidēta arī minētā vadmalas fabrika. Tagad te izbūvēts zeķu fabrikas «Aurora» jaunais korpuss. Kādreizējā Marijas dzirnavu (agrāk — Marijas sudmalu) iela 1923. gadā tika nosaukta rakstnieka un folklorista Friča Brīvzemnieka vārdā (F. Brīvzemnieks ir dzīvojis Marijas dzirnavu ielas 8. namā).

20. gadu vidū Māras ezers tika no-laists, lai tā dūņas varētu izmantot augsnes mēslošanai. Ezeru izmantoja arī zivju audzētavas un slidotavas ierīkošanai. Te varēja irēt laivas. 30. gados diķa krastā iekārtoja peldētavu.

Pēc Lielā Tēvijas kara skaistajā Māras ezera apkārtnē nolēma ierīkot parku. Labiekārtošanas darbi te sākās 1959. gadā (arhitekts P. Seleckis). Apstādījumu ierīkošanai izmantoja arī teritorijas, kur agrāk atradās individuālie dārzi.

50. gados slēdza pirmskara laikā uzcelto peldētavu, kas atradās netālu no Mārupes ielas.

Veidojot Māras ezera apstādījumus, saglabāja vecos kokus — blīgzņas, melnalkšņus, vītulus, kā arī glezno bērzu birztaļu. Iestādīja daudz jaunu koku un krūmu, vairākas vītolu sugas — trauslā vītola lodveida formu, balto vītolu, sudrabvītolu (Sericea), kā arī ošlapu

¹ Širants R. Māras diķa sākotne un šodiena. — Padomju Jaunatne, 1969, № 38.

un Tatārijas kļavas. Pavasarī apstādījumos pie Mārupes ielas koši zied divirbuļu pildītās karmīnsarkanās vilkābeles, Rīgas sabiedriskajos apstādījumos reti sastopamās dzumi ābeles un vidējās forsitijas.

No atsevišķām skatu vietām paveras skaistas ainavas — gan gleznā bērzu birztala, gan — pāri ezeram — Arkādijas dārzs. Krastmalas koku un debescuma atspulgs ūdenī papildina ainavas izteiksmīgumu. Ziemā ezeru izmanto kā slidotavu, bet vasarā te darbojas laivu stacija. Māras ezera labiekārtotā apkārtnē kļuvusi par Arkādijas parka turpinājumu.

Apstādījumu platība — 11 ha.

METEORA DĀRZS

Āgenskalna tuvumā — Mazajā Noņmetņu ielā atrodas vēl viens no kādreiz slēgtajiem dārziem — Meteora dārzs, kas agrāk piederēja gumijas izstrādājumu rūpnīcai «Meteors» un 1965. gadā kļuva par atklātu dārzu. Tas ir diezgan vecs dārzs, jo rūpnīca dibināta 1864. gadā. 1923. gadā uzņēmumu nosauca par «Kontinentu», bet 1938. gadā — par «Meteoru». Kopš 1963. gada te atrodas gumijas izstrādājumu firmas «Sarkanais kvadrāts» 1. filiāle.

Apstādījumu teritoriju paplašināja, pievienojot arī blakus esošo kādreizējo privāto dārzu.

Projektu dārza rekonstrukcijai izstrādāja K. Barons, paredzēdams jaunu celiņu tīklu, ņemot vērā galvenās gājēju plūsmas. Dārzā tika noasfaltēti pastaigu ceļi, uzstādīti atpūtas soli, papildināti stādījumi.

Meteora dārza ainavas dominante — neliels diķis.

Ziemā Meteora dārza mazajā diķī pulcējas daudz meža piļu.

Jaunatnes dārzā daudz kāpņu un atbalsta mūru.

Dārzā aug veci koki — melnalkšņi, kļavas, āra un purva bērzi, Petrovska papeles, parastās kastaņas. Rindu stādījumos, kā tas ir parasti Rīgas apstādījumos, aug Holandes liepas.

Dārza platība — 2 ha.

JAUNATNES DĀRZS

Tepat Pārdaugavā — Āgenskalnā starp Melnsila, Ernestīnes un Lapu ielām — atrodas vēl viens no kādreizējiem privātajiem dārziem — pašreizējais Jaunatnes dārzs, ko sāka labiekārtot un pārveidot sabiedrības vajadzībām 1952. gadā.

Dārzu veido vairākas terases, tā arhitektūru bagātina atbalsta mūri un

akmens kāpnes. Projektu dārza lejas daļai izstrādāja arhitekts P. Seleckis, papildinādam to ar bērnu rotaļu laukumiem, puķu dobēm un atpūtas vietām. Vasarā bērnu laukumos atrodas dažādas spēļu iekārtas, bet ziemā — slidotava. Nogāzi bērni ar lielu prieku izmanto kamaniņu nobraucieniem. Parka augšējā daļā atrodas bibliotēka un lašitava.

1984. gadā dārzā atjaunoja atbalsta sienas, kāpnes, ceļu segumu.

Dārzs neizceļas ar koku un krūmu sugu īpašu bagātību, bet koki te izauguši diženi un lieliski rotā šo interesanto atpūtas vietu. Dārzā aug liepas, kļavas, priedes, arī dažas svešzemju kokaugu sugas — Ledebūra lapegles, smaržīgās papeles u. c. Rindu stādījumos kuplo Holandes liepas.

Dārza platība — 1,29 ha.

NORDEĶU PARKS

Apstādījumi, kas atrodas starp Dzirciema un Tereškovas (bij. Buļļu) ielām, kādreiz veidoja Nordeķu muižas parku. Nordeķu muiža laika gaitā saucās arī par Fridriha, tad Fogela, Grāves un pēdīgi par Reima muižu. Reima ģimenei Nordeķi piederēja līdz 1940. gadam.

Nordeķu muižas zemes platība sasniegusi apmēram 185 ha, un tās sākumi meklējami 16.—17. gs. 19. gs. sākumā muižai piederošo teritoriju sāka dalīt sīkos apbūves gabalos, bet muižas centrā pirms Otrā pasaules kara ierīkoja dārzniecību. R. Širants savā pētījumā norāda, ka no 18. gs. saglabāties ļoti maz fakti par Nordeķu muižu, vienīgi zināms, ka tur bija ierīkots dārzs.¹ Pēc kara ar Napoleonu 1812. gadā muižas saimniecība bija galīgi panīkusi. Apstrādājamo zemi

¹ Širants R. Dati un vēsturiski pētījumi par dzīvojamo namu Tereškovas ielā 16 (bij. Nordeķu muižina). 1974, 31 lpp. Rokraksts glabājas LPSR Kultūras ministrijas Zinātniskās restaurēšanas projektēšanas konstruktoru birojā.

(12 pūrvietas) aizņēma dārzi, kas bija iekārtoti praktiskajām vajadzībām un arī atpūtai.

1851. gada inventarizācijā bez celtnēm uzrādīts liels dārzs ar augļu kokiem un blakus esošais plašais parks.¹ Simtgadīgie ozoli, liepas, kļavas un citi koki liecina, ka Nordeķu parku sāka veidot 18. gs. beigās vai tūlīt pēc 1812. gada Tēvijas kara, kad regulāros parkus nomainīja ainavu parki ar likumotu celiņu tīklu, plašiem zālieniem, atsevišķām koku grupām utt.

Tagad bijušās Nordeķu muižas parku līdž ar teritoriju, kur atrodas siltumnīcu komplekss, nolemts izveidot par Ilģuciema dzīvojamā rajona parku. Parka restaurācijas projektā (arhitekta I. Janelle) ir trīs galvenās daļas. Ar lieliem

kokiem apaugušajā daļā paredzēts atjaunot diķu sistēmu un saglabāt sākotnējo plānojumu. Tā domāta klusai atpūtai. Parka otro daļu, kur jau 19. gs. sākumā bija ierīkota stādu audzētava, bet 20. gs. sākumā uzbūvētas siltumnīcas, nolemts saglabāt kā saimniecības sektoru. Pārējā brīvajā teritorijā paredzēts iekārtot bērnu rotaļu laukumus, atrakciju laukumu, uzcelt kultūras namu.

Vecais parks dendroloģiskā ziņā ir diezgan daudzveidīgs. Īpašu uzmanību saista atsevišķi lielie ozoli — dižkoki. Rindu stādījumos, kā arī grupās aug Holandes liepas. Ar lapu kokiem — bērziem, kļavām, gobām, zirgkastaņām un baltām robīnijām kontrastē skuju koki — lapegles, ciedru priedes, kalnu priedes un citi.

Parka platība — 3,6 ha.

¹ LCVVA, 1380. f., 5. apr., 678. lieta, 638. lpp.

BIJUŠĀS ATDUSAS VIETAS KĻŪST PAR PARKIEM

MIERA DĀRZS

Mūsu gadsimta sākumā G. Kufalts izvirzīja svarīgus uzdevumus pilsētas apstādījumu attīstībai. Viens no šādiem uzdevumiem bija slēgto kapsētu pārveidošana atklātos dārzos.

1872. gadā tika slēgta luterāņu kapsēta, kas atradās starp Katoļu (tagad — Kijevas) un Palisādes ielām. Šie tā saucamie trūcīgo kapi bija ierīkoti 1773. gadā un slēgti tādēļ, ka bija pārpildīti un apkārt izvērās apbūve.

Šajā Rīgas rajonā nebija dārzu, tāpēc 1904. gadā radās ideja pārvērst minēto slēgto kapsētu sabiedriskā dārzā. G. Kufalts iesniedza Dārzu pārvaldei projektu un maksas aprēķinu 6945 kvadrātasu liela parka ierīkošanai.¹ 1905. gadā arī Rīgas pilsētas dome nolēma pakāpeniski pārvērst slēgto pilsētas kapsētu sabiedriskajā dārzā. Pilsētas rīcībā sabiedriskā dārza ierīkošanai bija nodota vēl neizmantotā katoļu kapsētas daļa 818 kvadrātasu platībā (šī kapsēta bija slēgta 1885. gadā).

Līdz ar to G. Kufalts izstrādāja jaunu projektu, iekļaudams topošā dārza teritorijā arī minēto katoļu kapsētas daļu. Dārza platība sasniedza 7461 kvadrātasu. Projektā G. Kufalts bija paredzējis parka vidū uzcelt ēku kafejnīcai, bet

sakarā ar to, ka sanitārie noteikumi slēgto kapsētu teritorijās ēkas celt aizliedza, pilsētas valde ieteica izvēlēties citu vietu — blakus kapsētai katoļu baznīcas aizmugurē. Tomēr baznīcas administrācija protestēja pret šo vietu. Pilsētas dome topošā dārza teritorijā atļāva uzcelt vienīgi sarga mājiņu, bet kafejnīcu ieteica uzbūvēt blakus kapiem, turklāt tanī nedrīkstēja pārdot alkoholiskos dzērienus. Dārza iekārtošana bija jāuzsāk 1905. gadā. Šim nolūkam tika atvēlēti līdzekļi.¹

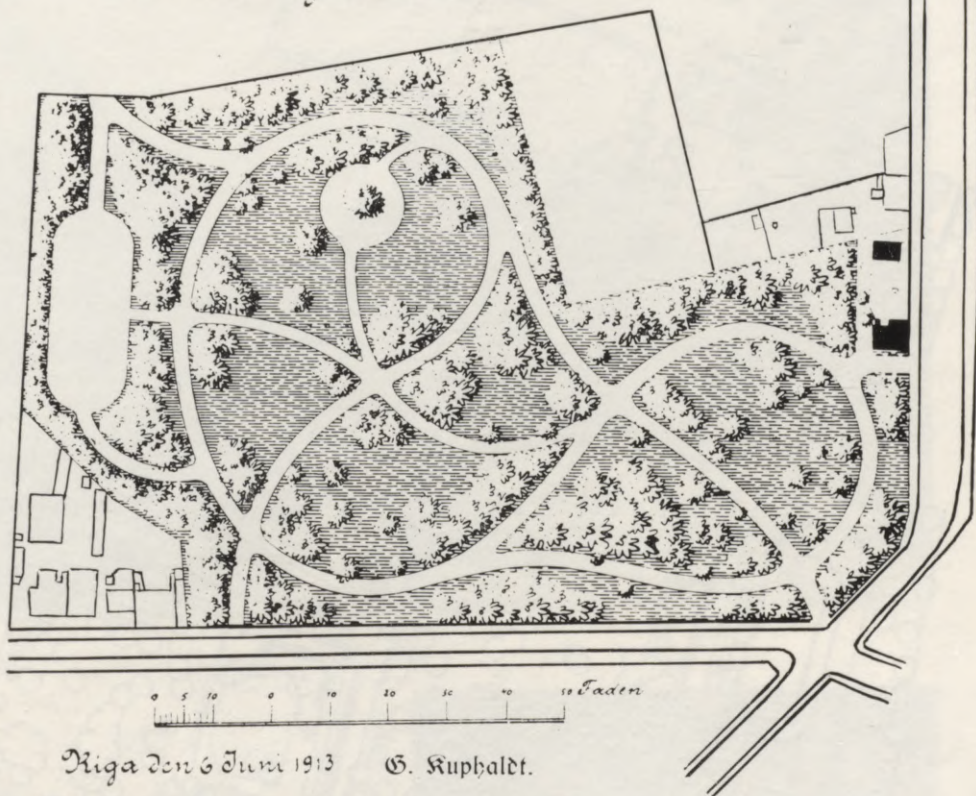
Kapsētas teritorijā bija daudz lielu koku. Tie tika saglabāti un ar jauno stādījumu palīdzību apvienoti atsevišķās grupās. Brīvajās vietās izveidoja zālienus. Teritorijas plānojumā izmantoti ainavu dārza kompozīcijas paņēmieni. Apliecinot cieņu pret aizgājušajām paaudzēm, pieminekļus pie koptajiem kapiem saglabāja, bet nekopto kapu pieminekļus un piemiņas plāksnes novietoja zem vecu liepu grupas.

Dārzā izvietoja atpūtas solus, ierīkoja ūdensvadu parka laistīšanai. Gar Katoļu un Palisādes ielām 1909. un 1910. gadā uzcēla jaunu koka sētu ar mūrētiem ķieģeļu stabiem un mūrētu pamatni. Arī starp slēgto katoļu kapsētu un dārza teritoriju tika uzcelts ciešs koka žogs.

¹ LCVVA, 2770. f., 1. apr., 24. lieta, 1. lp.

¹ LCVVA, 2724. f., 2. apr., 1582. lieta, 21. lp; 2770. f., 24. lieta, 8. lp.

Friedensgarten.

G. Kufalta izstrādātais Miera dārza plānojums. 20. gs. sākums.

1908. gadā dārzu nodeva publikas lietošanā. Šajā pilsētas daļā tas bija pirmais sabiedriskais dārzs, tāpēc te arvien pulcējās daudz ļaužu, lai atpūstos lielo koku paēnā. Jaunizveidoto dārzu nosauca par Miera parku (*Friedens-Park*), lai atcerētos, ka tur ir bijusi kapsēta.

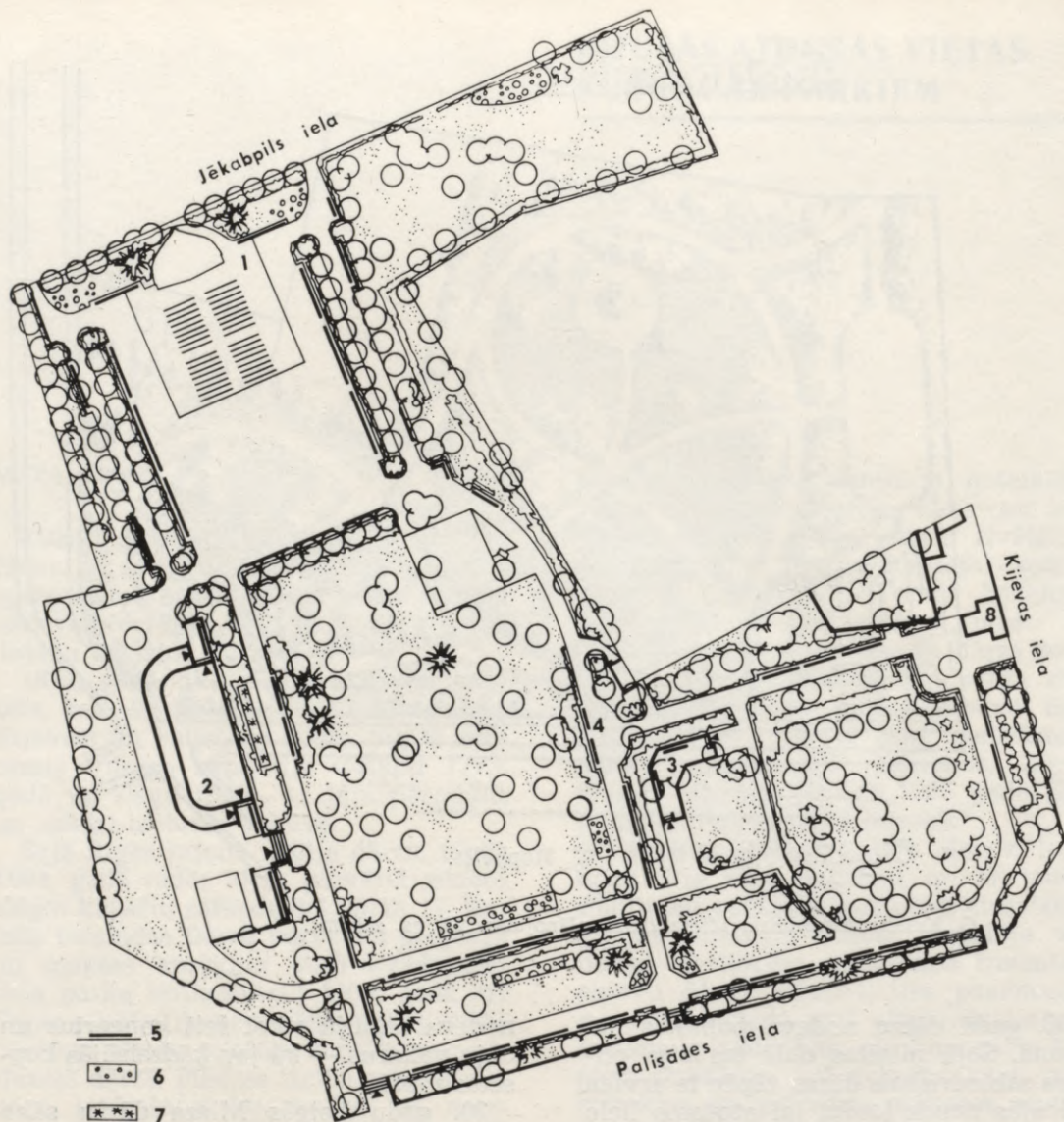
Pirmā pasaules kara laikā Miera dārzs nebija cietis.¹ 20. gadu sākumā, kamēr dārzs nebija par jaunu pārveidots, tur notikuši sportistu treniņi. Pilsētas valde

nedeļa atļauju rīkot šeit koncertus un deju vakarus — kā jau kādreizējās kapsētas vietā.

20. gadu beigās Miera dārzu sāka pārveidot pēc A. Zeidaka projekta. A. Zeidaks uzskatīja, ka dārzs neatbilst laikmeta prasībām (bērnu rotaļas, atpūta zaļajā maurā utt.).

Dārza platību palielināja, pievienojot tam slēgto katoļu kapu teritoriju gar Jēkabpils ielu. Šajā dārza daļā pēc arhitekta A. Birzenieka meta uzcēla mūzikas gliemežnīcu un ierīkoja koncertlaukumu 5000 apmeklētājiem. Citā dārza malā izveidoja plašu bērnu rotaļu sek-

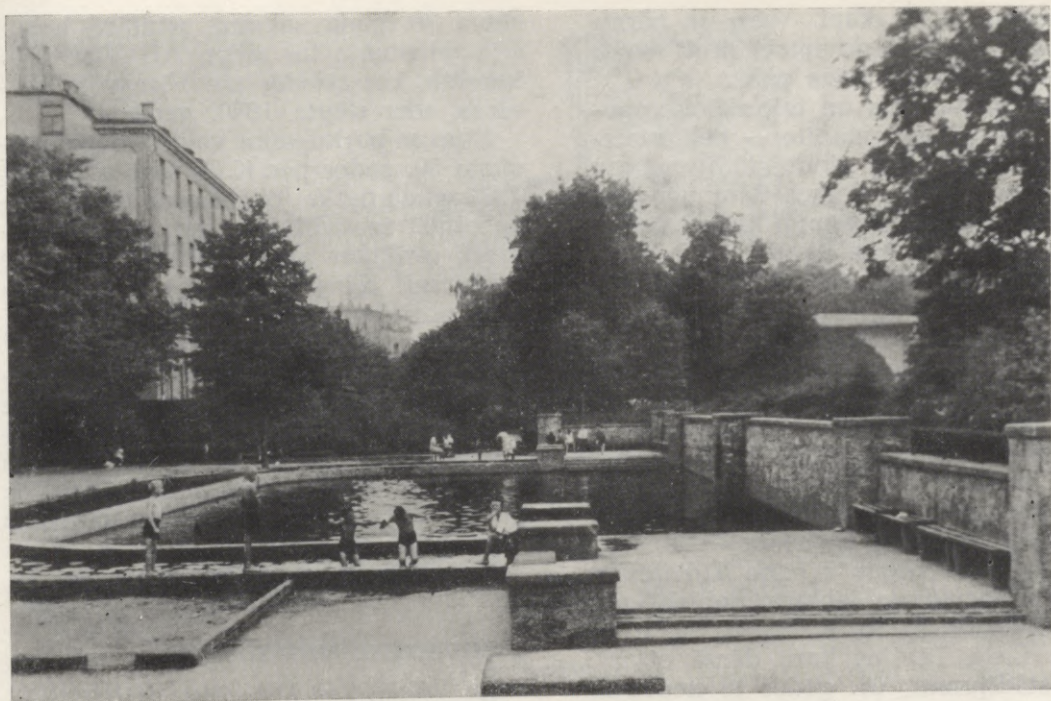
¹ Par parku Miera dārzu dēvēja mūsu gadsimta sākumā, kad par pilsētas dārzu direktoru strādāja G. Kufalts.

Miera dārza plānojuma shēma (ap 1980. gadu): 1 — mūzikas estrāde un skatītāju vietas; 2 — bērnu rotaļu laukums ar bradājamo baseinu; 3 — atpūtas laukums; 4 — dekoratīva vāze; 5 — atpūtas soli; 6 — ziemciešu puķu dobes; 8 — parka apkalpes māja.

toru ar bradājamo baseinu, smilšu kastēm un saulšānās laukumu. Dārza ēnainajā daļā ierīkoja nelielu atpūtas laukumu, bet netālu iekārtotajā plašajā zālienā varēja sauloties.

1927. gadā Miera dārzā uzstādīja tēlnieka R. Maura veidoto vāzi «Memento mori» (atceries nāvi), kas darināta no mākslīgā akmens — rupji graudainā betona. Tā bija arī vienīgā norāde, ka

Bērnu rotaļu laukums ar bradājamo ba-
seinu Miera dārzā.

Dekoratīvā vāze Miera dārzā.

te kādreiz bijuši kapi. Vāze ar bērnu un putnu attēliem novietota pretī ieejai tagadējās Kijevas ielas pusē.

Dārza plānojums un telpiskā kompozīcija tika pilnīgi mainīta — ceļi iztaisnoti, izveidoti liepu rindu stādījumi gar regulārās formas koncertlaukumu — parka dominanti. Prasmīgi izmantots arī vietas reljefs — bērnu rotaļu sektors ar baseinu atrodas zemākā līmenī nekā pārējā dārza teritorija, turklāt tas novietots dzīvojamās apbūves tuvumā. Atpūtas soli izvietoti gan izsauļotās, gan ēnainās vietās. Plašajā zālienā aug lieli koki, ierīkoti ziemciešu stādījumi.

Dārza skaidri akcentētās funkcionālās zonas norobežo krūmu un koku stādījumi, bet apvieno ceļu tīkls. Dārzā daudz ainavu arhitektūras elementu — atbalsta mūru, akmens kāpņu u. c., jo A. Zeidaks vienmēr izmantoja jebkuru dabiskā zemes līmeņa starpību.

Pēc Lielā Tēvijas kara dārzā atjaunoja stādījumus, 60. gados to nedaudz paplašināja.

Dārza ainavā uz pārējo koku fona spēcīgi izdalās baltās apses, kas paceļas pāri citiem kokiem. Arī vecās Eiropas un Ledebūra lapegles piešķir apstādījumiem savdabīgumu. Pavasaros krāšņiem, sārziem ziediem lielziedu pildītās divirbuļu vilkābeles. Dārzā aug apmēram 111 vietējo koku un krūmu sugas, kā arī apmēram 45 svešzemju augu sugas. Stingrību ainaviski veidotajā dārzā ienes Holandes liepu rindu (aleju) stādījumi.

Dārza platība — 3,6 ha.

KIJEVAS PARKS

Kijevas parks ierīkots Visusvēto kapsētas vietā. Tas atrodas starp Kijevas (bij. Katoļu), Jēkabpils, Daugavpils un Lazdonas ielām iepretī Miera dārzam.

Kādreizējā Katoļu ielā atradās trīs kapsētas (katoļu, vecticībnieku un grieķu — pareizticīgo). Pagājušā gad-

simta 70. gadu sākumā sanitārā komisija ierosināja tās slēgt. Arī Visusvēto kapsēta, kas atradās pie Visusvēto baznīcas, tika slēgta 1880. gadā.

Kijevas parku sāka veidot mūsu gadsimta 60. gados pēc K. Barona projekta. 1963. gadā parka iekārtošana daļēji bija pabeigta: izbūvēti pastaigu ceļi kājniekiem, ierīkotas atpūtas vietas un puķu stādījumi. Kā jau bijušajā kapsētā — koku sortiments nav bagātīgs.

Parka malā pie Daugavpils ielas 1978. gadā uzcēla administratīvo ēku. Visusvēto baznīcas teritorija norobežota ar dzīvžogu. Pie baznīcas atrodas pieminēklis, veltīts Pirmajā pasaules karā kritušiem karavīriem (uzstādīts 1936. gadā). Daļa parka teritorijas piešķirta bērnu dārza vajadzībām.

Parka platība — 4,7 ha.

KOMUNISTISKO BRIGĀŽU PARKS

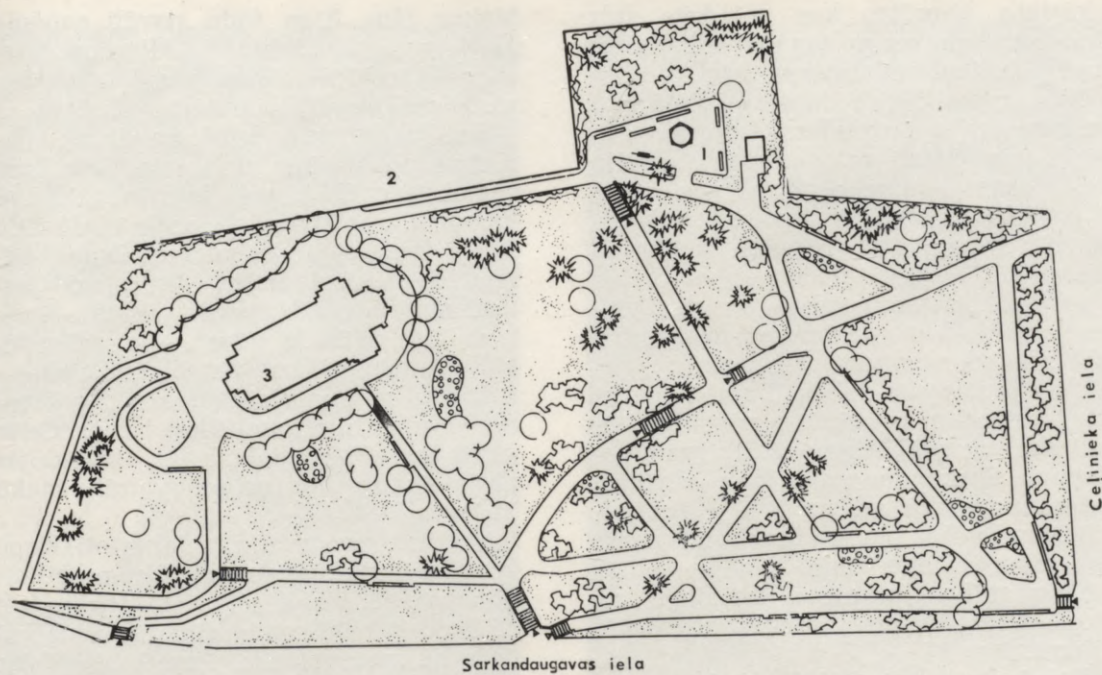
Komunistisko brigāžu parks izveidots slēgto ebreju kapu vietā starp J. Alkšņa, Virsaišu, Tējas un Liksnas ielām Maskavas rajonā.

Ebreju kapus ierīkoja 1773. gadā, tos paplašināja 1868. un 1896. gadā. Slēgtajos kapos mūsu gadsimta 60. gados sāka veidot parku saskaņā ar K. Barona izstrādāto projektu. Parks daļēji pabeigts 1963. gadā, tur ierīkoti pastaigu celiņi un atpūtas vietas. Parkam nav īpašas dendroloģiskas un ainaviskas vērtības, tomēr šajā zaļajā audzē apkārtnes iedzīvotāji var gūt atpūtu. Rindās te stādītas liepas, gar ielām — baltās apses. Atsevišķās vietās aug kalnu kļavas, parastās zirgkastaņas, sausserži u. c.

Parka platība — 2,7 ha.

SARKANDAUGAVAS PARKS

Teritorija, kur tagad atrodas Sarkan-daugavas parks, savulaik bija nodota Trīsvienības baznīcas rīcībā. Blakus bija

Sarkandaugavas parka plānojuma shēma (ap 1980. g.): 1 — bērnu rotaļu laukums; 2 — kap-sēta; 3 — Trīsvienības baznīca.

Sarkandaugavas parka ainava.

iekārtota kapsēta, kas sniedzās līdz Ceļinieku ielai un no tagadējās kapsētas žoga līdz Sarkandaugavas ielai.

1964. gadā slēgtās kapsētas vietā tika ierīkots parks (arhitekta G. Samoviča), kurā aug dažas priedes un atsevišķi lielāki koki — āra bērzi, kļavas, ozoli, liepas. No jauna ir iestādīti pīlādži, bērzi, ozolu grupas, parastās zirgkastaņas un citi koki, kā arī krūmu grupas — Vanhuta spirejas, parastie ceriņi. Dzīvžogus veido klintenes, parastais ligustrs. Vēl samērā vientuļo parka ainavu papildina ziemciešu dobes. Jaunajā parkā izveidoti ceļiņi un atpūtas vietas.

Parka ainavā iekļaujas Trīsvienības baznīca, Sarkandaugavas kapu vārti un koku audze, kā arī apkārtējā apbūve. Stādījumi vēl ir jauni, un nelielais parks pagaidām izskatās klajš.

Trīsvienības baznīcas teritoriju no jaunā parka telpiski atdala liepu stādījumi.

Baznīca (uzcelta 1878. gadā) veido apkārtējās panorāmas dominanti un ar savu izteiksmīgo arhitektūru papildina parka ainavu.

Parka platība — 1,7 ha.

MEMORIĀLAIS PARKS — LIELIE KAPI

Lielie kapi ir Rīgā pirmā oficiālā kapsēta, ko ierīkoja ārpus pilsētas 1773. gadā.

Saskaņā ar Rīgas izpildkomitejas 1967. gada 23. aprīļa lēmumu Lielo kapu teritorijā jāierīko memoriālais parks 34 ha platībā.

Lielajiem kapiem ir sena vēsture.¹

No 1770. līdz 1772. gadam Krievijā plosījās mēris. Lai to apkarotu, ar 1772. gada 18. decembra Senāta Ukazu aizliedza mirušos apbedīt baznīcās, kā arī

¹ Širants R. Rīgas memoriālais parks — bij. Lielie, Jēkaba un Pokrova kapi. 1974, 99. lpp. Rokraksts glabājas LPSR Kultūras ministrijas Zinātniskās restaurēšanas projektēšanas konstruktoru birojā.

blakus tām. Rīga šādu pavēli saņēma 1773. gada 23. februārī. Mirušos drīkstēja apbedīt tikai kapsētās, kas atradās vismaz 300 asu attālumā no pilsētas.

Smilšu klajumā apmēram divus kilometrus no pilsētas aiz toreizējiem Raudas vārtiem 1773. gadā iekārtoja Pilsētas kapus, kur ar laiku izveidojās tā dēvētie Lielie kapi ar nodalījumiem Doma, Pētera, Jāņa, Reformātu, Jēzus un Ģertrūdes draudzei. Vistuvāk pilsētai — pie tagadējās Mēness ielas — atradās Jēkaba draudzes kapi, bet blakus tiem — Pokrova kapi pareizticīgajiem. Ap katru nodalījumu bija uzcelts koka žogs. Gadu gaitā kapsētas saplūda un izveidojās plaša kapu teritorija (vairāk nekā 35 ha).

Sākumā kapi nebija labiekārtoti. Kapu kopības izvietojā haotiski, bez noteiktas kārtības. 18. gs. kapi, kā to var redzēt J. Broces 1798. gada zīmējumā, izskatījās kā smilšu lauks. Pirmās ziņas par žoga celšanu (arhitekts K. Häberlands un būvmeistars J. Gotfrīds) attiecināmas uz 1802. gadu, kad koka žoga vietā izveidoja žogus no sarkaniem ķieģeļiem ar koka latīņu starpposmiem. To cēla gar senāko Lielo kapu daļu un 1807. gadā pabeidza.

1823. gadā J. Cigra izstrādāja jaunu Lielo kapu plānojumu.¹ Viņš ieteica pārveidot kapus par skaistu dārzu ar zālieniem un puķu dobēm, kokiem un košuma krūmiem. Bija paredzēts, ka taisnie, platie ceļi un šaurie šķērsceļiņi sadalīs kapu teritoriju regulāros kvadrātos un garenos taisnleņķa četrstūros. Katru šādu laukumu no visām pusēm aptvers četras pēdas zāliens. Laukumos starp šķērsceļiem paredzēja apbedīt mirušos, kuriem neuzstādīs pieminekļus. Tas dotu iespēju labāk pārredzēt kapu teritoriju.

¹ Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister (Bauhandwerker und Baugestalter) von 1400—1850. II Teil. Stockholm, 1957, S. 190.

Memoriālā siena bijušajos Lielajos kapos.
Centrālā kapliča (1776. g.) senākajā kapu daļā.

Kapu vietām bija jābūt sakārtotām pa divām rindām ar četrus pēdu atstarpi. Gar kapsētas žogu un abpus galvenajiem ceļiem paredzēja apbedīt tos, kam iecerēja uzstādīt kapakmeņus, urnas vai cita veida pieminekļus. Atsevišķās vietās bija ielānāti parkveida stādījumi. (Vēlāko gadu plānos tie vairs nebija projektēti.) Plānojumā bija paredzēta ieeja no tagadējās Miera ielas puses. Vārtu priekšā 1825. gadā izveidoja pusapļa laukumu, tam apkārt iestādīja apses.

Sākumā uz kapsētu nebija ierīkots ceļš. Pēc J. Cigras ierosinājuma 1824. gadā sāka būvēt Miera ielu. Ceļu noklāja ar bruģi, gar malām iestādīja liepas un ierīkoja solus.

Lielajos kapos laika gaitā uzbūvētas vairākas celtnes. Pirmo kapliču no koka 1776. gadā uzcēla namdaris J. Krēmers. Koka kapliču drīz nomainīja mūra celtnē.

Mūra kapliču Lielajos kapos cēla no 1859. līdz 1861. gadam (arhitekts J. Felsko), bet 1891. gadā to pilnīgi pārbūvēja (arhitekts N. Neiburgers).

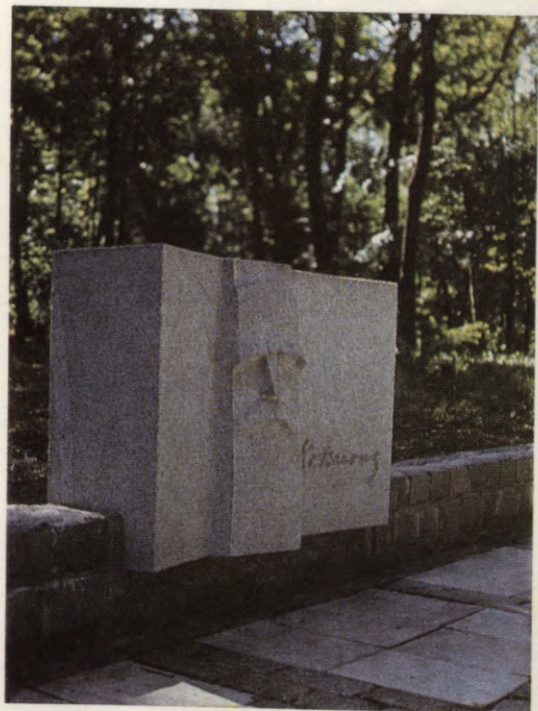
Jēkaba kapos kapliču uzcēla 1793. gadā. Tās pagrabu izmantoja kā kapenes līdz 1856. gadam. Kapliču pārbūvēja 1886. gadā (arhitekts O. Zīvers).

1773. gadā Pokrova kapos uzcēla Pasludināšanas baznīcu no koka, bet 1777. gadā — Pokrova baznīcu, kas 1875. gadā nodega. Tagadējā Pokrova

Piemineklis dzejniekam Andrejam Pumpuram.

Piemineklis Krišjānim Baronam. 1985. g.

baznīca uzcelta 1879. gadā (arhitekts R. Pflūgs).

Lielaļos kapos ir daudz kapeņu, kas lielākoties celtas 18. gs. beigās cita citai blakus. Senākajās kapeņēs (28 celtnes), kā arī trijās kapeņēs gar vecā ceļa malu atspoguļojas 18. gs. beigu un 19. gs. sākuma arhitektūras stilu — baroka un klasicisma — īpatnības. Jaunākas kapeņes izkaisītas dažādās vietās, to veidojumā pārsvarā vērojamas eklektisma iezīmes.

Lielo kapu teritorijā atrodas arī vairākas saimniecības ēkas. Pie vecajiem vārtiem 1864. gadā uzcēla uzrauga māju (arhitekts J. Felsko). Pie jaunās ieejas kreisajā pusē novietots klasicisma stilā veidots paviljons — uzgaidāmā telpa

sēru viesiem. 1853. gadā uzcelta Jēkaba kapu uzrauga māja. 1902. gadā Jēkaba kapos veco koka siltumnīcu nomainīja mūra siltumnīca. Tur audzēja dekoratīvo augu stādus un puķes. Tagadējā Mēness ielā bija kiosks puķu pārdošanai. Vēlāk siltumnīcu uzcēla arī Pokrova kapos.

Lielaļos kapos apbedīti daudzi ievērojami latviešu sabiedriskie un kultūras darbinieki — K. Valdemārs, K. Barons, F. Brīvzemnieks, dzejnieki A. Pumpurs, Vensku Edvarts, skolotāji A. Ārgalis, E. Dinsbergis, pirmais latviešu arhitekts ar augstskolas izglītību J. Baumanis, arhitekts A. Malvess, skatuves mākslinieki J. Skaidriete un J. Duburs, ievērojams 1905. gada revolūcijas cīnītājs un literatūras darbinieks J. Asars. Te apbe-

dīti arī citu tautību kultūras darbinieki: novadpētnieks un skolotājs J. K. Broce, arhitekti K. Hāberlands, J. Felsko, V. Neimanis, ķīmiķis V. Fišers, gleznotājs S. Vinogradovs, dabas zinātnieks K. Kupfers u. c.

Lielajos kapos ir daudz mākslinieciski vērtīgu kapa pieminekļu — skulpturālu veidojumu, akmens plātņu, urnu, vāžu, sarkofāgu, obelisku, piramīdu, prizmu, krustu utt. Te atrodas arī izcilo latviešu tēlnieku K. Zemdegas un K. Zāles veidotie kapa pieminekļi. Viens no spilgtākajiem veidojumiem — K. Zāles darinātais piemineklis Andrejam Pumpuram.

Laikā no 1773. līdz 1923. gadam kapu teritorijā uzcelti 38 sakrālās arhitektūras objekti, kuru autori ir izcili Latvijas arhitekti — K. Hāberlands, H. Šēls, S. Antonovs un citi.

Apbedīšana Lielajos kapos pārtraukta 1957. gadā, Pokrova kapos — 1964. gadā. Šajā teritorijā tiek veidots Memoriālais parks.

1967. gadā LPSR Kultūras ministrijas Zinātniskās restaurēšanas projektēšanas konstruktoru birojs sāka izstrādāt Memoriālā parka perspektīvā plānojuma projektu (arhitekts L. Slavietis), īpaši izceļot parka memoriālo raksturu.

Memoriālajā parkā saglabājams klasicisma laikā veidotais plānojums ar regulāru ceļu tīklu un pusaploces ieejas laukumu. Demontējami un pārvietojami visi mākslinieciski mazvērtīgi pieminekļi un to fragmenti. Saglabājamās

vērtīgākās celtnes un mākslas pieminekļi, ko nepieciešamības gadījumā varētu pārvietot parka teritorijā, lai izveidotu ekspozīciju no atsevišķu pieminekļu grupējumiem.

Memoriālā parka projektēšana vēl nav pabeigta. Rodas jaunas ieceres, veidojas arī jauni pilsēt būvnieciski apstākļi, kas ietekmē parka telpisko organizāciju.

Memoriālā parka labiekārtošanu uzsāka 1979. gadā teritorijā, kas robežojas ar Senču un Mēness ielām, izbūvējot galvenos ceļus un iekārtojot apgaismojumu. Pašlaik labiekārtota liela topošā parka daļa.

Atzīmējot Krišjāņa Barona 150. dzimšanas dienu 1985. gadā Memoriālajā parkā atklāja viņam veltīto pieminekli (tēlnieks J. Zariņš, arhitekti J. Dambis un A. Gibols). 1986. gadā sakarā ar Friča Brīvzemnieka 140. dzimšanas dienu turpat blakus atklāja arī viņa pieminekli (tēlnieks J. Zariņš, arhitekts J. Dambis).

Kapu teritorijā daudz vecu, nīkuļojošu koku un pāraugušu krūmu, kļavu sēklaudžu, tāpēc iesākti plaši pasākumi apstādījumu attīrīšanai. Saglabājies samērā daudz dendroloģisku vērtību, pavisam uzskaitīts ap 60 koku un krūmu sugu. Visvairāk te ir Holandes liepu. Kapos aug arī daudz kļavu, ošu, pīlādžu, āra bērzu, papeļu, tūju, rožu, ceriņu, kā arī citu koku un krūmu.

Parka platība — 28,9 ha.

Pēc Lielā Tēvijas kara Rīgā tiek projektēti un ierīkoti jauna tipa parki. No iepriekšējo laiku parkiem tie atšķiras gan satura, gan platības ziņā, kas daudzkārt pārsniedz Rīgai raksturīgo nelielo parku un dārzu apmērus. Pie jauna tipa parkiem pieder Rīgas Kultūras un atpūtas parks, Uzvaras parks Pārdaugavā, topošais Tautu draudzības parks Maskavas rajonā.

RĪGAS KULTŪRAS UN ATPŪTAS PARKS

1949. gadā Mežaparka teritorijā sāka ierīkot Rīgas Kultūras un atpūtas parku — pirmo šāda veida apstādījumu masīvu mūsu republikā. No parastajiem parkiem tas atšķiras ar tajā plaši izvērstajiem kultūrizglītības pasākumiem. Šādos parkos tiek organizētas lekcijas, koncerti utt., uzbūvētas dažādas sporta celtnes, laukumi, paviljoni.

Rīgas Kultūras un atpūtas parks ziemeļos robežojas ar Aplokciemū, dienvidos un rietumos ar dzīvojamajiem rajoniem, bet austrumos parkam piekļaujas Ķīšezers. Teritoriju klāj priežu audze, ko negatīvi ietekmējušas bijušās superfosfāta rūpnīcas dūmgāzes. Tāpēc, sākot ar 1955. gadu, bojā gājušo koku vietā stāda lapu kokus.

1949. gadā noasfaltēja galveno ceļu,

uzcēla brīvdabas teātri 8000 skatītājiem, laivu staciju, lasītavu, kioskus, izveidoja bērnu rotaļu sektoru.¹ Visus šos sektorus apvienoja ceļu tīkls, bet norobežoja (un arī apvienoja) zaļā priežu audze.

Parku atklāja 1949. gada 20. jūlijā par godu Latvijas PSR 9. gadadienai. Atklāšanas svinības notika brīvdabas («zaļajā») teātrī. Parka tālākā iekārtošana strauji turpinājās. 1950. gadā izveidoja galveno aleju — iestādīja kokus un puķes, ierīkoja zāliena joslas. Tanī pašā gadā uzbūvēja kinoteātri ar 350 vietām, kafejnīcu-ēdnīcu 200 vietām, upju kuģīšu piestātņi, bērnu pilsētiņu ar atrakcijām, izpletņu lēcēju torni. Parkā uzbūvēts bērnu dzelzceļš (arhitekts A. Reinfelds) 3,5 km garumā ar trim stacijām (Komjauniešu, Pionieru, Skolas).

1955. gadā uzcēla Lielo dziesmu un deju svētku estrādi (arhitekti V. Šņitņikovs, G. Irbīte), kurā var izvietoties 10 000 dalībnieku. Skatītājiem ierīkotas 30 000 vietas. 1957. gadā estrādes telpās atklāja Latvijas PSR Tautas saimniecības sasniegumu izstādi, bet laikā no 1960. līdz 1965. gadam izbūvēja TSSI paviljonus (pirmo paviljonu projektējis

¹ *Dāvidsone I., Hāka Dz.* Latvijas PSR Kultūras un atpūtas parku veidošanas problēmas. — Grām.: *Daiļdārzniecība*, II. R., 1977, 156.—170. lpp.

Sēdvietu laukums pie Lielās estrādes Kultūras un atpūtas parkā.

Panorāmas rats Kultūras un atpūtas parkā.

arhitekts V. Šņitņikovs, otro — vēlāk celto — arhitekts O. Krauklis).

Jaunatnei uzcēla deju paviljonu 2500 apmeklētājiem (arhitekts M. Čelzis). Izveidots sporta sektors, kurā atrodas slidotava, slēpju bāze, sporta spēļu laukumi volejbolam, basketbolam, tenisam u. c. Arvien tiek papildināta Atrakciju aleja.

Gatavojoties Dziesmu svētku simtgadei, Kultūras un atpūtas parkā tika veikti lieli labiekārtošanas un celtniecības darbi; 1972.—1973. gadā uzcēla vairākus tirdzniecības paviljonus un kafejnīcas.

Kultūras un atpūtas parka masīvu veido dabiska priežu audze, ko papildina 9 citu vietējo koku sugas un 11

krūmu sugas pamežā, kā arī vairāk nekā 50 svešzemju koku un krūmu sugas.

1965. gadā parka teritorijā iedēstītas veselas birzis, tādējādi bagātinot zaļo audzi. Gar galvenajiem taisnajiem ceļiem ierīkoti koku rindu stādījumi, bet ievadceļu parkā rotā regulārie viengadīgo puķu klājieni. Šo ceļu norobežo arī dekoratīvu krūmu grupas.

Gar Ķīsezera krastu izveidoti ceļiņi; uz augstākām kāpām atrodas skatuvieta, no kurienes paveras Ķīsezera plašumi un pretējā krasta ainava. Augstā kāpā Ķīsezera krastā novietots panorāmas rats, no kura pārredzama tāla apkārtnē — ne tikai jaunceltnes, bet arī piepilsētas zilie meži.

Ķīsezera krasts ar kuģišu piestātņi.
Izstāžu paviljons Kultūras un atpūtas parkā.

Ķīsezera krastā, vietā, kur 1944. gada 12. oktobrī sākās cīņas par Rīgas atbrīvošanu no vācu okupantiem, 1965. gada 9. maijā atklāja obelisku.

Kultūras un atpūtas parka lielajā estrādē tiek rīkoti nozīmīgi sarīkojumi, kuros piedalās tūkstošiem skatītāju un klausītāju. Sevišķi jāatzīmē republikas Dziesmu svētki, kā arī Padomju Latvijas skolēnu Dziesmu un deju svētki.

Parka platība — 420 ha.

UZVARAS PARKS

Tur, kur tagad atrodas Uzvaras parks, 17. gs. bija plašas pļavas. 1621. gadā te uzcēla Kobronskanstis, bet pļavas aizliedza apbūvēt, jo tās veidoja skanšu esplanādi, kas sniedzās līdz pat Raņķa dambim (tagad — Majakovska bulvāris). Tikai 1908. gadā toreizējai Rīgas pilsētas valdei izdevās panākt aizlieguma atcelšanu.¹

G. Kufalts, jau strādādams pie Ķeizardārza projektēšanas, izteica priekšlikumu, ka arī Kobronskanšu esplanādē jāizveido parks, bet atlikusī daļa jāapbūvē ar vasarnīcām. Viņš izstrādāja parka ierīkošanas projektu.² Zemākajās vietās ar sliktu grunti bija paredzēti pastaigu un izjādes ceļi, plaši zālieni ar koku grupām vai atsevišķiem kokiem, kā arī sporta laukumi Bāriņu (tagad — Stučenko) ielas katrā pusē. Pie Hermana ielas ūdensbaseina malā nolēma izveidot bērnu rotaļu laukumu.

Teritorijā, kur gruntsapstākļi bija piemēroti apbūvei, bija iepļānoti vasarnīcu kvartāli, lai, tāpat kā Mežaparkā, pārdo dot apbūves gabalus, iegūtu līdzekļus parka izbūvei.

Projektā bija paredzētas platas alejas ar četrām koku rindām (gar tagadējo

Uzvaras parkam raksturīgas lielākas vienas sugas koku grupas un plaši zālieni.

Uzvaras bulvāri un A. Stučenko ielu) un bruģētu brauktuvi, kā arī kājnieku, velosipēdistu un izjādes ceļi. Apkārt parkam bija paredzēts apvedceļš — divrindu koku aleja. Iecerētā parka platība bija 52,25 ha.

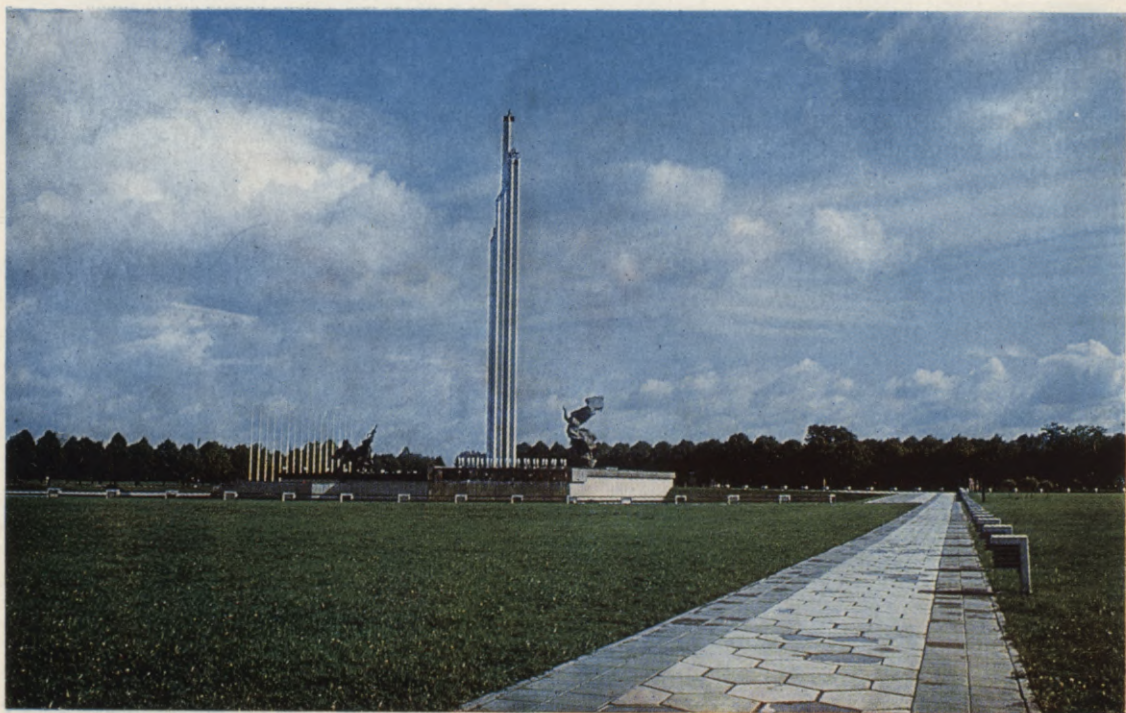
1909. gada 30. novembrī pilsētas valde pieņēma šo projektu. Jaunais parks bija veltīts 200. gadadienai kopš Rīgas un Vidzemes pievienošanas Krievijai, tādēļ to nosauca par Pētera parku.

Pēc projekta apstiprināšanas sākās parka ierīkošanas darbi — zemākās vietās noņēma melnzemi, uzpildīja tās ar Daugavas smiltīm un pēc tam atkal noklāja ar melnzemi.

1915. gadā gar tagadējo Uzvaras bulvāri iestādīja Holandes liepu aleju, kur tā zaļo vēl šodien. Tika ierīkoti rotaļu

¹ Blumenbach A. Zur Geschichte ..., S. 108—110.

² Minētais plāns atrodas V. Lāča Valsts bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. A. 251, № 15.

Uzvaras parka kompozīcijas dominante — pieminēklis padomju karavīriem — atrīvotājiem.

un sporta laukumi, bet blakus Torņakalna (tagad — Arkādijas) parkam — izveidots skrejceļš.

Pirmā pasaules kara laikā darbus parkā pārtrauca, tā teritoriju daļēji aizņēma ģimenes dārziņi. 20. gados parka teritorijā vienīgi saveda kārtībā Slokas ielas daļu starp Bāriņu (tagad A. Stučenko) ielu un Raņķa dambi (tagad — Majakovska bulvāris). 1923. gadā bijušo Pētera parku pārdēvēja par Uzvaras parku.

Parka ierīkošanu atsāka tikai 1930. gadā. Starp Bāriņu un Altonavas ielām izveidoja plašu laukumu karaspēka parādēm un tautas svētkiem, kas līdz tam notika pilsētas centrā — Esplanādē. 1937. gadā izsludināja konkursu parka projekta izstrādāšanai un vāca ziedo-

jumus parka būvei.¹ Kopīga visiem projektiem bija galvenā kompozīcijas ass — toreizējais pontonu tilts (tagad tur atrodas Oktobra tilts), Kaļķu iela un Brīvības bulvāra turpinājums (tagad — Ļeņina iela). Parkā paredzēja uzcelt stadionu un ierīkot dziesmu svētku laukumu. 1938. gadā šeit notika IX vispārējie Dziesmu svētki. Dziesmu svētku estrādi uzcēla pēc arhitekta A. Birznieka projekta.

Lielā Tēvijas kara laikā un pēckara periodā lielu daļu parka teritorijas aizņēma ģimenes dārziņi, kurus 50. gados likvidēja, un tur aktīvi atsāka parka

¹ *Tilmanis O.* Uzvaras laukuma idejas projektu sacensība. — Latvijas arhitektūra, 1938, № 2, 89. lpp.

Brīvais ceļu plūdums Uzvaras parkā.
Agrā pavasarī zied lielā kizila krūmu grupa.
Mārupītes tecējums caur Uzvaras parku.

labiekārtošanu. 1951. gadā gar galvenā ceļa malām starp Bāriņu ielu un Uzvaras bulvāri iestādīja lielas liepas un klinteņu dzīvžogu.

1961. gadā partijas Rīgas pilsētas komiteja un pilsētas izpildkomiteja pieņēma lēmumu par PSKP XXII kongresa parka (tagad — Uzvaras parka) izveidošanu. Jauns projekts vēl nebija pabeigts, bet parka teritorijā starp Bāriņu un Slokas ielu saskaņā ar K. Barona priekšlikumu iestādīja lielas koku grupas, kuras vēlāk, kad būs gatavs projekts, vai nu saglabās, vai arī pārstādīs. 1963. gadā projektēšanas institūta «Pilsētprojekts» arhitekti V. Dorofejevs un E. Fogelis izstrādāja jaunu parka projektu. Dendroloģiskā projekta autors ir K. Barons.

Parks atrodas pilsētas centrā uz Oktobra tilta ass. Tam ir laba satiksme ar Daugavas labo krastu un visiem Pārdaugavas rajoniem. Sākotnēji parks bija domāts aktīvai atpūtai — tajā bija paredzēts plašs sporta sektors, bērnu sporta sektors un bērnu rotaļu laukumi, atrakciju sektors, kafejnīca, estrāde, kino- teātris, koncertzāle, deju paviljons utt. Tomēr ar laiku šo projektu atzina par nelietderīgu un nerealizēja.

Parka apstādījumu risinājumā izmantoti ainavu dārzu kompozīcijas paņēmieni — plaši zālieni, kuru malās izvietotas koku un krūmu grupas. Par ainavu vienojošo motīvu kalpo bērzu birztales, kas atrodas dažādās parka vietās. Koku un krūmu grupām, kā tas raksturīgi Rīgas parkiem, piekļaujas ziemciešu puķu stādījumi. Gar Mārupītes krastiem paredzēts izveidot arī akmeņdārzus.

1963. gadā parkā tika uzsākti lieli meliorācijas darbi, pārveidota Mārupītes gultne. Parkā izraka jaunu dīķi, kas ietilpst meliorācijas sistēmā, pieveda melnzemi, iesēja zāli. 1965. gadā ierīkoja apstādījumus sektorā starp Majakovska bulvāri un Slokas ielu. 1966. gadā parkā iekārtoja asfaltētus

ceļus un izveidoja daudz jaunu apstādījumu.

1973. gadā posmā starp A. Stučenko un Altonavas ielu brīvajā laukumā izbūvēja satiksmes drošības pilsētiņu bērniem un kartodromu.

Uzvaras parka teritorija ir vairākkārt lielāka nekā pārējo Rīgas parku teritorija — 36,7 ha. Tāpēc koki un krūmi šeit grupēti lielākos, bieži vien vienveidīgu koku sugu puduros.

Bērzu birztaļām piekļaujas lielas kizila krūmu grupas, bet atpūtas solu aizmugurē izvietoti plaši rievaino rožu (šķirnes 'Ābeļzieds' un 'Rītausma') stādījumi. Mārupītes krastus ar saviem savdabīgas formas vainagiem rotā trauslie lodveida vītoli ('Bullata'). Daudzveidīgie koki un krūmi ikkatrā gadalaikā ienes parka ainavā savu noskaņu.

Uzvaras parka dominante ir 1985. gada 5. novembrī atklātais Rīgas atbrīvošanas piemineklis, kas piešķir šai vietai īpašu nozīmīgumu. Līdz ar šī ansambļa celtniecību pilnīgi mainījies parka telpiskais risinājums starp A. Stučenko ielu un Uzvaras bulvāri, bet daļa starp A. Stučenko ielu un Slokas ielu saglabā savu sākotnējo plānojumu, tikai ceļu tīkls nedaudz pārkārtots, lai ciešāk saistītu abas parka daļas.

Piemineklim ir trīs galvenās sastāvdaļas: Dzimtenes — mātes tēls, karavīru — Rīgas atbrīvotāju grupa un 76 metrus augstais obelisks. Viens no ansambļa kompozīcijas elementiem ir arī ūdensbaseins, kurā spoguļojas monuments. Ansambļa autori — tēlnieki Ļ. Bukovskis, A. Gulbis, L. Kristovskis, arhitekti E. Bāliņš, E. Vecumnieks, V. Zilgalvis, dizainers A. Bugajevs, inženieri konstruktori G. Beitiņš, H. Lācis.

Uzvaras parks, saplūstot kopā ar Arkādijas parku, Mazo Arkādijas dārzu un Māras ezera apstādījumiem, veido galveno posmu Rīgas pilsētas Ļeņina rajona parku sistēmā.

Pēc Uzvaras parka pilnīgas pabeigšanas tā teritorija aizņems 51 ha.

Līdz ar Rīgas izaugsmi arvien aktuālāks kļūst jautājums par pilsētas mežu masīvu (Biķernieku mežs, Kleistu mežs) saglabāšanu, jo tos ieskauj jaunie dzīvojamie rajoni. Šo apstādījumu pārslodzes rezultātā mainās zemsedze, palielinās augsnes sablīvētība, gaisa piesārņotība utt. Bet šie mežu masīvi ir nepieciešami gan iedzīvotāju atpūtai gan pilsētas gaisa uzlabošanai.

Pilsētu celtniecības pieredze pierādījusi, ka pilsētu meži pakāpeniski tiek pārveidoti par mežaparkiem vai parkiem ar noteiktu funkciju. Tāpēc projektēšanas institūts «Pilsētprojekts» izstrādājis projektus topošajiem mežaparkiem — Biķernieku mežam, Kleistu mežam, kā arī bērnu parkam «Bābelīte», kur mežs tāpat aizņem lielu daļu parka teritorijas. Tie ir pirmie priekšlikumi Rīgas pilsētas mežu pārveidošanai par parkiem un mežaparkiem.

Šajos parkos jāsaglabā ekoloģiski pilnvērtīga apstādījumu sistēma, kā arī jāapmierina iedzīvotāju rekreācijas vajadzības. Atrast šo abu pretēji darbojošos faktoru visoptimālāko mijiedarbības variantu ir viens no galvenajiem šo projektu uzdevumiem.

Parka ekoloģiskās īpatnības un izvietojums pilsētā ir galvenais, kas nosaka tā izmantošanas iespējas un raksturu. Parkam pirmkārt jāapmierina piegulošo dzīvojamo rajonu cilvēku atpūta.

PARKS «BIĶERNIEKU MEŽS»

Uz dienvidiem no Ķīsezera atrodas rīdzenieku iecienīta atpūtas vieta — Biķernieku mežs, kuru Šmerļupīte pārdala divās nevienādās daļās. Dienvidaustrumu daļai, kur uzbūvēta automoto trase, raksturīgs kāpu ainavas reljefs. Pie trases atrodas gleznainais Linezers (platība 2,5 ha). Vecākās koku audzes atrodas meža rietumu pusē.

Meža periferiālajā daļā (gar tā rietumu robežu) izvietojas veselības aizsardzības iestādes, bet gar Ļeņina ielu atrodas ražošanas apvienības «Alfa» kultūras un sporta centrs. Biķernieku mežā izvietota arī Rīgas kinostudija, meža skola un citi objekti.

Projektu parkam «Biķernieku mežs» izstrādājis autoru kolektīvs — arhitekti G. Lūsis-Grīnbergs, J. Dripe, E. Cērpīšs, bioloģijas zinātni kandidāts A. Zvirgzds, ģeogrāfe A. Dzene. Projektā norādīts teritorijas zonējums un funkcionālais iedalījums, izplānoti celiņi, laukumi, sabiedrisko objektu izvietojums, ieejas mezgļi, sabiedriskā transporta pieturvietas un automašīnu stāvvietas. Apstādījumu sistēmai jānodrošina šīs pilsētas daļas aerācija, kā arī jārada vispusīgas iespējas iedzīvotāju atpūtai.

Lai saglabātu mežu, jāceļ augsnes izturība, jāsaglabā meža pašatjaunošanās

iespējas, kā arī jāregulē apmeklētāju skaits parkā. Tādēļ maksimāli jāpaliek apkārt esošo dzīvojamo rajonu apstādījumu platība, lai tie varētu uzņemt rajonu parku funkcijas.

Parks «Bīķernieku mežs» pirmām kārtām tiek projektēts kā tuvējo dzīvojamo rajonu iemītnieku rekreācijas vieta. Šim nolūkam gar meža malu paredzēts labiekārtot zonu klusajai atpūtai, pastaigām, kā arī izvietot bērnu rotaļu laukumus, fizikultūras kompleksus utt.

Gar S. Eizenšteina ielu paredzēts iekārtot vieglatlētikas un futbola stadionus, velotreku, sporta spēļu, skrituļdeļu, skrituļslidu laukumus, slēpju sporta centru, satiksmes noteikumu apmācību laukumu un velosipēdu trasi bērniem, antīko automobiļu klubu — muzeju, ķegļu spēļu zāli, restorānu, kafēnicu u. c. Parkā iecerēts uzbūvēt ziemas sporta kompleksu ar slaloma trasi, masu slidotavu, kamanīņu trasi un bērnu bobsleja trasi. Velosipēdistu celiņus paredzēts iekārtot gar parka perimetru un gar transporta maģistrālēm, kas savieno parka sporta un atpūtas kompleksus.

Šāda plānojuma telpiskā organizācija dos iespēju atslogot parka centrālo daļu. Ekoloģiskā līdzsvara saglabāšanai parkā netiek paredzēti tādi sabiedriski objekti, kas varētu piesaistīt lielas ļaužu masas un kuru būvniecībai nepieciešams izcirst kokus plašā teritorijā.

Parka labiekārtojuma līmenis veicinās šī zaļumu masīva saglabāšanu un pašatjaunošanos un dos iedzīvotājiem iespēju atpūsties vidē, kas būs saglabājusī savu dabisko raksturu.

1903.—1904. gadā Bīķernieku mežs bija strādnieku nelegālo sapulču un sanāksmju vieta, tur notika tā saucamās «meža sapulces». Arī 20. un 30. gados Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas organizācijas Bīķernieku mežu izmantoja par nelegālo sapulču vietu. Lielā Tēvijas kara laikā hitlerieši šeit mas-

veidā iznīcināja padomju cilvēkus. Viņu kapu vietas tiks saglabātas.

Meža platība (ieskaitot arī slēgtās teritorijas) 700 ha.

MEŽAPARKS «KLEISTI»

Topošais mežaparks «Kleisti» atrodas Rīgas ziemeļrietumu daļā starp dzīvojamajiem rajoniem Imanta, Ilģuciems un perspektīvā paredzamo rajonu Buļļu kāpās.

Projekta autori — G. Lūsis-Grīnbergs (projekta galvenais arhitekts) un arhitekts J. Dripe. Projekts izstrādāts teritorijai ar kopējo platību 760 ha (topošajā parkā iekļauti arī 175 ha meža, kas atrodas ārpus Rīgas pilsētas robežām). Apstādījumus veido monolīts meža masīvs, kas ziemeļos robežojas ar Komarova bulvāri, bet austrumos — ar Pētersa ielu.

Parka projektā ievēroti galvenie ekoloģiskie apsvērumi (nepieciešamība saglabāt meža sanitāri higiēnisko, klimatisko un aerācijas potenciālu). Projekts paredz apmierināt piegulošo rajonu iedzīvotāju rekreācijas vajadzības.

Parka galvenā funkcija — nodrošināt visas pilsētas iedzīvotāju atpūtu. Tāpēc parka plānojumā iekļautas teritorijas ģimeņu atpūtai, bērnu rotaļu laukumi, klusās atpūtas zona, veselības aizsardzības komplekss, lietišķo sporta veidu komplekss ar zirgu izjādēm utt.

Katrai šādai zonai paredzēts attiecīgs mežaudžu labiekārtošanas un izmantošanas režīms, meža saglabāšanas un atjaunošanas pasākumi.

Galvenajā funkcionālajā zonā, kas domāta ģimeņu atpūtai, zālienā paredzēti speciāli laukumi, sauļošanās vietas, bērnu spēļu un rotaļu sektori, pikniku un ugunsurku vietas, pastaigu takas, apgaismotas slēpošanas trases. Šī zona veidos mežaparka centrālo daļu.

Dzīvojamā rajona nozīmes zona ietver šauru kāpu joslu gar Imantas masīvu.

Mežaparka «Kleisti» plānojuma shēma: 1 — parka robeža; 2 — sabiedriskie centri; 3 — perspektīvie sabiedriskie centri; 4 — sabiedrisko iestāžu teritorija; 5 — rūpniecības un komunālās saimniecības zona; 6 — dzīvojamā apbūve; 7 — parka ceļi apmeklētājiem; 8 — parka ceļi apkalpei; 9 — galvenie gājēju ceļu virzieni; 10 — apgaismota skriešanas un slēpošanas trase; 11 — zirgu izjādes trase; 12 — mežaparka galvenā funkcionālā zona — ģimeņu atpūtas un klusās atpūtas vieta; 13 — pikniku, saulošanās un bumbu spēles laukumi; 14 — galvenie ieejas mezgli; 15 — lietišķo sporta veidu komplekss; 16 — veselības aizsardzības komplekss; 17 — parka administrācija; 18 — Lāčupes kapsēta; 19 — estrāde 5000 vietām.

Šai teritorijai paredzēts visaugstākais labiekārtojuma līmenis. Te būs brīvdabas estrāde un skatītāju laukums ar 5000 vietām, kā arī bērnu spēļu komplekss. Šeit paredzēts iekārtot kamanīņu

nobrauciena trasi ar daļēju koka iesegumu.

Sabiedrisko objektu komplekss tiks izvietots mežaparka ziemeļaustrumu daļā. Šajā kompleksā ietilpst veselības

aizsardzības iestādes ar slimnīcu 1000 vietām, LPSR Zinātņu akadēmijas Mikrobioloģijas institūts. Perspektīvā attīstīsies lietišķo sporta veidu komplekss: to papildinās peldbaseins, sporta zāle, treniņu stadions, divstāvu šautuve, zirgu stallis, treniņu hipodroms, labiekārtots konkūra laukums ar 3000 skatītāju vietām, kopmītnes tipa viesnīca ar ēdnīcu un citas nepieciešamās celtnes.

Atbilstoši zonu funkcionālajām prasībām tiks izkārtoti ceļi un takas, kuru trases būs maksimāli pakārtotas meža ainavas elementiem. Kopā ar ceļu trases ierīkošanu attiecīgajā teritorijā paredzēts veikt ainavisko cirti, veidojot klajumus, biežākas audzes un dekoratīvas koku un krūmu grupas.

Galvenie parka ieejas ceļi virzīti perpendikulāri kāpu garenvirzieniem, lai galvenās cilvēku plūsmas ātrāk nokļūtu augsnes ziņā noturīgākos meža nogabalos un tādējādi būtu bremsēta meža degradācija.

Mežaparka «Kleisti» projekts paredz nodrošināt topošajam parkam maksimāli dabisku, koptu mežaudzi, pareizu mitruma režīmu un optimālu labiekārtojuma līmeni.

BĒRNU PARKS «BĀBELĪTE»

Bābelītes ezeram piegulošo teritoriju starp Ķīšežera dienvidu krastu un Rīgas—Tallinas dzelzceļu nākotnē izveidos par pilsētas nozīmes bērnu parku. Parka plānojuma autore — arhitekte A. Tītmane. Te paredzēta izstāžu zāle, koncertzāle, bērnu kinostudija, vasarnīcas tipa tūristu bāze ar ēdnīcas bloku, satiksmes noteikumu apmācības laukums, jauno tehniķu stacija, stadions ar mākslīgā ledus skrejceļu un slēgtā hokeja zāle. Ķīšežera krastā izvietosies laivu bāze un atklātie peldbaseini. Parkā būs arī estrāde ar tribīnēm 2000 skatītājiem. Minētie objekti ļaus pulcēt bērnus ne tikai ikdienas nodarbībām, bet

arī rīkot republikas un starptautiskas nozīmes salidojumus.

Mežs aizņem apmēram pusi parka teritorijas, un koku sugu bagātība var kalpot par labu pamatu izteiksmīgas ainavas veidošanai.

Parka rietumu daļā pārsvarā aug lapu koki, to skaitā — četri dižozoli. Kāpu zonā sastopamas galvenokārt priežu audzes, bet arī te ainavu bagātina lapu koku piejaukums. Intensīvas, nekontrolētas izmantošanas rezultātā šie mežu masīvi stipri degradēti (īpaši priežu audzes), un, parku veidojot, būs nepieciešama stādījumu atjaunošana, pat daļēja nomaiņa.

Topošā parka teritorija — 158 ha.

KRASTMALAS PARKS

Krastmalas parks iecerēts kā liela pilsētas atpūtas kompleksa sastāvdaļa. Paredzamajā kompleksā ietilpst:

1) Bišumuižas parks kā kompleksa kultūras iestāžu un klusās atpūtas zona;

2) Lucavsalas dienvidu daļa — masveida sporta nodarbību un peldētavu zona;

3) Zaķusalas dienvidu daļa — Tautu draudzības parks (Rīgas sadraudzības pilsētu dārzu mākslas raksturīgākie paraugi);

4) Krastmalas parks — intensīvās atpūtas zona starp Krasta ielu un Daugavu.

Parkā dominēs atrakciju sektors, pārsvarā — ūdens atrakcijas (ziemā — uz ledus). Gar Daugavas krastmalu ierīkos pastaigu zonu. Parkā paredzētas arī dažādas kultūras iestādes (universāla zāle, kinoteātris u. c.). Galvenās ieejas parkā saskaņotas ar Krasta dzīvojamā rajona tā dēvēto gājēju ielu pamatvirzieniem. Topošais parks ir šī rajona apstādījumu sistēmas turpinājums.

Krastmalas parka paredzamā platība (kopā ar ūdens laukumu) — 80 ha.

TĒLNIĒKU PARKS

Daugavas kreisajā krastā, kur kādreiz bija Bieriņu un Budes muižu zeme, top Tēlnieku parks, kas radis piemērotu vidi tēlniecības darbu ekspozīcijai un pilnveidos apkārtējā dzīvojamā rajona labiekārtojumu. Parku ziemeļos norobežos Kantora iela, dienvidos — Teodora Zaļkalna iela, rietumos — Brūkleņu iela un austrumos — Kalvenes iela. Cauri parkam apmēram pusotra kilometra garumā tek Mārupīte. Parkā atrodas vēl citi ūdensbaseini — kanāli, vecupes. No visām pusēm parku ietver individuālā dzīvojamā apbūve, bet austrumos šai teritorijai ar laiku piekļausies Bieriņu dzīvojamais masīvs ar sabiedrisko centru pie Brūkleņu un Kantora ielām.

Parkā paredzētas trīs zonas: galvenā zona, ekspozīciju zona un pastaigu zona, kas aizņems šīs teritorijas lielāko daļu.

Tēlniecības darbus eksponēs gan vispārējā izstādē (te paredzēta vieta arī ikgadēju tēlniecības simpoziju organizēšanai), gan individuālās izstādēs, gan slēgtos tēlnieku dārzos.

Vispārējo ekspozīciju veidos Mārupītes abu krastu nogāzēs — terasēs, arī augšējā terasē. Individuāla rakstura ekspozīcijas izvietos attiecīgu autoru darbnīcu tuvumā. Slēgtas ekspozīcijas būs izkārtotas tēlnieku darbnīcu iekšpagalmos. Tur eksponēs mazāka izmēra tēlniecības darbus, dekoratīvus ūdensbaseinus utt.

Mārupīte ir parka kompozīcijas galvenā ass. Tās un citu ūdensbaseinu krastu reljefs dod lielas iespējas parka ainavas kompozīcijas risinājumam, veidojot gleznainus koku grupējumus, izbūvējot gājēju tiltiņus, atbalstu sienas, kāpnes utt. Parka arhitektoniski telpiskā struktūra pārsvarā būs pakļauta tēlniecības darbu optimālai uztverei.

Pirmās skulptūras Tēlnieku parkā.

Parka teritorijai raksturīgas divas ekoloģiski atšķirīgas zonas. Pirmajā zonā — Mārupītes palienes joslā — daudz mitrumu mīlošu augu — melnalkšņu, ievu, vītulu u. c. Otrajā zonā — augšējā terasē un tās nogāzēs — savukārt dominē parastās priedes, parastās liepas, āra bērzi. Lai pilnveidotu ainavas izteiksmīgumu, paredzēts paplašināt augu sortimentu. Parka veidotāji cer panākt dabas un mākslas sintēzi.

Projekta priekšlikumu Tēlnieku parkam izstrādājis projektēšanas institūts «Komunālprojekts».

Tēlnieku parka paredzētā platība — 25 ha.

Rīgas dārziem un parkiem, tāpat kā torņu smailēm, arvien bijusi izcila nozīme pilsētas individuālo vaibstu veidošanā. Jau pagājušā gadsimta otrajā pusē ierīkotais kanālmalas apstādījumu loks ap Vecrīgu pieder pie skaistākajiem pilsētas centra ansambļiem. Izcilie Rīgas dārzu veidotāji G. Kufalts un A. Zeidaks lieliski prata izmantot mūsu dabas apstākļu pozitīvās īpašības, lai veidotu mākslinieciski augstvērtīgas parku ainavas. Vēsture mīt ne tikai Vecrīgas mūros, vēstures liecības glabā Rīgas parkos, dārzos un skvēros izvietotie pieminekļi. Arī daudzi Rīgas apstādījumi pieder pie dārzu mākslas pieminekļiem. Šis skaistums ir glabājams un kopjams, lai nodrošinātu tā pastāvēšanu un pilnveidošanu.

Šodien, kad pieaudzis Rīgas iedzīvotāju skaits, straujāks kļuvis dzīves temps un palielinājies gaisa piesārņojums, parki, dārzi un mežaparki ieguvuši īpaši lielu nozīmi ne tikai kā iedzīvotāju at-

pūtas vietas un ainavas sastāvdaļas, bet arī kā pilsētas mikroklimata veidotāji. Šai ziņā mazajiem parkiem ir tikai lokāla nozīme. Toties lielie parki, saistīti vienotā sistēmā, būtiski spēj uzlabot apkārtējās vides mikroklimatu.

Mūsdienās Rīgas parku platība salīdzinājumā ar 20. gs. sākumu augusi vairāk nekā desmitkārt.

Jaunos parkus paredzēts ierīkot plašās teritorijās, kur jau ir koku audzes (meži, vecie parki) vai arī ūdeņi (Daugava ar tās salām, Ķīšezers, Bābelītes ezers u. c.); ūdensbaseinu krastmalas dod iespējas izteiksmīgu ainavu veidošanai.

Daudz plašāk nekā iepriekšējos laikposmos Rīgas parku ainavu bagātina dārzu mākslas un tēlniecības sintēze. Jaunie parki nenomaina vecos stādījumus, bet, izmantojot to kompozīcijas principus, rada jaunas dārzu mākslas vērtības, kas atspoguļo laikmeta prasības.

Apsītis V. Rīgas dārzu un parku kompozīcijas principi. — Referāta tēzes Latvijas PSR Komunālās saimniecības ministrijas 13. salidojumā — seminārā. R., 1978.

Bērziņš J. Rīgas iedzīvotāju atpūtas vietas. — Latv. PSR ZA Vēstis, 1977.

Bošs T. Jaunais publiskais dārzs Rīgas Latgales priekšpilsētā. — Latvijas Arhitektūra, 1939, № 6.

Dāvidsone I. Dekoratīvā skulptūra Latvijas parku un dārzu ainavā. R., 1973.

Dāvidsone I. Galvenie principi Vecrīgas apstādījumu izveidošanā. — Grām.: Daiļdārzniecība, 8. R., 1971.

Dāvidsone I., Hāka Dz. Latvijas PSR Kultūras un atpūtas parku veidošanas problēmas. — Grām.: Daiļdārzniecība, II. R., 1977.

Dāvidsone I. Raksturīgākās tendences vēsturisko parku rekonstrukcijā. — Grām.: Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR, I. R., 1974.

Dāvidsone I. Rīgas parki un dārzi, I. R., 1978.

Dāvidsone I. Rīgas parki un dārzi, II. R., 1981.

Dāvidsone I. Ūdens baseinu ainavu veidošanas papēmieni Latvijas PSR pilsētu parkos. — Grām.: Arhitektūra un pilsēt būvniecība Latvijas PSR, II. R., 1971.

Kampe P. Bijušais Ķeizara dārzs, tagad Viestura dārzs — Rīgas pirmais mākslinieciski vērtīgākais publiskais dārzs. R., 1928.

Mauriņš A. Saistošā dendroloģija. R., 1973.

Medinskis M. Kultūras un atpūtas parku rekonstrukcijas jautājumi. — Grām.: Arhitektūra un pilsēt būvniecība Latvijas PSR, I. R., 1969.

Peņģerots V. Latvijas dziesmu svētku celtnes. — Latvijas Arhitektūra, № 1. R., 1938.

Peņģerots V. Rīgas pieminekļi. — Grām.: Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. R., 1932.

Pilsētas dārzi un to nozīme priekš Rīgas. — Dzimtenes Vēstnesis, 1909, № 74, 75.

Rīgas atklāto parku un dārzu vēsture. — Baltijas Vēstnesis, 1890, № 92, 93.

Rīgas dārzi. — Latvijas Vēstnesis, 1925, № 106.

Rīgas dārzu un parku attīstības problēmas. [Zinātniski praktiskās konferences referātu tēzes.] R., 1979.

Straubergs I. Vecā Rīga. R., 1951.

Širants R. Dati un vēsturiski pētījumi par dzīvojamo namu V. Tereškovas ielā 16 (66/138) (bij. Nordeķu muižiņa). Rīga, LPSR Kultūras ministrijas Zinātniskās restaurēšanas projektēšanas konstruktoru birojs, 1974, 31 lpp. (rok-raksts).

Širants R. Rīgas Memoriālais parks — bij. Lielie, Pokrova un Jēkaba kapī. Rīga, LPSR Kultūras ministrijas Zinātniskās restaurēšanas projektēšanas konstruktoru birojs, 1974, 99 lpp. (rok-raksts).

Zeidakas A. Pilsētas atklātie dārzi un apstādījumi. Grām.: Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. R., 1932.

Zeidakas A. Šolaiķu pilsētas dārzu veidošana. — Rīgas Dārzkopības biedrības gadagrāmata. R., 1928.

Дорофеев В. Л. Новый парк в Риге. — Архитектура СССР, 1965, № 8.

Дубяга Т. Б. Русские регулярные сады и парки. Л., 1963.

Каавер А. Парки Эстонии, их использование [на примере творчества Г. Куфальта]. Автореферат. Л., 1982.

Капаклис А. Рижские городские сады и парки. Р., 1952.

Becker B. Gartenanlagen. — Aus der Bauhätigkeit Rigas und dessen Umgebung in der zweiten Hälfte des XIX Jahrhunderts. R., 1898.

Blumenbach A. Zur Geschichte der öffentlichen Anlagen und Gärten der Stadt Riga. R., 1913.

Bucholtz A. Das Zaren-Peters-Haus bei der Neupforte in Riga. — In: Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Rußlands aus dem Jahre 1898. R., 1899.

Bucholtz A. Die vom Peter dem Großen in

Riga angelegten Gärten. — In: Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Rußlands aus dem Jahre 1899. R., 1900.

Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister (Bauhandwerker und Baugestalter) von 1400—1850, II Teil. Stockholm, 1957.

Carlsberg N. Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in Jahren 1878—1900. R., 1901.

Davidson I. Der Skulpturengarten in Riga. — Deutsche Gartenarchitektur, 1969, № 4.

Der Herder-Platz in Riga. — In: Rigascher Almanach für 1866. R., 1867.

Kuphaldt G. Die öffentlichen Gärten. — In: Riga und seine Bauten. R., 1903.

Kuphaldt G. Die Praxis der angewandten Dendrologie in Park und Garten. Berlin, 1927.

Kuphaldt G. Rigas Parkanlagen. — Rigasche Rundschau, 1925, № 110.

Kuphaldt G. Städtische Gartenanlagen und ihre Bedeutung für die Stadt Riga. — Hefte der Gesellschaft für kommunale Sozialpolitik in Riga, 1909, № 10.

Neumann W. Denkmäler, Gedenktafeln, öffentliche Brunnen. — In: Riga und seine Bauten. Riga, 1903.

Pirang H. Alt-Rigasche Höfchen. — In: Jahrbuch der bildenden Kunst, VI Jahrgang, 1912. Rigas Parkanlagen. Georg Kuphaldt über sein Werk. — Rigasche Rundschau, 1925, № 110.

Spectator. Unsere Garten. — Rigasche Rundschau, 1923, № 78.

Unsere Anlagen. — Rigasche Rundschau, 1925, № 84.

Kaaver A. Georg Kuphaldt 1853—1938. — EL Eesti loodus, 1978.

Kaaver A. Maastikuaednik Georg Kuphaldt. — Ehitus ja Arhitektuur, I, 1982.

Ievadam	5	Skvērs pie Filharmonijas koncertzāles	100
Rīgas dārzu un parku galvenie attīstības laikposmi	7	Latviešu sarkano strēlnieku laukums	102
Laikposms no 13. gadsimta līdz 18. gadsimta sākumam	9	Parki kādreizējās nomalēs	106
Laikposms no 1710. gada līdz 1812. gadam	9	Mežaparks	106
Laikposms no 1812. gada līdz 1860. gadam	11	1905. gada parks	107
Laikposms no 1860. gada līdz 1914. gadam	13	Ziedoņa dārzs	112
Laikposms starp abiem pasaules kariem (1914—1940)	18	Maskavas dārzs	116
Laikposms pēc Lielā Tēvijas kara	20	Aldara parks	118
Pirmie Rīgas dārzi	24	Dzegužkalns	118
Dārzs pie Pēterā I pils Vecrīgā	24	Arkādijas parks	123
Dziesmu svētku parks	25	Mazais Arkādijas dārzs	128
Ganību dambis	34	Māras ezera apstādījumi	128
Kojusalas dārzs	36	Meteora dārzs	131
Loks ap Vecrīgu	38	Jaunatnes dārzs	132
Kanālmalas apstādījumi	38	Nordeķu parks	132
Kronvalda parks	58	Bijušās atdusas vietas kļūst par parkiem	134
Komunāru laukums	68	Miera dārzs	134
Kirova parks	78	Kijevas parks	138
Komjaunatnes krastmalas apstādījumi	89	Komunistisko brigāžu parks	138
Zaļās salīņas Vecrīgā	92	Sarkandaugavas parks	138
Jēkaba laukums	92	Memoriālais parks — Lielie kapi	140
Pils laukums	93	Jauna tipa parki	144
Skulptūru dārzs	97	Rīgas Kultūras un atpūtas parks	144
Doma dārzs	97	Uzvaras parks	147
Herdera laukums	99	Ieskats nākotnē	151
Skvērs Doma laukumā	100	Parks «Biķernieku mežs»	151
Apstādījumi pie arhitektūras pieminekļa Pēterbaznīcas	100	Mežaparks «Kleisti»	152
		Bērnu parks «Bābelīte»	154
		Krastmalas parks	154
		Tēlnieku parks	155
		Noslēgums	156
		Literatūras saraksts	157

Ирена Давидсоне
САДЫ И ПАРКИ РИГИ
Рига «Лиезма» 1988
На латышском языке
Художник Юрис Бриедис

ИБ № 5108

I r ē n a D ā v i d s o n e
RĪGAS DĀRZI UN PARKI

Redaktore K. Bērziņa
Mākslinieciskais redaktors M. Adumāns
Tehniskā redaktore L. Engere
Korektore S. Liniņa

Nodota salikšanai 05.03.87. Parakstīta iespiešanai 16.05.88.
JT 00341. Formāts 70×90/16. Krita papīrs. Baltikas gar-
nitūra. Augstspiedums. 11,70 uzsk. iespiedi.; 56,66 uzsk.
krāsu nov.; 12,43 izdevn. l. Metiens 30 000 eks. Pasūt.
№ 288-3. Cena 2 rbl. 10 kap. Izdevniecība «Liesma»,
226256 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. № 5/32702/TM-8.
Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas
un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā
«Cīņa», 226011 Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Vāks un
priekšlapa iespiesti Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā,
Vienības gatvē 11.

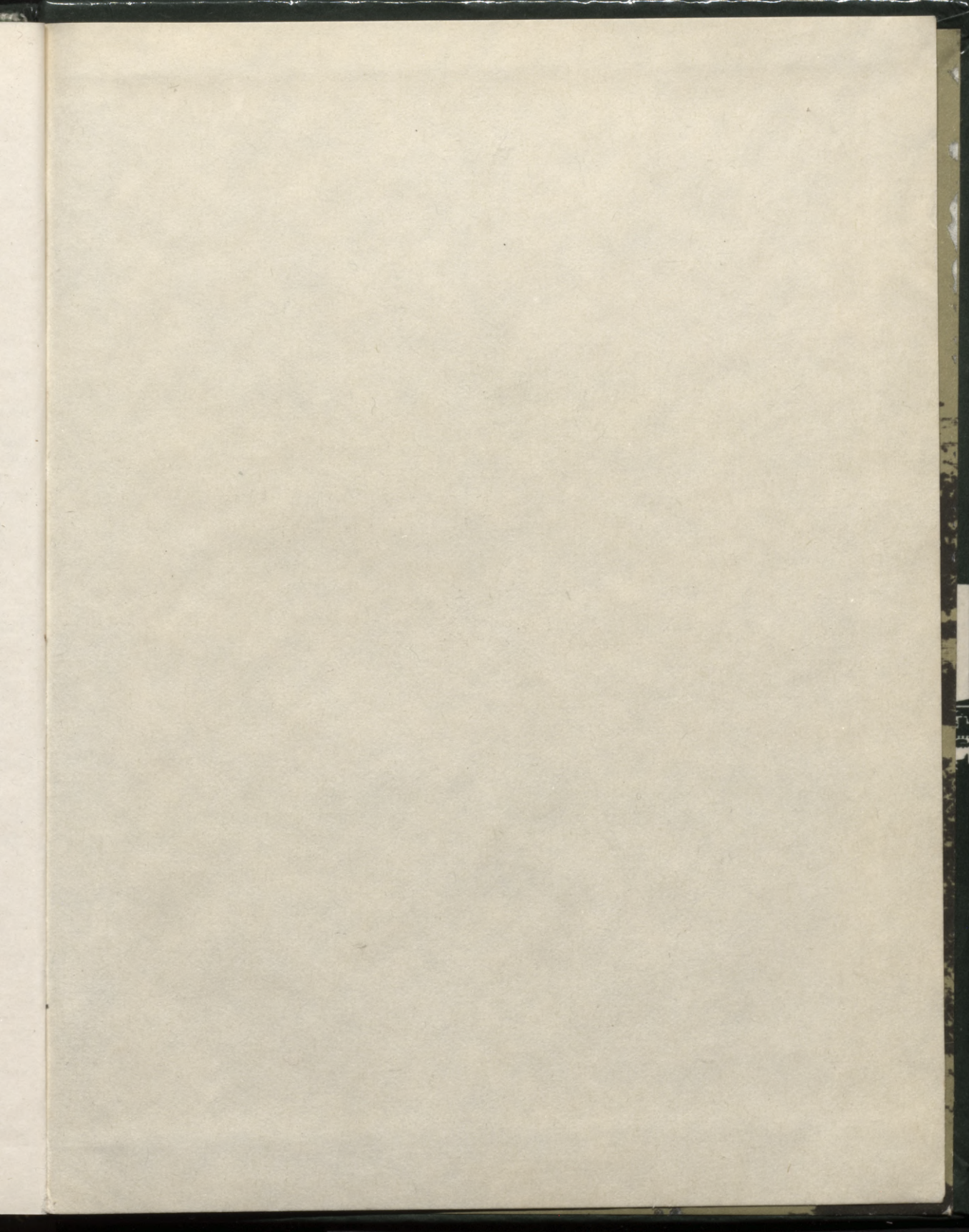
Dāvidsone I.

Da 938 Rīgas dārzi un parki. — R.: Liesma, 1988. — 159 lpp.:
il.
ISBN 5—410—00382—9

Grāmata stāsta par Rīgas dārzu un parku iekārtošanu, sākot ar 18. gs.
līdz mūsdienām, par dažādu laikmetu apstādījumu stilistiskajām īpatnībām, par
izcilāko latviešu dārza arhitektu radošo darbību. Liela uzmanība veltīta arī
jauno mikrorajonu apzāļošanai, pilsētas zaļās zonas attīstības perspektīvām.

D $\frac{4902010000-5}{M801(11)-88}$ 232—87

85.118.7

LĀTVIJAS NĀCIONALĀ BIBLIOTĒKA

0304082181

230

RĪGAS DĀRZI UN PARKI

